

# Slovenski Pravnik

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani

1. UNIV. PROF. ALEKSANDER MAKLECOV: Novo kazensko pravo Kraljevine SHS	177
2. DR. METOD DOLENC: Kvalifikacija zločnov po novem kazenskem zakoniku	190
3. DR. FRANČE GORŠIČ: Podelitev imena po § 165. o. d. z. in zakon o osebnih imenih	197
4. DOCENT DR. VIKTOR KOROŠEC: Naloge moderne rimskopravne vede s posebnim ozirom na razvoj rimskega prava	201
5. Književna poročila	232
6. Razne vesti	239
PRILOGI: Odločbe stola sedmorice v kazenskih stvareh	
Odločbe stola sedmorice v civilnih stvareh	



V LJUBLJANI 1929  
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

Za uredništvo in izdajatelja odgovarja: Dr. Rudolf Sajovic  
Za Narodno tiskarno: Franc Jezeršek

1-1 1912

11.1.1912

# SLOVENSKI PRAVNIK

Leto XLIII.

Ljubljana, 1929.

Št. 7.—8.

## Novo kazensko pravo Kraljevine SHS.

### IDEJNE OSNOVE REFORME.

Univ. prof. Aleksander Maklecov.

Reformno gibanje v področju kazenskega prava v Evropi nam kaže po svetovni vojni izredno zanimivo in poučno sliko. Vsaka korenita preosnova zakonodaje beleži več ali manj globoko segajoče spremembe v socialnem življenju in v družabnih naziranjih prav tako, kakor beleži seismograf podzemeljske tektonske procese. Radi ponazorjenja omenimo le dva obče znana zgodovinska primera. Velike reforme Napoleona I. in v prvi vrsti sloveči Code Napoleon so značile legalizacijo tega preokreta v sodobnem družabnem in gospodarskem življenju, ki ga je povzročila prva francoska revolucija. To je bil zgodovinski mejnik, ki je ločil staro polfevdalno Evropo od nove Evrope. Še en primer! Velike reforme ruskega carja Aleksandra II. v 60. letih 19. stoletja — odprava tlačanstva, izvedba lokalne samouprave, korenita reorganizacija sodstva itd. — tvorijo rezultat teženj in prizadevanj dolgih desetletij.

Tudi v sedanji preosnovi kazenskega prava, ki se vrši v celi vrsti evropskih držav, se zrcali poleg nove kriminalno-politične orientacije tudi nova koncepcija zločina in zločinca, kakor tudi nova naziranja o nalogah države v njenem boju zoper zločinstvo. Ta boj traja že od pamtiveka. »Krvave vojne prestanejo in v narode pride mir, toda borbi človeštva proti onemu nepremagljivemu sovražniku, ki mu je ime zločinec, kakor se zdi, ni konca, in ne upamo na čas, ko bodo iz mečev izkovan lemeži in nastopi zlata doba miru.« Tako pravi največji ruski kriminalist prof. N. Tagancev — in proti temu pesimističnemu zaključku je težko ugovarjati. Toda navzlic vsem težkočam stremi moderna država za tem, da naj bo borba

zoper zločinstvo kar moč smotrena ter da naj se ogromne vsote za vzdrževanje kaznilnic ne žrtvujejo zaman. V najvišjih interesih moralne regeneracije in rasne higijene ljudstva bi bilo res nujno potrebno, da se odstrani vse, kar se je izkazalo v kaznovalnem sistemu kot nesmotreno in da se uveljavijo nove metode in načini borbe zoper »nepremagljivega sovražnika«, ki naj bodo bolj učinkoviti kot poprejšnji.

Bistveni pogoj uspeha vsake temeljne zakonodajne reforme je predvsem, da se pravilno in točno pojmuje duh zakonov, »l' esprit des lois«, z drugimi besedami idejne osnove novega prava, ki stopa na mesto starega. Treba je ugotoviti, kaj je prinesla oz. kaj obeta izvršena preosnova prava, izluščiti je treba iz suhoparnih paragrafov njih živo vsebino ter si ustvariti sintetično sliko novega prava. Priznavamo ogromen pomen skrbne dogmatično-komentatorične obdelave nove zakonodaje, toda ne smemo puščati v nemar tudi pravkar omenjene splošne naloge. Za uresničenje reforme velikega stila ne zadostujejo notranje vrline in zunanja dovršenost tega ali onega novega zakonika. Vsaka preosnova prava predpostavlja gotove socialno - psihološke pogoje, rekli bi gotovo reformno razpoloženje predvsem v vrstah onih, ki so poklicani, da izvršujejo zadevno preosnovno prava. Če pa naj pronikne duh nove kazenske zakonodaje v ljudske plasti in zlasti, kadar gre za take panoge kot kazensko - materialno in procesualno pravo, je težko pričakovati, da bo ljudstvo takoj uvidelo važnost take reforme, kajti večina državljanov v svojem življenju vobče ne pride v neposredno dotiko z normami kazenskega prava. Toda vsaj oni, ki so poklicani, da izvršujejo kazensko pravosodje oz. sodelujejo pri njem, to so sodniki, državni pravdniki, odvetniki, vodje kaznilnic in poboljševalnic in pravniški naraščaj, se morajo predvsem uživeti v duhu novega prava in ga oživitvori.

Uveljavljenje novega k. z. 27. januarja 1929, k. pr. reda 16. februarja 1929 in zakona o izvrševanju kazni na prostosti istega datuma je treba presojsati po našem mnenju v prvi vrsti z občno - državnega vidika. Spominjamo se, kakšen pomen je imelo izenačenje kazenske zakonodaje v Nemčiji l. 1871, ko so bili odpravljeni številni partikularni kazenski zakoniki

in se je uveljavil nov edinstveni kazenski zakonik za vso Nemčijo. Isti partikularizem kazenske zakonodaje je bil značilen za Jugoslavijo v prvem desetletju po prevratu. Ni treba izgubljati besed, da bi še enkrat dokazovali, kaj je pomenila ta neenotnost kazenskega prava, kako kvarno je vplivala na narodovo pravno zavest, kako je žalila skoraj na vsakem koraku pravni čut in čut pravičnosti. Različna kvalifikacija enih in istih kaznivih dejanj, različne kazenske postavke za iste delikte, neenoten način odmerjanja in izvrševanja kazni v raznih pokrajinah države — vse to so bili nedostatki, ki so izvirali iz obstoja šesterih sistemov kazenskega prava v naši kraljevini.

Delno izenačenje kazenske zakonodaje bodisi v tej obliki, da se je na vse ozemlje kraljevine razširila veljavnost poedinih poglavij srbskega k. z., bodisi v obliki izdaje novih občuo-državnih zakonov, ne samo ni pospeševalo prave unifikacije, temveč je povzročalo čisto še večjo zmedo.

Pravosodje posameznih pokrajin je bilo navezано na judikaturu višjih sodišč onih držav, h katerim so te pokrajine prej pripadale (Avstrija, Ogrska), dasi so bile življenjske vezi z zakonodajo teh držav in z razvojem te zakonodaje po vojni naravno pretrgane.

Dasi se zavedamo nedostatkov naše nove izenačene kazenske zakonodaje, moramo vendar priznati, da bomo šele od 1. januarja 1930 imeli pravi jugoslovanski kazenski zakonik, a ne pisano mešanico različnih, deloma popolnoma tujerodnih norm in določb kot dosedaj.

Gibalne sile vsake reforme koreninijo v narodovi miselnosti, to je v činitelju, ki ima psihološki značaj. Zakoni in kodeksi ostanejo lahko mrtve črke in mrtve besede, če ne najdejo odmeva v človeških dušah. Reforma zahteva vere in navdušenja. Zato je treba že sedaj delati na to, da bi se ustvarilo, rekli bi, reformno ozračje, da bi se ustanovile močne skupine prijateljev reforme, ki bi bili pripravljeni lotiti se dela z vso vnemo, zavedajoč se njegovega pomena in njegove odgovornosti. V to svrhu je neobhodno potrebno biti na jasnem glede idejnih osnov pravkar dovršene reforme kazenskega prava. V naših nadaljnjih izvajanjih bomo poskusili pred-

očiti vsaj najpoglavitnije momente, ki tvorijo po našem pre-pričanju idejno bazo preosnove kazenskega prava v naši kraljevini.

Preosnova kazenskega prava v novi dobi se naslanja na potrebe, ki so se izkazale v življenju in praksi, ter na postulate moderne kazensko - pravne vede. Ta dva momenta sta bila merodajna tako pri sestavljanju srb. k. z. 1910, kakor tudi našega novega edinstvenega k. z. V rešenju ministra pravde Kraljevine Srbije g. Marka Trifkovića z dne 27. marca 1908, s katerim je bila ustanovljena komisija za izdelavo novega k. z. za Kraljevino Srbijo, je bilo med drugim rečeno:

»Razvijanjem i usavršavanjem društvenih odnosa, napredovanjem društvenih i ostalih nauka i u opšte kulture, u opšte u svetu a posebice i u našoj državi, dolazilo se postepeno uvek do uverenja, da odredbe našeg kaznenog zakonika, zakonika o krivičnom sudskom postupku i odredbe o načinu izvršenja kazni nisu dovoljne, da svojom punom snagom zaštite društveni poredak od protipravnih napada pokvarenih, opakih i u opšte rdjavih ljudi.« V istem rešenju je srbski justični minister poudarjal, »da je vrlo potrebno podvrći naučnom izpiti-vanju i kritici odredbe našeg kaznenog zakonika, i oceniti njegovu umesnost prema rezultatima, postignutim na polju nauke kaznenog prava«.<sup>1</sup>

Obrazložitev novega k. z. SHS iz l. 1922 pa zlasti navaja, da »opšti deo projekta ima više krupnijih načelnih osobenosti, koje ga odlikuju prema krivičnim zakonicima postojećim u ovoj ili onoj pokrajini naše države. One su u nj unete u naslonu na sadašnje stanje krivično - pravne nauke kao i na reforme u oblasti krivično - pravnih mera za suzbijanje kriminaliteta.« (Str. 84).

V področju kazenskega prava kot normativne vede je težko pričakovati popolne enotnosti teoretskih naziranj in zaključkov, zlasti če gre za eminentno - praktična vprašanja kriminalne politike. Kazensko - pravna veda je postala baš v zadnjih desetletjih torišče ostrih sporov, katerih so se udeležili

<sup>1</sup> Projektat i motivi kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. (Predgovor, str. IV—V). Beograd. 1910.

zastopniki različnih šol in doktrin — klasične, sociološke in antropološko — pozitivistične. Ker se je spor nanašal na najbistvenejše probleme kazenskega prava, se je prvotno zdelo, da ne bo moči priti do sporazuma niti glede osnovnih točk reforme kazenskega prava, ki se je pripravljala v več evropskih državah. Toda baš neodložljive potrebe življenja so zahtevale kompromis, ki se je končno dosegel, ne da bi se moglo reči, da je zmagala ta ali ona smer teoretske misli. Tako je bilo v Nemčiji in tudi skoro v vseh drugih državah, kjer se je vršila reforma kazenskega prava. Izjemo tvorita le italijanski načrt Ferrija iz l. 1921, ki kakor znano, ni prodril, ter je bil nadomeščen s kompromisnim projektom Rocco, in Sovjetski k. z. iz l. 1927, ki stoji s svojo razredno ideologijo vobče izven razvojne linije evropskega prava.

Pri sestavljanju k. z. Kraljevine SHS so sodelovali zastopniki različnih smeri kazensko - pravne vede: pristaši klasične šole (n. pr. dr. Dušan M. Subotić), izraziti adepti sociološke šole (dr. M. Čubinski in dr. M. Dolenc) in kriminalisti, ki stoje nekako v sredi med tema šolama oz. oblikujejo nove teorije (dr. J. Šilović in dr. T. Živanović). Toda pozicijo našega novega k. z. najbolj točno označuje po našem mnenju nastopna formula g. Marka Djuričića. Ta odlični srbski pravnik je že ob priliki sestavljanja srb. osnutka namreč rekel tako-le: . . . »Zakoni se ne grade prema pogledima pravničkih škola, već prema stvarnoj potrebi društvenoga života.« (Motivi, str. 707).

Največjo zaslugo t. zv. klasične šole vidimo v tem, da v področju kazenskega prava dosledno izvajajo temeljno načelo pravne države, namreč princip določnosti prava, ki ima poseben pomen vprav za kazensko pravo. Od tega načela — *nullum crimen, nulla poena sine lege* — tudi naš novi k. z. ni odstopil (§ 1 k. z.). V tem pogledu sledi več kot stoletni tradiciji evropskega prava, ker je bila že francoska ustava iz l. 1793 slovesno proglasila: »La loi qui punirait des délits commis avant qu'il existât serait une tyrannie« (§ 14).

Kazen je ostala tudi v novem k. z. glavno sredstvo borbe zoper zločinstvo. Toda poleg kazni so predvidena tzv. očevalna sredstva (mere bezbednosti). Potemtakem imamo sedaj to,

kar označuje prof. T. Živanović kot dualiteto sankcij v kazenskem pravu (dualitet krivičnih sankcija), obrazložitev n. k. z. 1922 pa smatra za najvažnejšo novoto našega reformiranega kazenskega prava. V tu omenjeni dualiteti sankcij se najbolj jasno zrcali kompromisni značaj reforme kazenskega prava pri nas in vobče v kontinentalni Evropi, kajti skoro vsi načrti kazenskih zakonikov so se postavili v tem pogledu na isto stališče. Kazen kot povračilo je tradicionalno sredstvo starega prava. Zahteva, da se vpeljejo očevalna sredstva, pa je eno glavnih gesel moderne smeri kazensko pravne doktrine. Kazen je predvsem povzročitev zla, ki služi kot povračilo, ki naj bo primerno zločinčevi krivdi. Kazen je hkrati neke vrste diskvalifikacija zločinca, v kateri se izraža etična ocena dejanja in njegova zavržnost. Kaj pa je očevalno sredstvo? Najbolj jasno formulira razliko med kaznijo in očevalnim sredstvom prof. Exner.<sup>2</sup> V borbi zoper zločinstvo ima država dvoje vrst orožja: kazni in očevalna sredstva. Dočim predpostavlja kazen krivdno dejanje vračunljive osebe, so očevalna sredstva namenjena individuom, na katere kazen še ne učinkuje (n. pr. otroci), oz. več ne učinkuje (n. pr. nevarne nevračunljive osebe), ali pa učinkuje nezadostno (n. pr. manj vračunljive osebe, tzv. nepoboljšljivi povratniki itd.). Z očevalnimi sredstvi se hoče država boriti zoper opasnost tudi takih zločincev, ki jim doseganje kazensko pravo ni moglo do živega.

Kazen stremi v prvi vrsti za tzv. generalno prevencijo, pri uporabi kazni se upošteva predvsem vpliv, ki ga ima kazen napram celoti, napram občestvu. Nasprotno specifičen cilj očevalnih sredstev je specialna prevencija, to se pravi vplivanje na posameznega zločinca. Toda ta razlika ni absolutna. Saj utegnemo govoriti tudi o specialno preventivni funkciji kazni: dovolj je, če navedemo stari izrek — *nemo prudens punit quia peccatum, sed ne peccetur*. Na drugi strani utegnemo indirektno očevalna sredstva imeti strašilni učinek in učinkovati vsaj deloma generalno - preventivno. Vendar je generalna prevencija osnovna funkcija kazni, dočim zasledujejo očevalna sredstva na čeloma specialno - preventiven smoter.

<sup>2</sup> Dr. Franz Exner. Die Theorie der Sicherungsmittel. Berlin. 1914.



Na oblikovanje določb našega novega k. z. o očevalnih sredstvih (pogl. IV, §§ 50—60) je vplivala teorija T. Živanovića. V svoji razpravi »Dualitet krivičnih sankcija, kazne i mere bezbednosti« naglašja prof. Živanović, da »nužnost mere bezbednosti proističe iz suštine ciljeva popravke i lečenja« in da »ciljevi te sankcije mogu biti . . . samo popravka i lečenje«. V kratki obrazložitvi nov. k. z. SHS iz l. 1922 je rečeno skoro dobesedno isto: »U projektu su . . . predvidjene mere bezbednosti . . . Njima je cilj isključivo popravka i lečenje izvršilaca krivičnih dela, podobnih ili nepodobnih za uračunljivost. Zato one ne mora da budu srazmerne po svom trajanju težini dela i vinosti kao kazna, te se tako pojavljaju kao nužna dopuna kaznama u borbi protiv kriminaliteta.« »Pravni osnov za izricanje mera bezbednosti je stanje opasnosti po društvo (état dangéreux). Samo se dakle protiv onih izvršilaca krivičnih dela mogu dosuditi mere bezbednosti, koji se pojavljaju kao opasni za društvo usled sklonosti za vršenje krivičnih dela.«

Podrobne analize pravne narave očevalnih sredstev v tej naši razpravi seveda ni moči podati. Omenimo le mimogrede, da se nam zdi Živanovićevega konceptija očevalnih sredstev sporna zlasti glede na določbe našega novega k. z. o očevalnih sredstvih. Res je sicer, da je kriterij za uporabo teh sredstev opasnost zločinca. Toda smotra očevalnih sredstev sta po našem prepričanju: 1. poboljšanje onih, ki so sposobni za to, in 2. izolacija (izločitev) nepoboljšljivih ter nevarnih duševno neozdravljivih zločincev oz. preprečenje njih nadaljnjega škodljivega oz. nevarnega udejstvovanja (Unschädlichmachung). Zdravljenje ni specifičen smoter očevalnih sredstev, marveč le eno izmed sredstev za doseg drugęga višjega in za kazensko pravo relevantnejšega cilja (prilagoditev k zahtevam pravnega reda — socialno poboljšanje). Ob drugi priliki bomo poskusili bolj podrobno utemeljiti te naše trditve.

Vsekako pomenja uvedba očevalnih sredstev v sistem sankcij našega novega k. z. velik korak naprej v primeri z dosedanjim stanjem. S tem je podana nada, da se bomo mogli z večjim uspehom boriti zoper trdovratne povratnike (§ 51), delomržneže (§ 52), nevarne nevracunljive in manj vracunljive osebe (§ 53) ter nevarne pijance (§§ 54 in 55).

Uresničenje omenjenih sredstev je mogoče le pod določnimi pogoji. Zgradba in notranja ureditev modernih zavodov za očuvanje, poboljšanje in prisilno zdravljenje zahteva znatnih izdatkov od države. Smotrena organizacija očevalnih sredstev predpostavlja nadalje pritegnitev strokovno naobraženega osebja, ki se zaveda pomena reforme in svoje odgovorne naloge. V to svrho bi bila po našem mnenju nujno potrebna ustanovitev posebnih tečajev, ki bi jih vodili izkušeni kriminalisti in psihiatri. Višjim uradnikom ministrstva pravde, ki jim bo poverjeno nadzorovanje očevalnih zavodov, kakor tudi zastopnikom zadevnih ved na jugoslovenskih univerzah (kriminalisti, psihiatri) naj bo omogočeno, da se seznanijo z ustrojem takih zavodov v tujini. Končno zlasti za udeležitev takih ukrepov kot zaščitni nadzor (§ 56), bo treba pospeševati privatno in družabno inicijativo, pravtako bo potrebno ustanoviti posebna društva, ki jim bo morala biti zajamčena podpora države in samoupravnih teles.

Nedvomen napredek pomenijo tudi določbe našega reformiranega prava, ki se tičejo kazenske odgovornosti mladostnikov. Ne da bi se spuščali v podrobnosti, navajamo le to, kar smatramo za glavne pridobitve novega prava v tem področju. Dejstvo, da se je starostna meja absolutne kazenske nedoraslosti dvignila na izpolnjeno 14 leto (§§ 26 in 14), ustreza zahtevam moderne kriminalne politike. Ukrepi kot izpust na poskušnjo, izročitev zanesljivi rodbini, oddaja v zavode za vzgojo oz. poboljševanje, zaščitni nadzor (§§ 26 — 28, 56) ustvarjajo primeren okvir za udeležitev kriminalno - pedagoških smotrov v kazenskem pravu.

Kakor je vobče znano, so določbe o tem predmetu b. avstr. k. z. 1852 skrajno zastarele. Dočim je bila v Avstriji po prevratu izvedena korenita preosnova mladinskega prava (prim. zlasti Bundesgesetz vom 18. Juli 1928 über die Behandlung junger Rechtsbrecher. B. G. Bl. Nr. 234), je pri nas, v pričakovanju splošne reforme kazenskega prava, ostalo vse pri starem. Zato moramo posebno poudarjati pomen preosnove mladinskega prava, ki ga prinašata novi k. z. in k. pr. red. Ta preosnova nam nalaga nove odgovorne dolžnosti, ki jim bomo morali biti kos. Ne smemo čakati vsega od države in njenih

uradnih organov. Država ni vsega mogočna! V področju mladinske zaščite in borbe zoper mladinsko zanemarjenost in zločinstvo bo uspeh predvsem od tega zavisen, dali bo nastalo v vodilnih krogih jugoslovanske inteligence resno gibanje v tej smeri. V tem pogledu nam bo lahko vzor n. pr. Čehoslovaška. Pri nas opažamo nekaj podobnega na Hrvaškem (dr. J. Šilović). Slovenija ima tudi že izvrstne socialne delavce, ki so se z vso vneto in pravim samozatajevanjem lotili tega važnega dela. V Srbiji vodi analogno akcijo že več let sedanji rektor beograjske univerze dr. Čeda Mitrović. Treba bi bilo pojačiti in združiti vsa ta prizadevanja. Predvsem bo potreben enoten načrt socialnega delovanja družabnih krogov, pritegniti bo treba k sodelovanju ženska društva, ustanoviti poseben časopis kot centralni organ društev za zaščito mladine (po zgledu češke revije »Peče o mladež« ali pa nemškega »Zentralblatt für Jugendrecht«) in končno bi bilo zelo na mestu od časa do časa sklicati pokrajinske in občedržavne konference v isto svrho. Kajti med vsemi problemi socialne in kriminalne politike je baš vprašanje preventivne borbe proti mladinski zanemarjenosti in zločinstvu najbolj pereče. Naša nova kazenska zakonodaja ustvarja formalni in organizatorični okvir za delovanje v tej smeri.

Kakor pravi znani češkoslovaški kriminalist in pionir mladinske zaščite prof. Jaroslav Kallab, velja za državljana moderne države načelo: morem in moram delati v korist države tudi tedaj, če nisem baš njen uradni funkcionar (»pro stat mohu a mám pracovati i tehdy, nejsem-li právě jeho výkonným úředníkem«). Zakon o izvrševanju kazni na prostosti in novi k. pr. red omenjata v nekaterih primerih društva za zaščito mladoletnikov kot eventualne organe zaščitenege nadzora (§§ 28, odst. 4 in 29 zakona o izv. kazni ter §§ 435, 438, odst. 2, 440, 441, 454 k. pr. r.). V teh društvih naj se osredotoča energija socialnih delavcev v področju mladinske zaščite.

Kakor smo že rekli, oštane tudi po novem k. z. kazen glavno sredstvo represije zoper zločinstva odraslih. Toda naša nova kazenska zakonodaja hoče izvesti temeljito penitencijarno reformo. Potrebo po koreniti preureditvi kaznilnih zavodov in njih notranjega ustroja so odločno naglašali že uredniki

srb. k. z. 1910, upoštevajoč razmere v predvojni Srbiji. Niso prikrivali žalostnega stanja jetništva; nasprotno so imeli naravnost državljanski pogum, ko so rekli te-le ostre besede: »Kazneni zavodi su leglo najgorim poročima, za njih se premože reči, da su škole za spremanje zločinaca, no zavodi u kojima se zločinci imaju da poprave.« Stanje kaznilnih zavodov in njih notranja ureditev v poedinih pokrajinah Kraljevine SHS nista povsod enaka. So dobro in slabo urejeni zavodi. V slovenskem znanstvenem slovstvu je temu vprašanju posvečena temeljita razprava prof. Dolenca<sup>3</sup> in ni potrebno, da bi to še posebe dokazovali. Dosedaj nismo imeli enotnega načrta za preureditev našega jetništva. Rabimo besedo »načrt«, ker je novi zakon o izvrševanju kazni na prostosti v izvestnem smislu le načrt za tako preureditev. To je razvidno že iz tega, da so izredno važna vprašanja glede ustroja kaznilnih zavodov prepuščena uredbam, ki se bodo morale šele izdati. »Za izvrševanje kazne nad maloletnicima (§ 28, odst. 7, § 30 k. z.) izdaće se uredbom potrebni propisi namenjeni naročito vaspitanju« (§ 4, odst. 4 z-na o izv. kazni). »Ministar Pravde izdaće za svaki kazneni zavod i sudski zatvor kučni red, u kome će se izložiti dnevni i radni red i način postopanja sa osudjenicima« (§ 6, odst. 4 istega z-na). Tudi glede očuvalnih sredstev pravi § 60 k. z.: »Bliže propise o izvršenju mera bezbednosti propisaće Uredbom Ministar Pravde.«

Občna načela penitencijarne reforme so predvidena v k. z. (gl. § 40) in v zakonu za izvrševanje kazni na prostosti. Toda to je le splošni okvir. Prava slika bo postala jasna šele, ko se bodo izdale podrobne uredbe o tem predmetu. Preosnova jetništva zahteva znatne izdatke od države. Seveda se vse ne more izvršiti naenkrat, pač pa je tudi v tem pogledu potreben skrbno izdelan načrt. Mnenja smo, da bo to od prvih nalog svetovalnega odbora za kazenske zavode pri ministrstvu pravde (§ 6, odst. 5. zak. o izv. kazni).

Osnovno načelo, ki ga uvaja naša nova kazenska zakonodaja, je individualizacija kazni. Kazen na prostosti naj se ne

<sup>3</sup> Dr. Metod Dolenc. Problem izvrševanja kazni na prostosti v kraljevini SHS. »Zbornik znanstvenih razprav«. IV. letnik.

razlikuje samo po ob sebi umevnih znakih kot starost in spol, marveč naj odvisi tudi od posebnosti obsojenega (§ 40, odst. 1 k. z.; § 1 zak. o izv. kazni). Progresivni sistem izvrševanja dolgotrajnih kazni na prostosti, na katerem temelji v prvi vrsti naša penitencijarna reforma, se približuje t. zv. irskemu tipu. Ta sistem je v tem, da kaznenca vzgaja za življenje v prostosti (posamna celica, skupni zapor z osamljenjem po noči in med odmorom, oddelek za polproste kaznenice in pogojni odpust). Uresničenje tega sistema predpostavlja tem smotrom in nalogam ustrezne zavode, potrebno število posamnih celic, zavode za polproste kaznenice, ki so obstajali doslej le v nekaterih pokrajinah, organizacijo skrbstva in nadzora nad pogojno odpuščenimi kaznenci itd. Uspeh jetniške reforme odvisi od točnega pojmovanja njenega pravega namena v merodajnih krogih, kakor tudi od tega, ali bo država pridobila zadosten kader za svoj poklic navdušenih in strokovno izobraženih vodij kazenskih zavodov modernega tipa in vestno pomožno osebje. Prav v tem primeru velja znani izrek »not measures, but men«: ne ukrepov, temveč mož. Zopet velikanska in odgovorna naloga!

Idejne težnje reforme se očitujejo nadalje zlasti v določbah k. z. o odmerjanju kazni (§§ 70—77 k. z.). Obrazložitev n. k. z. SHS 1922 pravi o tem sledeče: »U pogledu odmeravanja kazni projekat se odlikuje težnjom, da se stvari što večja mogućnost za individualiziranje kazne i da se sudu toga radi ostave što slobodnije ruke, kako bi se cilj kazne mogao što bolje postići.«

Individualizacija pri odmeri kazni pomenja predvsem psihološko poglobitev sodnika v subjektivno stran dejanja, v nagibe, nagnjenja in značaj storilca. Že motivi srb. n. k. z. 1910 so poudarjali načelo moderne kazenske doktrine, ki se izraža v znani formuli prof. F. von Liszta. Nicht die Tat, sondern der Täter ist zu bestrafen: »Danas je van spora to, da se ne kazni krivično delo, već njegov učinilac, a krivično se delo uzima u obzir toliko, u koliko se pomoću njega može da oceni stepen učiniočeve odgovornosti.« (Motivi, str. 216).

Na isto stališče se je postavil tudi naš edinstveni k. z. Njegove določbe o odmerjanju kazni potrebujejo podrobne in

natačne analize, ki pa v okviru pričujočega članka ni mogoča. Omejili se bomo le na konstatacijo, da bo postala z novim k. z. naloga sodnikova bolj hvaležna in hkrati bolj odgovorna. Sodnik ima po novem k. z. večjo prostost pri določitvi kazni. On ni vezan tako kot prej na trde in ozke meje kazenskih sankcij in na neizpremenljivi seznam olajševalnih oz. obtežilnih okolnosti. Zavest sodnika, da ni samo formalen izvršilec zakona, temveč eden činiteljev socialne funkcije prava, bo utrdila v njem zaupanje v uspeh njegovega visokega poklica. Novi k. z. mu nalaga ne samo dolžnosti, da ugotovi dejanje in krivdo storilca ter določi zakonito kazen, marveč, da upošteva pri odmeri kazni tudi motive, nagnenja in značaj storilca, njegovo prejšnje življenje, osebne in gospodarske razmere itd. (§74k.z.). K. z. daje sodniku v nekaterih primerih pravico, da omili kazen po svoji prosti oceni (§ 72), v posebno lahkih primerih pa celo pravico, da oprostí krivca vsake kazni (§ 73).

Novi k. z. izraža načelo individualizacije tudi v pogledu denarne kazni: dopušča namreč plačevanje denarne kazni v obrokih oz. nadomestitev te kazni z delom za siromašne obsojence (§ 43). Pri odmerjanju denarne kazni se upošteva zlasti imovinsko stanje obsojenca in ostale življenjske prilike, ki vplivajo na njegovo plačilno zmožnost (§ 70, odst. 3).

V pravkar navedenih določbah našega k. z. so se vsaj deloma uresničile zahteve moderne kriminalne politike po bolj smotreni in bolj pravični ureditvi denarne kazni. Novejša zakonodaja vobče stremi za tem, da bi odstranila vse, kar nasprotuje čuti socialne pravičnosti. Vsak korak v tem pravcu moramo le pozdravljati.

Še eno tendenco našega edinstvenega k. z. bi radi poudarili. Kazen po modernih naziranjih bodi le ultima ratio, skrajno sredstvo države v njenem boju zoper zločinstvo. Če je mogoče izogniti se uporabi kazni, ne da bi se s tem žrtvovali interesi pravnega reda, potem naj se uporabljajo na mesto kazni druga sredstva, s katerimi utegnemo vplivati na zločinca. To velja zlasti v pogledu tzv. priložnostnih zločincev, ki store kazniva dejanja pod pritiskom nuje, izredne skušnjave oz. iz nepremišljenosti ali malomarnosti, glede katerih se more sigurno pričati.

kovati, da se bodo vzdržali nadaljnih deliktov, ne da bi se izrečena kazen izvršila. To je ideja, na kateri temelji pogojna obsodba. Ta ustanova je v nekaterih državah že davno uvedena. Znana je tudi zakonodaji poedinih pokrajin Kraljevine SHS. Z novim k. z. postane iz partikularne občnodržavna institucija (§§ 65—68). Obrazložitev n. k. z. SHS 1921 označuje pogojno obsodbo kot ustanovo, namenjeno »podsticanju osudjenika na popravku, stavljajući mu u izgled kao nagradu... oslobodjenje od dosudjene kazne« (str. 87). Izkušnja držav, ki so uvedle pogojno obsodbo, priča o tem, da je treba uporabljati ta ukrep zelo previdno in oprezno. Če pa se rabi v preširokem obsegu, omaja lahko generalno preventivni učinek kazenske represije. V tem smislu je jako pomembna reakcija proti pogojni obsodbi, ki jo opažamo n. pr. na Čehoslovaškem.

Značilna poteza modernega kazenskega prava tiči v tem, da ne gleda samo v prošlost, temveč tudi v bodočnost. Idealen smoter kazenskega prava je socialna reklasacija onih, ki so že prestali kazen in se vrnili v prostost. Socialna reklasacija je načelo, ukoreninjeno v krščanskem svetovnem naziranju. To načelo tvori korektiv ideje povračila. Država se ne more in in tudi ne sme zadovoljevati s tem, da kaznuje zločine. Višjim smotrom države bi naravnost škodovalo, če bi se kaznjenci po prestani kazni pretvorili v nek stalen kader zaničevanih in ožigosanih ljudi, za katere ni drugega izhoda kot nadaljevanje njihovega nerednega življenja in zločinskega poklica.

Kakor so dognala raziskovanja kriminalistov-sociologov. zlasti odličnega francoskega pisatelja Gabriela Tardea, je deklasacija eden glavnih vzrokov povratka. Zato mora država storiti vse, da se olajša osebam, izpuščenim iz kaznilnih zavodov, ki kažejo znake poboljšanja, borba za pošten obstanek. Seveda ne odvisi vse v tem pogledu baš od države. Naravna reakcija družbe napram bivšim jetnikom je nezaupanje, posebno če gre za take, ki so bili svoj čas obsojeni radi dejanj, storjenih iz nizkotnih nagibov. Toda tako nezaupanje včasih ne pozna nobenih distinkcij in se razširja na bivše jetnike vobče. Že dejstvo, da je kdo bil zaprt, postane čestokrat usodno za vse njegovo nadaljno življenje in mu onemogoča zakoniti boj za obstanek. Pravne, socialne in gospodarske posledice predkaz-

novanja so včasih še bolj občutne kot pa kazen. Na to je opozoril pred več kot 100 leti nemški pesnik F. Schiller v svojem znanem delu »Der Verbrecher aus verlorener Ehre«.

Potrebi po socialni reklasaciji utegne država ustreči v prvi vrsti s smotreno ureditvijo tzv. rehabilitacije. Ta ustanova je znana že sedanji zakonodaji slovensko-dalmatinskega pravnega področja. Po novem k. z. in k. pr. redu se razširja ta dobrota na vse ozemlje Kraljevine SHS v obliki tzv. izbrisa obsodbe in povrnitve neoporečnosti. (§ 90 k. z.; § 482 k. pr. r.).

\* \* \*

Smo pri koncu naših izvajanj. Njih edini namen je bil podčrtati one momente nove kazenske zakonodaje, ki označujejo po našem prepričanju splošno idejno smer izvršene reforme. Naše besede so namenjene smotreni preorientaciji pravnikov in zlasti pravniškemu naraščaju. Smo trdno prepričani, da bo uspeh preosnove kazenskega prava v znatni meri odvisen od tega, kako jo bo dojela in občutila mlada generacija jugoslovanskih pravnikov, ki je v prvi vrsti poklicana, da dela v duhu in intencijah naše reformirane zakonodaje. In naša kratka razprava je le skromen prispevek k spoznanju tega duha.

## Kvalifikacija zločinov po novem kazenskem zakoniku.

Dr. Metod Dolenc, Ljubljana.

I. Novi kazenski zakonik, ki je že v veljavi glede svojih predpisov občnega dela (glej zak. o pobijanju zlorab v službeni dolžnosti z dne 30. marca 1929, Sl. N. št. 78/XXXII., Ur. l. št. 161), deli zločine na zločinstva (prej hudodelstva, Verbrechen im engeren Sinne, crimes) in na prestopke (prej pregreške, Vergehen, délits). Še tretja vrsta zločinov, najlažja vrsta »istupi« (prekrški, prej prestopki, Übertretungen, contraventions) bi spadala po predlogu za zakon o prestopkih (min. pravde, br. 38564, z dne 10. junija 1926) deloma pred



sodišča (glede mladostnih zločincev), deloma pred policijska oblastva. Predlagal sem, da naj pridejo v pristojnost okrajnih sodišč vsaj začasno, kakor je to tudi češkoslovaški načrt kazenskega zakonika storil; odločitev še ni pala.

Novi kazenski zakonik opredeljuje zločinstva in prestopke tako, da so po § 15 *zločinstva* ona kazniva dejanja, za katera zakon *predpisuje* smrtno kazen, robijo ali zatočenje, *prestopki* pa ona, za katere zakon *predpisuje* strogi zapor, zapor ali denarno kazen. Kjer je predpisana samo ena kazen, je kvalifikacija jasna: Ne s sodbo prisojena kazen (in hipotesi), ampak od zakona predpisana kazen (in thesi) je odločilne važnosti. V kazenskem zakoniku pa je zelo mnogo kaznivih dejanj, pri katerih je več vrst kazni in thesi hkratu ali pa alternativno zagroženih. N. pr. hkratu (kumulativno): robija in denarna kazen na eni strani, alternativno: robija ali zatočenje, robija ali strogi zapor, zatočenje ali zapor, zapor ali denarna kazen na drugi strani. Pri kumulativnih kaznih ni dvoma glede kvalifikacije; odloča pač najstrožja kazen. Tudi pri alternativnih zagrožitvah kazni ni dvoma, da je kaznivo dejanje kvalificirati po najstrožji kazni, tako da ostane zločinstvo, čeprav je alternativno zagroženo, poleg robije tudi zatočenje, ali da ostane prestopok, čeprav je alternativno zagrožen, poleg strogega zapora tudi zapor ali denarna kazen. V teh primerih je pač različna vrsta takih kazenskih sredstev zagrožena, ali vsa spadajo v isto kvalifikativno skupino. Toda pri alternativnih zagrožitvah, kjer so kazni iz *različnih* kvalifikativnih skupin alternativno zagrožene, pa se že porajajo dvomi: Ali je kvalificirati kaznivo dejanje izključno po težji kvalifikativni kazni, ali naj se mari kvalificira po konkretno od sodišča izbrani kazni? N. pr. kdor usmrti drugo osebo na njeno izrečno in resno zahtevo ali prošnjo, se kaznuje z zatočenjem ali z zaporom (§ 168). Sodnik ima dolžnost, da vsak primer pravilno individualizira, in pravico, da izbere kazensko sredstvo po § 74. Strožjo kazen izreče, če je kaznivo dejanje izviral iz nečastnih nagibov ali če kaže na slab značaj storilca. Če se odloči sodišče, da uporabi kazen *zapora*, ali

se to dejanje kvalificira za zločinstvo ali za prestop?

II. Direktnega odgovora na to vprašanje, ki bi bilo pač vredno najnatančnejše rešitve, iz kazenskega zakonika ne dobimo. Tudi iz zgodovine novega kazenskega zakonika ne izvemo nobenih odločilnih kriterijev. Brez dvoma so vobče precejšnje težave pri klasifikaciji krivdne teže glede storilca in dejanja. Z matematično natančnostjo se to sploh ne da izvesti. Utegnejo se postaviti izvestna načela, kot je to storil češkoslovaški načrt za kazenski zakon, ko pravi, da je dejanje zločinstvo, če kaže, da je storilec asocialen človek in da je zločin storil iz nizkotnega mišljenja; ali v praksi se pokaže šele, kako težko je določiti meje za uporabo načel. V motivih k prvemu projektu kaz. zak. za Srbijo (1910) je bilo rečeno (str. 101), da so uvrščena v lažjo skupino kaznivih dejanj »samo neznatnija, t. j. takva, od kojih kazna, kojom se ugrožavaju, nije velika i kod kojih osuda neće imati štetnih posledica po društveni položaj osudjenog, bilo zbog prirode krivičnih dela, bilo s toga, što osudjeno lice gotovo već pripada zločinačkom proletarijatu«. Ta zadnja misel je pač naravnost nasprotna modernemu pojmovanju v kriminalni politiki in jo je — danes — vsekako kot neodločilno eliminirati, ker naj kazen tudi poboljšuje in je treba baš za zločinski proletarijat energičnih sredstev, da se po možnosti etično dvigne. Sicer pa nadaljujejo motivi: »Ne može se najzad sporiti, da je u nekim slučajevima podela učinjena i sasvim proizvoljno.« Po modernih načelih kriminalne politike pa ni bilo »proizvoljno«, če zakonodajec, sledeč poznejšim osnutkom — projektu II. (1922) in predlogu ministra Gjuričića (1926), ustanavlja kot težje kriminalne zločine tudi take, pri katerih osebno storilca zahteva strožjega merila za zaščito človeške družbe pred njim. To se odraža v tem, da se za pripadnike zločinskega proletarijata odredjajo hujše kazni nego za zločince iz priložnosti ali prenenaglenosti.

To so vsi migljaji, ki smo jih mogli dobiti iz motivov k prejšnjim osnutkom. Za naše vprašanje so postranskega pomena. V glavnem veljajo le za pravilno izbero kazenskega sredstva v konkretnem primeru sojenja. Notranja, smi-

selna razdelba kriminalnih kaznivih dejanj ni točno izvedena po načelnih smernicah. Zakonodajec je sicer rešil problem po zunanjem vidiku, da *predpisana* kazen odločuje kvalifikacijo zločinstva ali prestopka, toda poiskati si moramo šele iz ideologije celokupnega občnega dela kazenskega zakonika in še tudi drugih zakonov kazenskopravnega značaja podlage za rešitev našega vprašanja (glej gori I., zadnji stavek).

III. Mi trdimo, da odločuje tudi pri alternativni izberi kazenskih sredstev različne kvalifikativne vrste najstrožja predpisana kazen, tako da ostane kaznivo dejanje zločinstvo tudi tedaj, ako zakonodajec in thesi predpisuje robijo ali strogi zapor, odn. zatčenje ali zapor *in* ako in concreto izbere sodnik kazen strogega zapora, odn. zapora.

a) Predvsem ustreza to ideologiji srbskega zakonodajstva vobče. Tu se moramo dotakniti predvsem vprašanja iz srb. kaz. zakonika: Ali ostane zločinstvo tudi tedaj zločinstvo, če sodišče namesto predpisane robije izreče kazen zapora? Po še veljavnem srb. kaz. zak. iz l. 1860 ostane ubojstvo (§§ 155, 156 s. k. z.) zločinstvo (hudodelstvo), dasi se ne izreče smrtna kazen ali robija, ampak kazen, veljavna samo za »prestup« (pregrešek), če gre n. pr. za maletnega ubijalca (§ 57 s. k. z.), ali za izpremembo kazni vsled olajševalnih okoliščin (§ 61 s. k. z.), ali ker je delikt samo poskušen (§ 44 s. k. z.), ali ker je bil storilec samo pomagač (§ 47 al. 2 s. k. z.). Za francosko pravo, ki ima slične predpise, je stvar drugačna; ali tam prevladujejo vzroki, ki nimajo s kazenskim materialnim pravom ničesar opraviti, marveč izbegavajo le porotno kompetenco. Za srbsko kazensko pravo pa je gori navedeno mnenje smatrati v teoriji in praksi za veljavno in odločilno ter so vsekako srbski redaktorji novega kazenskega zakonika imeli to mnenje pred očmi.

b) Našo na čelu tega poglavja označeno trditev podpira dejstvo, kako je zakon o kazenskem postopku (k. p.) z dne 16. febr. 1929 določil pristojnost za poedine skupine kaznivih

dejanj. V § 9 je določena pristojnost okrajnih sodišč glede prestopkov mlajših maloletnikov in prestopkov starejših maloletnikov z najtežjo kaznijo strogega zavora do enega leta ali z denarno kaznijo, ali obeh, ali samo z denarno kaznijo; v § 10 je določena pristojnost sodnika - poedinca pri okrožnih sodiščih za vsa zločinstva mlajših maloletnikov in za vse prestopke starejših maloletnikov in polnoletnih oseb, kolikor niso pristojna okrajna sodišča; v § 11 je določena pristojnost okrožnih sodišč kot zbornih sodišč za sojenje vseh kaznivih dejanj, za katera kazenski zakon predvideva smrtno kazen ali kazen robije ali zatočenja ali prepušča sodišču izbero med robijo in strogim zaporom ali med zatočenjem in zaporom (če ne gre za mlajše maloletnike). V § 75 k. p. pa je predpisano, da sodi okrožno sodišče v senatu trojice; samo če gre za sojenje zločinstva, za katero kazenski zakon predvideva smrtno ali kazen dosmrtno robije, v senatu petorice.

Če pravi § 202 t. 3 k. p., da mora obtožnica obsegati »zakonski naziv krivičnog dela, koje je predmet optužnice, zajedno s navodjenjem propisa krivičnog zakona, koji se po predlogu tužiočevom ima primeniti,« leži na dlani, da javni tožitelj ne sme kvalificirati dejanja n. pr. po § 98 ali 111 k. z. i. t. d. kjer je zagrožena kazen robije ali strogega zavora, ali n. pr. po § 168 ali 386 k. z., kjer je zagrožena kazen zatočenja ali zavora, z zločinstvom *ali* prestopkom, ker je za prestopke podana drugačna kompetenca. On more tožiti samo radi zločinstva!

c) Posito, sed non concessio, da je v baš označenih primerih kvalificirati dejanje po § 168 1. odst. k. z. za zločinstvo, če se izreče in concreto zatočenje, za prestopok pa, če se izreče in concreto zapor. Ozreti pa se moramo na ostale predpise n. pr. glede poskusa dejanja. Vzemimo, da je na resno in izrečno prošnjo prijatelj sprožil samokres na prijatelja, da ga usmrti, naboj pa ni bil smrtonosen; dejanje je ostalo pri poskusu. Če se dovoljuje sodišču, da kvalificira po pravilni individualizaciji kaznivo dejanje kot zločinstvo ali kot prestopok, in če se odloči sodišče za kvalifikacijo prestopka — potem bi se ipso iure že odločilo tudi za — nekaz-

nivost poskušnega dejanja. Po § 31 je namreč poskus pri prestopku samo tedaj kazniv, če to zakon izrečno predpisuje. Tega pa v § 168, 1 odst. k. z. ne najdemo, torej bi bil poskus nekazniv. Da bi bil zakonodajec hotel takšne norme uveljaviti, — in to prav pri vseh primerih alternativno zagroženih kazni robije ali strogega zavora (§§ 98, 111, 215, 218, 230, 231, 254), odnosno zatočenja ali zavora (§§ 168, 386), — je izključeno.

Še bolj drastičen je pa ta-le primer: Nekdo poskuša naklepno zvoditi drugo osebo, da organizira društvo za veleizdajne namene. Tako dejanje se kaznuje po § 98 k. z. z robijo do deset let ali s strogim zaporom (od 7 dni do 5 let) in z izgubo častnih pravic. Nasnovatelj, ki pa ni dosegel nobenega uspeha, naj se kaznuje po § 34, 2. odst. k. z. za tak poskus blažje kakor bi bil kazniv storilec, organizator veleizdajniškega društva. Izrečno pa je predpisano, da se kaznuje samo poskus nasnovanja ali zavedbe k — zločinstvu. Kako naj bi sodišče prišlo do presoje, ali je kaznivo dejanje, h kateremu je hotel nasnovatelj drugo osebo zavesti, ki pa ni storilec postala, zločinstvo ali prestopok? In baš od te presoje je odvisno, ali naj se nasnovatelj, ki ni imel uspeha, kaznuje ali ne!

d) Po § 71, t. 4 k. z. se sme, če spozna sodišče, da je podana ena ali več olajševalnih okoliščin, robijo izpremeniti v strogi zapor, zatočenje pa v zapor. Po § 72 k. z. sme sodišče tam, kjer je to zakon izrečno odredil, vsako kazen olajšati po prosti oceni. N. pr. če prizna storilcu - morilcu po § 22 k. z., da je bila njegova vračunljivost za časa storitve zmanjšana, sme mu namestu smrtne kazni naložiti le zaporno ali celo denarno kazen. Niti po § 71, niti po § 72 k. z. pa ni sodišče pooblaščen, kvalifikacijo naklepne usmrtitve izpremeniti iz — zločinstva v prestopok.

e) Če predpisuje § 78 k. z. da zastara pregonljivost zločinstev, za katere je zagrožena kazen na prostosti izpod dvajsetih let, v desetih letih, spadajo sem gotovo tudi kazniva dejanja, za katera je zagrožena kazen, n. pr. robija do deset let ali strogi zapor, kot zločinstva; kajti nemožnost kvali-

ficirati jih vnaprej — brez sodne individualizacije na podlagi dokazov, izvedenih na glavni razpravi — za prestopke in odrediti zanje zastaranje v petih letih, leži na dlani.

IV. Našega vprašanja o kvalifikaciji kaznivih dejanj z alternativno zagrožitvijo robije ali strogega zapora, odnosno zatočenja ali zapora, se nova izdaja Šilović - Frankove knjige, »Kazeno« pravo, ni dotaknila. Komentar Žganec - Žorž h kaz. zakoniku (k § 15), pa se je odločil za nasprotno stališče. Utemeljitev ne prinaša druge, nego da se sklicuje na francosko prakso glede t. zv. korekcije, ki smo jo že zgoraj omenili. Torej bi po tem komentarju storil sodnik, ki naklepno krši zakone pri odločanju v pravnih stvareh v korist ali škodo stranke, event. samo prestopok, čigar poskus bi bil nekazniv (§ 386 k. z.). Kdor bi nagovarjal za časa vojne ali mobilizacije brezuspešno drugo osebo, naj z lažnivimi vestmi spravi v nevarnost vojne odredbe (§ 111 k. z.), ta bi se lahko skliceval, da je primer lažje vrste in da je za to kvalificiran samo kot prestopok, njegovo dejanje pa bi sploh ne bilo kaznivo.

Mislimo, da bi to pomenilo sacrificium intellectus, ki ga zakonodajec nikakor ni zagrešil. Nasprotno: Z določbo § 74, ki pravi, kjer zakon dopušča izbero med dvema ali več vrstami kazni, se strožja kazen izreče, ako je kaznivo dejanje izviralo iz nečastnih nagibov ali ako je pokazalo slab značaj storilca, je zakonodajec hotel reči, da tvori ves stavek o alternativno zagroženi kazni enotno celoto. Zato je tudi po istem načelu ustanovil kompetenco za okrožna sodišča.

Povsem drugačna je seveda stvar, če pristopi k dejanskemu stanju, kvalificiranemu kot prestopok, kot n. pr. pri naklepnem nepravilnem postopanju pri gradbah (§ 198, 1. in 2. odst. k. z.), nov moment, v danem primeru, da se kvalificira primer po § 75 kot posebno težak primer kaznivega dejanja. V takih primerih seveda kazenski stavek ni enotna celota, ampak eksistira dvoje različnih zagrožitev kazni.

Žal da zakonodajec glede zagrožanja zatočenja ali zapora ni bil dosleden, da bo treba torej po § 74 k. z. kaznovati z zatočenjem kazniva dejanja iz nečastnih nagibov ali radi

slabega značaja storilca, dasi je bilo po zasnovi kazenskih določb zatočenje zamišljeno kot nekakšna custodia honesta. Žal še posebno, da zakonodajec ni že sam razpršil dvomov glede kvalifikacije kaznivega dejanja pri večkrat omenjenih alternativnih zagrožitvah kazni. Ipak mislimo, oziraje se na vse posledice, ki bi nastale, če se francoska praksa prenese v naš nov kazenski zakonik, kakor je to storil Žganec - Žoržev komentar, da pojde praksa pravo pot samo tedaj, če si usvoji našo razlago.

## Podelitev imena po § 165. o. d. z. in zakon o osebnih imenih.

Dr. Francè Goršič.

Zakon o osebnih imenih je srednji izmed onih treh javnopravnih zakonov, ki nam uredé takozvani status državljanov s pomočjo državljanstva, imenstva in pristojnosti, in katerih prva dva sta že obelodanjena. Zakon o osebnih imenih naj v prvi vrsti ustvari javnopravne sankcije, in ustvarja nam jih zares, ne da bi se količkaj loteval zaščite, ki so je državljani že deležni po obstoječem grajanskem pravu. A dasi se zakon v glavnem omejuje na javnopravno plat imenskega prava, in dasi on potemtaka ne gre kar a priori za tem, da bi derogiral določila grajanskega prava, pa predpisi o. d. z. vendarle niso ostali popolnoma nedotaknjeni. Značaj materije je pač tak, da se zasebnopravni del ne da kar odločiti od javnopravnega dela, marveč oba dela sta v mnogo točkah kar zraščena. Kjer je pod kolo prišlo tudi kako zasebnopravno določilo, je učinek zakona o osebnih imenih jasen: d o s e d a n j a d o l o č i l a g r a j a n s k e g a p r a v a s o p r e n a r e j e n a, k o l i k o r n i s o v e č v s k l a d u s p r e d p i s i z a k o n a o o s e b n i h i m e n i h.

Ni se treba čuditi, da je, v tej luči gledano, postalo motno tudi jedro vprašanja, ali je po zakonu o osebnih imenih z derogacijo odpravljena ona Hochenburgerjeva, v

Sloveniji in Dalmaciji veljavna institucija, ki jo imenujemo podelitev<sup>1</sup> rodbinskega imena po § 165 o. d. z.

Tisti, ki so se odločili za derogiranje, obrazlagajo svoje tolmačenje prilično takole. Je že mogoče, da je zakonodajavec zasledoval v tem zakonu v prvi vrsti javnopravno ureditev imenstva. Ali ravno v IV. poglavju, pri izpremembi imena zbog rodbinskopravnih razmerij, je hotel, ne hotel, moral z obema nogama stopiti na tla civilnega prava. Taksativno naštetih činjenic, po katerih se izpremeni rodbinsko ime, je troje, in glej, vse tri institucije so, kakor že napis poglavja napoveduje, iz zasebnega prava: 1. pozakonitev, 2. omožitev, 3. posvojitev. Ako bi bilo zakonodajavcu na tem, da bi bil Hohenburgerjevo institucijo, ki je zasebnopravnega značaja, tudi prerešil v novo dobo našega imenstva, tedaj bi bil moral pod nadaljno alinejo 4. člena 10, v zakonu o osebnih imenih navesti: podelitev rodbinskega imena po § 165. o. d. z. Zakaj zakonodajavec tega ni storil, je zelo postranskega pomena. Naj je to storil nalašč ali po pomoti, dejstvo je tu, ki se ne da drugače razlagati ko tako, da je to napravo zatrl. Ni moči drugače razlagati modifikacije, po kateri so v bodoče le še gori pod 1. do 3. navedene pravne činjenice preustrojalo za rodbinsko ime državljanov, ne pa tudi podeljevanje imena po § 165. o. d. z. Zakonodajavcu se pač ni zdelo do tega, da bi se bil zastavil za institucijo, ki ustreza le mišljenju meščanskih krogov, ne širokih mas, in ki vrhtega v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev velja le na ozemlju, kjer ne biva niti šestina prebivalcev vse države.

Ustavimo se pri vprašanju, ali smemo reštrditi, da bi bil moral zakonodajavec uvrstiti institucijo podelitve rodbinskega imena med takozvane pravoobrazne činjenice člena 10. in ne morda kam drugam?

Da se dokopljemo do točnega zaključka, si oglejmo najprej sámo Hohenburgerjevo institucijo (Nov. I., § 8)! Ne da

<sup>1</sup> Glede nazivala tu ne morem slediti Bežkovemu términu v njegovem sicer odličnem prevodu o. d. z., ker je splošni izraz »dati ime« prenedoločen za oznamenilo pravne institucije svoje vrste; primerjaj, kdo da otroku ime (pri krstu), pa kdo mu podeli svoje rodbinsko ime!



bi se v tej razpravi zadržavali s pravnimi teorijami, ki so se mučile s tem, da bi imensko pravo z javnopravnega torišča prevlekle v območje zasebnega prava, ali tudi le s tem, da bi v imensko pravo vsekale umetne vrzeli za zasidranje zasebnega prava,<sup>2</sup> naj ugotovimo, da je Hochenburger v čisto javnopravno stanje, kakršno je bilo v bivši Avstriji, brez respekta za stabilnost imena vnesel na čelo zasebnega dispozitivnega prava ravno s sedanjim drugim odstavkom § 165 o. d. z. Da podeli zakonski mož matere z izjavo pri občnem upravnem oblastvu druge stopnje otroku svoje ime, v to ni treba ničesar drugega nego to, da se izjave podeljevalca, matere in otroka, ali, ako je otrok nedoleten, zakonitega zastopnika in sodišča, predlože v javni ali sodno oz. po notarju poverjeni listini, in pravni posel velja! Gre za zasebno-praven dogovor. Hochenburger je iz javnopravnega sklopa izpulil šop pravil ter ga presadil v o. d. z., kjer v § 165 čisto dobro uspeva. Transplantacija se mu je posrečila. Toda vprašanje je sedaj, je-li njegova novela novi instituciji priznala učinek pravnoobrazne činjenice, kakor so legitimacija, adopcija in omožitev? Tega vprašanja pa nikakor ni moči potrditi! Hochenburgerjeva ročnost namreč nameroma ni hotela pogaziti javnopravnega postopka, veljavnega za izpremembo imena po odločbi oblastva, ter je novi dejanski stan, recimo kar: novo zasebno-pravno pogodbo, previdno podvedla pod postopek, po katerem je ravnati občnemu upravnemu oblastvu druge stopnje, kadar ono odločuje o izpremembi imena, določivši, da je treba izjavo — ki je za stranke seveda že obvezna — predložiti rečenemu oblastvu, ki mu je bila praksa<sup>3</sup> ustvarila že prej celó še tako zvano uradno rekurzno pravico proti sodnemu odloku, pravico, ki po določilih nepravdnega patenta ni vezana na nikak rok. Sedaj pa razberemo jasno, da zakonodajavec instituciji podelitve imena že kar iz početka ni bil priznal značaja pravnoobrazne činjenice, t. j. take

<sup>2</sup> Glej moje tostvarno izvajanje v razpravi »Dvoimenski priimek in še kaj« v tržaškem Pravnem Vestniku, 1928., str. 43 do 48!

<sup>3</sup> Ibidem.

dogodivščine, kakršne so sedaj nanizane v čl. 10 zakona o osebnih imenih, nego on je akt razpolovil v dva strogo ločena dela, izmed katerih tvori prvi zasebnopravno pogodbo, drugi pa javnopravno izvršitev po določilih, za izpremembo imena po odločbi oblasti veljavnih. Z drugo besedo, ustanova podelitve imena po § 165 o. d. z. nima značaja deklarativnega akta, kakršen je podeljen pozakonitvi, omožitvi in posvojitvi, nego podelitev imena po § 165 o. d. z. tvori le zasebnopravno pogodbo, ki se na nji kot podlagi stoprav po odločbi občnega upravnega oblasti druge stopnje oživotvori in izvrši konstitutiven akt: izprememba imena.

Zakonodajavec torej podelitve rodbinskega imena nikakor ni smel uvrstiti med pravne činjenice, našteje v čl. 10. zakona o osebnih imenih, ako je hotel stvar obdržati tako, kakršna je, to se pravi, ako ni nameraval to institucijo povzdigniti med zasebnopravne pravnoobrazne činjenice. Za to pa pač ni imel povoda, ne samo zato ne, ker je institucija partikularna, marveč tudi zato ne, ker ni smel brez povoda rušiti svojega osnovnega načela, ki se imenuje stabilnost imena. Ako bi bil hotel naš primer v zakonu o osebnih imenih izrečno navesti, mogle bi ga bil zakonodajavec omeniti v V. poglavju, kjer se obravnava izprememba imena po odločbi oblasti.

A niti tukaj ni bilo treba izrečno govoriti o podelitvi rodbinskega imena. Zakonodajavec je kreiral dva primera (čl. 16. in čl. 17.). Drugi primer je tesno zatét kot edini primer, ki daje državljanu pravico zahtevati izpremembo imena. Institucija po § 165 o. d. z. spada pod prvi primer (čl. 16), ki ne daje pravice, marveč prepušča oceni oblasti, da ono odobri in izvede izpremembo imena, ako govore za takšno izjemno odločbo posebne okolnosti. Vidimo torej, da ni bilo zakonodajno - tehnične potrebe, izrečno omenjati institucijo § 165 o. d. z. Proti omenbi je bil tudi pomislek, ker bi se moglo inače po vsej pravici zaključevati, da se zakon o osebnih imenih nameroma lotéva tudi čistih zasebnopravnih naprav. S tem pa, da zakonodajavec niti v V. poglavju ob § 165 o. d. z. ni obrsnil, je vsekako izražen velik poudarek, da se v to reč

ni mešati, nego da jo je v končno odločevanje prepustiti redaktorjem novega našega o. d. z. Oni naj to institucijo recipirajo, reformirajo ali zatro. Zakon o osebnih imenih jo je pustil nedotaknjeno.

Zategadelj je absolutno netočna trditev, da se je institucija § 165 o. d. z. pri sestavi zakona o osebnih imenih v nemar pustila ali celó pozabila. Potrditi moremo, da je bil projektant zakona pravočasno od več strani opozorjen na to institucijo, ki mu tudi samemu ni bila neznana. S stališča javnega prava mu je pomenjala registracijo zasebnopravnega dogovora, ki ga je treba do izenačenja grajanskega prava v sedanjih obliki kot dispozitivno pravno ustanovo še obdržati. Izvršitev dogovora je redaktor logično podvedel prav tako, kakor je bil Hochenburger storil. Kjer se bodo dotlej, da dobimo novi o. d. z., državljani še vedno posluževali te ustanove, ondi bodo politično - upravna oblastva sodelovala po predpisu člena 16. zakona o osebnih imenih, na čigar temelj se sme mladoletnim osebam odobriti izprememba rodbinskega imena, saj je predhodna podelitev imena brez dvojbe posebna okolnost za izjemno odločbo.

## Naloge moderne rimskopravne vede s posebnim ozirom na razvoj rimskega prava.\*

Docent dr. Korošec Viktor.

### I.

Silni razmah, ki ga je doživela rimskopravna veda v naših dneh, bomo pravilno razumevali le tedaj, ako upoštevamo posamezna razdobja rimske pravne zgodovine in označimo

\* Nastopno predavanje na ljubljanski univerzi dne 3. novembra 1927 z nekaterimi dodatki, zlasti glede orientalskih prav. Literatura je upoštevana načeloma do konca avgusta 1928. — Želel sem pregledno pokazati različne težnje moderne romanistike, kar je mogoče le v zvezi z

v zvezi s posameznimi dobami dotične komplekse znanstvenih problemov.

Najpregledneje delimo rimsko pravno zgodovino v štiri dobe<sup>1</sup>: civilno od decemvirov do pričetka drugega stoletja pr. Kr., pretorsko do Avgusta, klasično do Dioklecijana<sup>2</sup>, bizantinsko (postklasično) do Justinijana. Merodajno je pri tej razdelitvi vprašanje, kdo je v dotični dobi glavni nositelj pravnega razvoja in napredka. V civilni dobi vrši to nalogo rimski narod v svojih zakonodajnih zborih, v pretorski stoji v ospredju pretor, v klasični pravniki, v bizantinski pa preide vsa zakonodaja na cesarja. Kakor pa sploh ni nikoli mogoče razmejiti kulturna razdobja z letnicami, tako ima tudi naša razdelitev le relativno vrednost: ona samo izraža, kateri razvojem rimskega prava. Civilna perioda, temelj vsemu nadaljnjemu razvoju, je radi svoje važnosti za razumevanje rimske pravne miselnosti obširneje obdelana, dočim se zlasti pri klasični in bizantinski dobi z materialnom pravom nisem mogel baviti, da preveč ne prekoram danega obsega.

Okrajšave: AO = Der Alte Orient, Leipzig; Bruns, Fontes = Bruns = Mommsen = Gradenwitz, Fontes iuris Romani antiqui, I, II, 7. ed., Tubingae 1909; Beloch, Römische Geschichte = Beloch, Römische Geschichte bis zum Beginn der Punischen Kriege, Berlin = Leipzig 1926; Ebert, Reallexikon = Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin, od l. 1924 dalje, doslej še nedovršen; Erbenhaftung = Korošec, Die Erbenhaftung nach römischem Recht, I, Leipzig 1927; De Francisci, Storia = De Francisci, Storia del diritto Romano, vol. I, Roma 1926; Kübler = Kübler, Geschichte des Römischen Rechts, Leipzig-Erlangen 1925; Kromayer, Staat und Gesellschaft = Kromayer, Staat und Gesellschaft der Römer, (v Kultur der Gegenwart II, IV, 1) 2. izd. Leipzig-Berlin 1923; Mitteis, RPR = Mitteis, Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians, I. B., Leipzig 1908; Pauly = Wissowa, RE. = Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, neue Bearbeitung, begonnen von Georg Wissowa, Stuttgart, od l. 1894 dalje, še nedovršeno; SZ = Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, od l. 1880 dalje; VAB = Vorderasiatische Bibliothek, Leipzig, od l. 1907 dalje; ZA = Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete, Leipzig-Berlin.

<sup>1</sup> Običajna delitev v tri dobe (predklasično, klasično in bizantinsko) se mi zdi manj pregledna, ker se pri njej zabriše razlika med civilnim in pretorskim pravom. — Prim. Erbenhaftung, str. 8 ss.

<sup>2</sup> Glede pričetka bizantinske dobe prim. Wenger, v Byzantinische Zeitschrift, 27. B., Leipzig 1927, str. 410 ss.

činitelj je v dotični dobi za pravni razvoj najpomembnejši, ne da bi hoteli s tem trditi, da prihaja samo on v poštev ali pa, da izven dotične dobe nič ne velja. Tako deluje ljudska zakonodaja še v pretorski dobi in v začetku klasične dobe; delovanje, ustvarjajoče pretorjevo pravo, ima svoje početke že zgodaj v civilni dobi in sega do Hadrijana, pred klasiki se razvije v pretorski dobi pomembna predklasična jurisprudenca, slično nastaja tudi cesarsko pravo v različnih oblikah že v klasični dobi. Tu srečamo načelo, ki nam pojasni mnogo problemov: rimsko pravo se je razvijalo organično. Ako se je pokazalo, da je neka pravna ureditev zastarela, Rimljani reforme redno niso izvršili tako, da bi bili staro ureditev formalno razveljavili in jo nadomestili z novo, marveč so poleg stare, naprej obstoječe ureditve uvedli drugo, ki je potrebam boljše ustrezala.<sup>3</sup> Ako se je nova ureditev v praksi obnesla, je postala stara sčasoma obsoletna in je neopaženo odmrla.

## II. Civilna doba.

Začetek rimske pravne zgodovine tvori zakonik XII plošč (*lex duodecim tabularum*), ki je nastal — kakor dokazuje Beloch<sup>1</sup> — leta 451 pr. Kr. Hipotezi Paisa in Lamberta, ki sta skušala ovreči pristnost decemviralne zakonodaje<sup>2</sup>, sta danes splošno odklonjeni.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Prim. n. pr. razvoj poroštenih oblik: *sponsio* (samo za Rimljane in le pri verbalnih obligacijah, nepodedljiva), *fidepromissio* (za Latince, le pri verbalnih obligacijah nepodedljiva), *fideiussio* (tudi za peregrine, pri vseh obveznostih, podedljiva). Drug primer nam nudi zgodovina civilnega procesa: najstarejše je legisakcijsko postopanje, *lex Aebutia* pripozna poleg njega tudi formularno postopanje kot civilno veljavno, *lex Iulia iudiciaria* ukine načeloma legisakcijsko in ohrani le še formularno postopanje; kmalu pa se prične razvijati tudi ekstraordinarno, ki za Dioklecijana izpodrine formularno.

<sup>1</sup> Beloch, *Römische Geschichte*, str. 236 ss., zlasti str. 246.

<sup>2</sup> Prim. De Francisci, *Storia*, I, str. 208, op. 17 in 18.

<sup>3</sup> Prim. De Francisci, *Storia*, I, str. 208, op. 19. Poleg tam navedenih avtorjev naj izmed najnovejših navedemo: Declareuil, *Rome et l'organisation du droit*, Paris 1924, str. 52 s.; Buckland, *Manual of Roman private law*, Cambridge 1925, str. 2; Kromayer, *Staat und Gesellschaft*, str. 236 s.; Kübler, str. 25; Jörs, *Geschichte*

Pomen in vrednost zakona XII plošč presojamo najpravi-  
vilneje, ako ga primerjamo — tako glede zunanjih okolnosti,  
kakor tudi glede vsebine — z drugimi antičnimi kodifikacijami  
in pravnimi zbirkami, pri čemer se bomo omejili na grško,  
babilonsko, asirsko in hetitsko pravo.

Po svojem zunanjem postanku kaže zakon XII plošč  
mnogo sličnosti s kodifikacijami grških mestnih držav.<sup>4</sup>  
Grške demokracije imajo prav tako kakor rimski plebejci med  
prvimi točkami svojega programa zahtevo po zapisanem  
pravu. Vladajoči aristokraciji (v Rimu patricijem) se očita, da  
zlorablja pravosodstvo. Kodifikacija prava naj to onemogoči.  
Kodifikatorjem se podeljuje izjemen ustavno-praven položaj:  
v grških državah izredna, često diktatorska oblast<sup>5</sup> (νομοθέται,  
αἰσυμνήτοιοι); v Rimu pa je redakcija kodifikacije, ki je imela  
izmed vseh starih pravnih zbirk pač največji vpliv na pravni  
razvoj kulturnega človeštva, poverjena desetčlanskemu kole-  
giju, ki vrši hkrati tudi vse funkcije konzulov. Nič ni zopet bolj  
karakteristično za rimsko miselnost, kakor dejstvo, da je —  
edini historični — decemviralni kolegij iz leta 451 pr. Kr. se-  
stavljen iz samih bivših konzulov, torej mož bogatega izkustva  
in velike avtoritete.<sup>6</sup>

Kakor vsaka dobra kodifikacija, tako je tudi decemviralna  
uzakonila po ogromni večini tedaj veljavno običajno pravo in  
le redke so bile resnične novosti. Zato opazimo v Rimu in v  
grških državah po dovršitvi kodifikacije, da so z njo ne-  
zadovoljne one politične skupine, ki so jo prej najbolj zahte-

und System des römischen Privatrechts, Berlin 1927, str. 4, op. 2; Si-  
ber, Römische Rechtsgeschichte, Berlin 1925, str. 3 in 31; Peruzzi,  
Istituzioni di diritto romano, I, 2. ed., Rim 1928, str. 47.

<sup>4</sup> Prim. Wilcken, Griechische Geschichte im Rahmen der  
Alttertumsgeschichte, München-Berlin 1924, str. 70; Max Mühl, Die  
Gesetze des Zaleukos und Charondas, I. Teil, v Klio XXII, 1./2. zv.,  
Leipzig 1928, str. 105—124, drugi del do zaključitve navzočnega članka  
še ni izšel; Busolt-Swoboda, Griechische Staatskunde, I, II, Mün-  
chen 1920, 1926, str. 371 ss., 805 ss., 828 ss.

<sup>5</sup> Wilcken, Griechische Geschichte, str. 70; Weiß, Griechi-  
sches Privatrecht, I, Allgemeine Lehren, Leipzig 1923, str. 82 ss.; Bu-  
solt-Swoboda, Griechische Staatskunde, str. 372 ss.

<sup>6</sup> Beloch, Römische Geschichte, str. 238 ss.

vale, pričakujoč od nje daljnosežnih reform. V nadaljnjem postopanju pa zadenemo že na bistveno drugačno ravnanje pri Rimljanih kakor pri Grkih. V Rimu ostane zakon XII plošč temelj vsemu nadaljnjemu pravnemu razvoju (*fons omnīs publici privatique iuris*, Liv. III, 34, 6), dočim se posamezne »*iniquae leges*«,<sup>7</sup> kakor prepoved zakonov med patriciji in plebejci, *nexum* i. dr. ukinejo v naslednjih stoletjih s specialnimi zakoni (*lex Canuleia*, *Poetelia* i. dr.). Drugače se postopa na grških tleh. Tu se poseže često po najradikalnejšem sredstvu, po novi kodifikaciji: za Drakonovo sledi Solonova. Tako poznamo danes pač imena grških kodifikatorjev<sup>4</sup> (Solon, Zaleukos, Charondas, Pittakos i. dr.), od njihovih del, ki jih zgodovina predočuje kot plod njihovega osebnega genija, pa so nam ohranjeni prav neznatni drobci. Nasprotno pa stoje v Rimu decemviri napram svojemu delu, ki prejme svojo sankcijo šele v ljudski skupščini, povsem v ozadju; nezgodovinske decemvire iz leta 450 pa slika tradicija naravnost kot nasilne uzurpatorje.

Ozrmo se kratko še na vzhod. Tu prihaja v prvi vrsti v poštev zakonik babilonskega kralja Hammurabija<sup>8</sup> (1947—1905 pr. Kr.)<sup>9, 10</sup>.

<sup>7</sup> Cicero de re publica 2, 36, 61 — 37, 63; Livius 4, 4, 5. — Citati pri Brunsu, Fontes I, str. 37 s.

<sup>8</sup> Za Hammurabi in ne Hammurapi prim. Th. Bauer, Die Ostkanaanäer, Leipzig 1926, str. 35 s.

<sup>9</sup> Meyer, Die ältere Chronologie Babyioniens, Assyriens und Aegyptens, Stuttgart-Berlin 1925, str. 25.

<sup>10</sup> Zakonik je vklesan na 2.25 m visokem dioritnem stebru, ki meri v obsegu 1.50—1.65 m. Original, ki se nahaja sedaj v Louvru, je v dveh kosih našla pozimi 1901/02 francoska Morganova ekspedicija v Suzi, kamor so ga kot plen bili prenesli Elamci. — Editio princeps zakonika hkrati s transkripcijo in prevodom je delo V. Scheila, (Délégation en Perse, Mémoires... IV, Paris 1902). Avtografične izdaje so priredili: Ungnad (Keilschrifttexte der Gesetze Hammurapis, Leipzig 1909), Harper (The Code of Hammurabi King of Babylon, Chicago-London 1904), Deimel (Codex Hammurabi, Romae 1910). — Izmed transkripcij združenih s prevodom so najvažnejše: Kohler-Peiser-Ungnad, Hammurabi's Gesetz, Band I—II, Leipzig 1904, 1909 [nov prevod za isto zbirko pripravlja prof. Koschaker]; Harper, o. c.; Deimel, o. c.; Winckler, Die Gesetze Hammurabis in Umschrift und Uebersetzung, Leipzig 1904. — Samo prevod brez transkripcije imajo avtorji: Win

Dočim je decemviralno delo z odobritvijo po komicijih<sup>10a</sup> postalo pravi ljudski zakonik, nosi Hammurabijevo delo povsem pečat njegove osebnosti, kar posebno jasno izražata uvod in epilog. Hammurabi je »mogočni« (XXIV d. 4) kralj, »pastir ljudstva (IV, 45), ki so ga bogovi določili<sup>10b</sup>, da zagotovi pravico (I, 45 ss., V, 14 ss., XXIV d. 11 ss.), da vlada »črnoglavcem« (*salmat qaqqadim* XXIV d. 11). Glede na božansko sankcijo in preponderantno stališče največjega babilonskega kralja nas ne preseneča zapoved, da veže zakonik tudi vse kralje, ki bodo Hammurabiju nasledovali;<sup>11</sup> delo je namenjeno kot nekaka »*ratio scripta*« za vse čase. Mogočni kralj pa razodeva tudi izrazita socialnopolitična stremljenja, ko hoče biti zaščitnik »stiskanih«, »vdov in sirot«.<sup>12</sup> On hoče veljati kot »kralj pravičnosti« (*šar mišarim* XIV d. 7) vsem bodočim rodovom.<sup>13</sup> Zato je sestavil svoje delo v živem akadijskem jeziku (*ina pi mâtim* V, 22 = v deželnuem jeziku) in ne v častitljivi sumeriščini, ki v severnem delu države ni bila

ckler, v A O, 4, 4; H. Edwards, The Hammurabi Code, London 1921; Ebeling v Gressmann, Altorientalische Texte zum Alten Testament, 2. izd., Berlin 1926, str. 380 (prim. str. IX); Čed. Marković, Zakonik Hammurabia, Beograd 1925; Bonfante v Scritti giur. varii, IV, str. 151 ss.

<sup>10a</sup> Glede prvih desetih plošč prim. Livius 3, 34, 6: ... *centuriatis comitiis X tabularum leges perlatae sunt*, ...; glede zadnjih pa izvaja to Kübler, str. 20, op. 2, upravičeno iz mest pri Liviju III, 37, 4; 51, 13; IV 4, 5; IX, 34, 5.

<sup>10b</sup> Sankcija božanstva je izražena tudi v tem, da je spredaj nad tekstom relief Hammurabija, ko sprejme od šamaša (boga solnca) zakone.

<sup>11</sup> V mogočem epilogu k zakoniku blagoslovlja Hammurabi svoje naslednike, ako se bodo po zakoniku ravnali, prekolne pa jih, ako ga bodo izpreminjali (XXV d. 62 ss.).

<sup>12</sup> Prim. I 37 ss., XXIV d. 59 s.: »da ne bo mogočni zatiral revežev«; XXIV d. 60 s.: »da prav vlada tudi vdovi in siroti«. Slične misli, ki spominjajo na prosvitljeni absolutizem, najdemo že pri sumerijskih vladarjih: Urukagini in Gudei. Prim. Thureau-Dangin, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften, Leipzig 1907 (VAB I), str. 52 s., 72 s.; Koschaker, Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung Hammurapis, str. 4, op. 8.

<sup>13</sup> Prim. XXIV 3 ss.: Oni, ki je v stiski, naj pride pred podobo »kralja pravičnosti«, naj »čita napis in posluša njegove dragocene besede«, ter tako najde svojo pravico.



več živ jezik, dasi se je dotlej uporabljala tudi v Babilonu še v bogoslužju in pri pravnih opravilih.

Sestava zakonika v domačem jeziku in njegova namestitvev v templju, kjer je bil vsakomur dostopen, dokazujeta stremljenje po popularizaciji prava — isti svrhi je služila tudi namestitvev dvanajsterih plošč na rimskem foru.

V drugih ozirih pa se Hammurabijev zakonik mnogo bolj približuje Justinijanovi kakor pa decemviralni kodifikaciji. Kakor je dokazal ustanovitelj orientalskopravne vede Koschaker,<sup>14</sup> je uporabljal Hammurabi za svoje delo tudi sumerijske pravne zbirke<sup>14a</sup> in jih večkrat interpoliral. V njegovem delu se tako spajata dve pravni kulturi: sumerijska in akadijska<sup>14b</sup>.

<sup>14</sup> Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung Hammurapis, Königs von Babylon, Leipzig 1917, str. 3 ss.; Quellenkritische Untersuchungen zu den »altassyrischen Gesetzen«, Leipzig 1921, str. 16 s.; Neue babylonisch-assyrische Rechtsdenkmäler, v SZ 41, str. 278 ss. — Koschaker je uveljavljal načelo, da orientalskopravna raziskavanja na podlagi prevodov niso mogoča, temveč da mora biti jurist sam toliko jezikovno izobražen, da uporablja lahko originale. O nadaljnji potrebi kooperacije s filologi (asiriologi) prim. Koschaker Neue keilschriftliche Rechtsurkunden aus der El-Amarna-Zeit, Leipzig 1928, str. VII s. in SZ 49 (1929), str. 190.

<sup>14a</sup> Od sumerijskih pravnih zbirk nam je ohranjenih le nekaj drobcev. Že dolgo poznamo tkzv. rodbinske zakone (H. C. Rawlinson, The cuneiform inscriptions of Western Asia, V, 25, 23 c, d; P. Haupt, Die sumerischen Familiengesetze, Leipzig 1879). — V novejšem času so objavili nove fragmente: A. T. Clay, Miscellaneous Inscriptions in the Yale Babylonian collection, New Haven, 1915, No. 28 ter H. F. Lutz, Selected Sumerian and Babylonian Texts UM I, 2, Philadelphia 1919, No. 100—102. Prevod in juristična obdelava v SZ 41, str. 186 ss. (Ungnad, Fragmente eines altbabylonischen Gesetzkodex in sumerischer Sprache) in str. 278 ss. (Koschaker, Neue babylonisch-assyrische Rechtsdenkmäler). — Nadaljnji fragment je objavil Schröder, Keilschrifttexte aus Assur verschiedenen Inhaltes, Berlin 1920, No. 8.; prevedel Koschaker, o. c., SZ 41, str. 286. — Koschaker (SZ 41, str. 282) prihaja do zaključka, da je obstojal obširen sumerijski zakonik, iz katerega je povzel Hammurabi nekatere določbe, hkrati pa mu sledil tudi v sistematiki.

<sup>14b</sup> V neki, dasi mnogo manjši meri velja isto za Justinijana glede spojitve rimske in grške (orientalske) pravne kulture. Dočim pa ostane pri Justinianu v kodifikaciji rimski značaj povsem v ospredju, prodre pri Hammurabiju že v jezikovnem oziru mlajša akadijska kultura.

Asirska pravna knjiga<sup>15</sup> (iz XIV. stoletja) in hetitska pravna zbirka (iz XVII. stoletja ??)<sup>16</sup> nam o svojem postanku ne poročata ničesar in zato v tem oziru za primerjavo ne prihajata v poštev.

Mnogo zanimivejše kakor vprašanje o postanku pa je za jurista vprašanje o notranji vrednosti zakona XII plošč. Omenili smo že, da so decemviri v glavnem uzakonili le običajno pravo svoje dobe. Zato posamezne pravne določbe najbolje razumevamo, ako jih motrimo v zvezi z gospodarskim in kulturnim stanjem takratnega časa.

Rimljani so v decemviralni dobi kmetijski narod, ki živi na svojih malih in srednjih kmetijah še povsem v zaključenem rodbinskem in naravnem gospodarstvu.<sup>17</sup> Po cenzusu, čegar uvedba se pripisuje Serviju Tuliju, so obsegale posamezne kmetije od 2 do 40 oralov.<sup>18</sup> Tu je bilo načelo gospodarske avtarkije do skrajne možnosti izvedeno: vse, kar potrebuje rodbina za svojo prehrano in obleko, mora kriti z domačo proizvodnjo. Ako izvzamemo malenkostne količine žita, lesa in ev. prirejo na živini, kar je Kvirit na tržni dan (*nundinae*) v Rimu prodal,<sup>19</sup> predmetov za izmenjavo sploh ni bilo. Poljedelstvo samo je bilo še na nizki stopnji. Olje in vino, kesneje

<sup>15</sup> Glede naziva prim. Koschaker, *Neue keilschriftliche Rechtsurkunden aus der El-Amarna-Zeit*, str. 1, op. 4.

<sup>16</sup> Zimmern-Friedrich, *AO* 23, 2, str. 4 in 24, 3, str. 27, stavita njen postanek v dobo okoli 1300 pr. Kr.; Hrozný, *Code Hittite*, Paris 1922, str. 1, pa okoli 1350 pr. Kr., dočim jo Götze, *Hethiterreich* (*AO* 27, 2) str. 21, pripisuje kralju Telipinušu I. (ca. 1650). Prim. tudi Koschaker, *Neue keilschriftl. Rechtsurkunden aus der El-Amarna-Zeit*, str. 146.

<sup>17</sup> Literatura je navedena v *Erbenhaftung*, str. 29, op. 3. — Tu naj omenimo le najvažnejša dela: Tenney Frank, *Economic history of Rome to the end of the republic*, Baltimore 1920 (med tem izšla druga izdaja mi ni bila na razpolago); H. Blümner, *Die römischen Privataltertümer*, (v Müller, *Handbuch der klass. Altertumswissenschaft*), 3. izd., München 1911; Bonfante, *Lezioni di storia del commercio*, I, Roma 1925; M. Rostovtzeff, *The social and economic history of the Roman empire*, Oxford 1926.

<sup>18</sup> Beloch, *Römische Geschichte*, str. 223; Kübler, str. 12; Kromayer, *Staat und Gesellschaft*, str. 251.

<sup>19</sup> De Francisci, *Storia*, I, str. 105.

najvažnejša pridelka, sta tedaj še gospodarsko brez pomena.<sup>20</sup> Sol, edini predmet, ki bi prihajal za trgovanje z zaledjem v poštev (*via salaria*), je že od vsega početka državni monopol.<sup>21</sup> Tako postane razumljivo dejstvo, da dobi Rim šele okoli leta 335 pr. Kr. svoj lastni (bakreni!) denar.<sup>22</sup> V tako primitivnih gospodarskih razmerah se seveda tudi obrt in trgovina nista mogla količičaj uspešno razvijati.<sup>23</sup>

Z označenim gospodarskim stanjem je v zvezi, da je v zakonu XII plošč obligacijsko pravo le malo razvito in da po svojem pomenu zaostaja daleč za stvarnim pravom.

Rimljan te dobe je kmet z izrazito kmetsko-aristokratsko miselnostjo. V svoji rodbini je vladar in odloča o življenju in smrti njenih članov. V to njegovo sfero ne posega niti država. Vendar hoče biti »*bonus pater familias*«, zavedajoč se, da ne sme biti njegovo ravnanje niti tam samovoljno, kjer pravo ne postavlja posebnih norm. V tem z r e l e m p o j m o v a n j u p r a v n e s v o b o d e najdemo odgovor na vprašanja, kako se je taka, vprav suverena oblast, kakor je bila *patria potestas*, mogla ohraniti dolga stoletja brez večjih zlorab, zakaj je bila lastninska pravica neomejena.

Enotnost rimske rodbine utrjuje tudi sakralna funkcija rodbinskega očeta, ki je svečenik v svoji rodbini<sup>24</sup> — okolnost, ki je spričo globoke vernosti<sup>25</sup> starih Rimljanov ne smemo omalovaževati.

<sup>20</sup> Oboje se pričinja v večjem obsegu pridobivati še le v poznejši dobi. V zvezi s tem, je razumljiva tudi okolnost, da se pri bogoslužju uporablja mleko. — Glede literature prim. Erbenhaftung, str. 37, op. 2 in 3.

<sup>21</sup> Blümner, Die römischen Privataltertümer, str. 638 in op. 8.

<sup>22</sup> Kübler, str. 352 ss.

<sup>23</sup> V Numovi dobi je le 8 obrti. Prim. Blümner, Die römischen Privataltertümer, 590 ss., 618 ss.; Kromayer, Staat und Gesellschaft, str. 254.

<sup>24</sup> Cato de agri cultura, 143, 1; *Scito dominum pro tota familia rem divinam facere*.

<sup>25</sup> Prim. Voigt, Die XII Tafeln, I, Leipzig 1883, str. 32 ss.; Fustel de Coulanges-Weiß, Der antike Staat, Berlin-Leipzig 1907, str. 3, 38 ss. in drugod; Wissowa, Religion und Kultus der Römer, (v Müller, Handbuch der klass. Altertumswissenschaft), 2. izd., München 1912.

Tako je v decemviralni dobi preprosta kmetška hiša dom diktatorjev, konzulov in senatorjev. Njeno središče je *atrium*, po začrnelem tramovju tako nazvani prostor.<sup>26</sup> Iz iste sklede zajema *pater familias* skupno z maloštevilnimi<sup>27</sup> sužnji, isto delo opravlja z njimi na polju.<sup>28</sup> Zlato in srebro sta tu nepoznana, pa tudi brez vpliva.<sup>29</sup> Domače rodbinsko bogočastje (*sacra familiae*)<sup>30</sup> in *ius imaginum*<sup>31</sup> simbolizirata rodbinsko tradicijo. Dejanska gospodarska izoliranost in izraziti kmetško-aristokratski individualizem povzročata, da gleda Rimljan le z nezaupanjem na živahnejše gospodarske stike s sosedi — stališče, ki ga poudarja še starejši Kato.<sup>32</sup>

Glede na gospodarske in kulturne razmere je bilo povsem naravno, da je zakon XII plošč zgradil svoj sistem na tako tesno v sebi zaključeno sakralno, gospodarsko in pravno enoto, ki jo je predstavljala rimska rodbina pod vodstvom

<sup>26</sup> Prim. Mau, *Atrium*, s. v. v Pauly-Wissowa, RE; Mommsen, *Römische Geschichte*, 13. izd., I, str. 22; Kromayer, *Staat und Gesellschaft*, str. 252.

<sup>27</sup> Beloch, *Römische Geschichte*, str. 335.

<sup>28</sup> Prim. Cicero, *Cato Maior de senectute*, 16, 56; Katonovo ravnanje pri Plutarhu, 3, 1; 25, 1.

<sup>29</sup> Trikratni triumfator M. Curius Dentatus, ki si v svoji skromni hiši sam kuha repo (Plutarh, *Cato Maior*, 2), duhovito zavrne Samničane, ki ga hočejo z zlatom podkupiti: *non enim aurum habere praeclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberent aurum, imperare*. (Cicero, *Cato Maior de senectute*, 16, 55). Prim. tudi Fabricijevo ravnanje. — Navedena primera sta tem zanimivejša, ker sta iz povsem historične dobe, hkrati pa tudi že iz zadnjega stoletja civilne dobe.

<sup>30</sup> Prim. Geiger, *Sacra*, s. v. v Pauly-Wissowa, R. E.

<sup>31</sup> Prim. K. Schneider s Herbert Meyer, *Imagines maiorum*, s. v. v Pauly-Wissowa, R. E.

<sup>32</sup> Cato Censorius navaja v svoji knjigi *De agri cultura*, 5, 3 sledeča načela, ki naj se jih drži *vilicus* (suženj, ki mu je gospodar poveril upravljanje veleposestva): *In iussu domini credat nemini; quod dominus crediderit, exigat. Satui semen, cibaria, far, vinum, oleum mutuum dederit nemini. Duas aut tres familias habeat, unde utenda roget et quibus det, praeterea nemini*. — »*Utendum dare*«, odn. »*utendum rogare*« se v tem času uporablja za kasnejši *commodare*. Prim. Karlowa, *Römische Rechtsgeschichte*, II, Leipzig 1901, str. 601 s., ki pa gre s svojo domnevo o iztožljivosti teh pravnih razmerij (str. 602) brez dvoma predač. *Actio commodati* je kot civilna *actio* dopustna šele v začetku cesarske dobe (prim. Kübler, str. 175 in tam navedeno literaturo).

rodbinskega očeta. Rodbina postane država v državi, polno-pravna osebnost v njej je le *pater familias*. On pa vrši v svojem področju važne državne funkcije (*iudicium domesticum*)<sup>33</sup> in s to razbremenitvijo omogoča, da more uspešno delovati maloštevilni osrednji državni vladni aparat, magistrati. Oglejmo si še kratko pravni položaj, ki ga ima *pater familias*.

Njegova oblast nad ženo, otroki, sužnji in stvarmi je neomejena. Prvotni naziv za njo je *manus* ali pa *potestas*.<sup>34</sup> Šele kasneje označuje *manus* moževo oblast nad ženo, *patria potestas* nad otroki, *dominica potestas* nad sužnji, *dominium* pa lastnino na stvareh. Očetova volja odloča o življenju in smrti podrejenih rodbinskih članov. Ako on ne pobere (*tollere, suscipere*)<sup>35</sup> novorojenčka, ne postane ta rodbinski član; ako izreče *pater familias* smrtno obsodbo, nima rodbinski član nobene zaščite. Reči smemo, da bi se taka, vprav suverenska *patria potestas* ne bila dolga stoletja ohranila neomejena, ako bi bile zlorabe pogoste.

Položaj žene (*in manu*) in otrok napram imetniku očetovske oblasti je pravno načeloma isti kakor položaj sužnjev. Značilen je za to že naziv otrok »*liberi*«, to je osebe, ki naj po očetovi smrti v nasprotju s sužnji postanejo svobodni.

Očetova oblast ni časovno omejena. Dokler oče živi, traja njegova *patria potestas*. Najsi postane sin konzul ali diktator, najsi je že sam oče ali ded — dokler ima očeta živega, dotlej je on s svojimi potomci vred pod njegovo očetovsko oblastjo. Tako strnjena rodbina je postala najboljše vzgajališče za bodoče državnike, pravi *seminarium rei publicae*.<sup>36</sup> Tudi za pre-sojo sorodstva ne prihaja v tej dobi v poštev krvna (kognat-

<sup>33</sup> Mommsen, Römische Staatsrecht, III. B., Leipzig 1887, str. 433 s.; Leonhard, Iudicium, s. v. v Pauly-Wissowa, R. E.

<sup>34</sup> Mitteis, RPR, str. 75 ss.; De Francisci, Storia, I, str. 313 s.

<sup>35</sup> Marquardt, Das Privatleben der Römer, 2. izd., Leipzig 1886, str. 83.

<sup>36</sup> Cicero, de officiis I, 17, 54: ... *prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia; id autem est principium urbis et quasi seminarium rei publicae.* — Prim. globoka Wengerjeva razmotrivanja: Hausgewalt und Staatsgewalt im römischen Altertum, v Miscellanea Ehrle, II, Rim 1924, str. 1—55, zlasti str. 39 s.

ska) vez, temveč (agnatska) pripadnost k obstoječi ali vsaj nekdanji obstoječi rodbini. Tako ni sestra, ki se je omožila, več *adgnata* svojih bratov, temveč je *adgnata* v moževi rodbini. Vendar pa je bila tudi oblast rodbinskega očeta napram zlorabam dejansko omejena po običajnopравниh normi, da je moral v najtežjih slučajih zaslišati mnenje rodbinskega sveta (*iudicium domesticum*). Na njegov nasvet *pater familias* ni bil vezan, toda v veliki večini primerov ga je gotovo upošteval. Tu se pojavlja drugo značilno rimsko načelo: posameznik odloča, pred svojo odločitvijo pa mora zaslišati samo po sebi neobvezno mnenje oseb, ki so v to poklicane! To načelo velja zlasti v javnem življenju: magistrat se posvetuje s senatom, *pontifex maximus* s svojim kolegijem,<sup>36a</sup> pretor in sodnik se obračata na svoj *consilium*<sup>37</sup>, princeps ima svoj *consilium*, kasneje *consistorium*. *Auctoritas*<sup>38</sup>, rimskemu naziranju svojski pojem, daje tako činom poedinca potrebno moralno in avtoritativno sankcijo. S tem pa je v zvezi tudi značilna starorimska pripravljenost, biti z nasvetom na razpolago.

Soprogi (*in manu*), ki je formalno napram možu brez pravic, nudi daleko učinkovitejšo dejansko zaščito visoka nrvnost civilne dobe. Monogamija je strogo uveljavljena; kot *mater familias*, *matrona* uživa žena visoko spoštovanje ne-le v rodbini, kjer je oproščena najtežjih del,<sup>39</sup> ampak tudi v javnosti.<sup>40</sup> Mirno lahko trdimo, da celotni družabni položaj Rimljanek, kojih značilna lastnost je bila *austeritas*,<sup>41</sup> v civilni

<sup>36a</sup> Jörs, *Römische Rechtswissenschaft zur Zeit der Republik*, I, Berlin 1888, str. 54 ss.; Schönbauer, SZ 47, str. 286.

<sup>37</sup> Liebenam, *Consilium*, s. v. v Pauly-Wissowa, R. E.; Wenger, *Institutionen des römischen Zivilprozeßrechts*, München 1925, str. 29 s., 193 s.; Wenger, *Praetor und Formel*, München 1926, str. 102, 110.

<sup>38</sup> Heinze, *Auctoritas*, v *Hermes*, *Zeitschrift für klassische Philologie*, 60. B., Berlin 1925, str. 348 ss., 364 s.; Wenger, *Praetor und Formel*, str. 104 ss., zlasti 106 s.

<sup>39</sup> Marquardt, *Das Privatleben der Römer*, str. 57 s.

<sup>40</sup> Marquardt, *Das Privatleben der Römer*, str. 60 s.

<sup>41</sup> Marquardt, *Das Privatleben der Römer*, str. 61 ss.: so läßt sich doch ... ein Bild einer römischen Frau entwerfen, in welchem herrsch-

dobi ni bil neugoden. Brez dvoma je bil mnogo boljši, kakor pa je bilo stališče grške ali orientalske, asirske, babilonske žene, gotovo tudi bolj dostojanstven kakor pa Rimljank v dobi zadnjih stoletij republike in v principatu, ko so se pod grškim vplivom po večini emancpirale ne-le iz moževe (*manus*) oblasti, temveč tudi iz strogih norm stare rimske nravnosti. Rimska rodbina je bila v civilni dobi notranje zdrava, o tem nam priča okolnost, da navaja tradicija kot povod za dve revoluciji civilne dobe gaženje ženske časti (padec Tarkvinija Superba — Lukrecija, decemvirov — Virginija).

Z opisanim osebnopravnim položajem rodbinskega očeta pa ne bi bila združljiva gospodarska neodvisnost posameznih rodbinskih članov, ki bi bila polagoma vedla tudi do osebne neodvisnosti. Zato je v vsej rodbini le *pater familias* imovinsko sposoben. Njegova imovinska sposobnost nikakor ni omejena; za razpolaganje z imovino ne potrebuje — kakor se to zahteva po grškem,<sup>42</sup> germanskem,<sup>43</sup> babilonskem<sup>44</sup> pravu — nobene pritrditve ostalih rodbinskih članov. To razpolaganje je mogoče tudi za primer smrti — z oporoko<sup>45</sup>. Torej ne-le

süchtiges Streben nach dem Regiment des Hauses, unfreundliche Strenge und Bewußtsein des eigenen Werthes die Hauptzüge sind.

<sup>42</sup> *κατοχή, κράτης* v grško-egiptskem pravu. Prim. Schwarz, Hypothek und Hypallagma, Leipzig-Berlin 1911, str. 146; Mitteis, Papyruskunde, II, 1, str. 232; Kreller, Erbrechtliche Untersuchungen auf Grund der graeco-ägyptischen Papyrusurkunden, Leipzig-Berlin 1919, str. 178 ss.; v. Woelf, Untersuchungen über das Urkundenwesen und den Publizitätsschutz im römischen Ägypten, München 1924, str. 189, 192. — Prim. tudi Kunkel, Über die Veräußerung von Katoekenland, v SZ 48, str. 285 ss., zlasti 287, 298.

<sup>43</sup> Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts, 4. izd., Leipzig-Erlangen 1922, str. 300 ss., 387, 624.

<sup>44</sup> Prim. Schorr, Urkunden des altbabylonischen Zivil- und Prozessrechts, Leipzig 1913, str. 116; Köhler-Peiser, Aus dem babylonischen Rechtsleben, IV, Leipzig 1898, str. 68.

<sup>45</sup> Neomejena oporočna svoboda in pravica, da brez razloga lahko razdedini svoje potomce, daje rimskemu rodbinskemu očetu tak preponderanten položaj, kakor ga ne pozna nobeno drugo pravo. — V Atenah oče, ki ima sinove, sploh ne more napraviti oporoke. Slično je bilo tudi po drugih grških pravih. (Prim. Mitteis, Reichsrecht und Volksrecht, Leipzig 1891, str. 68 s.; Kreller, Erbrechtliche Untersuchungen, str. 179). — Hammurabi dovoljuje razdedinjenje (*ina ablûtim nasahum*) v

v osebnem, marveč tudi v imovinskopravnem oziru je *pater familias* povsem suverenski napram svoji rodbini.

Zato je *pater familias* oni činitelj, ki sklepa imovinsko-pravne posle z drugimi Kviriti. Le njegova oseba je dovolj avtoritativna, zato rimsko pravo ne pozna (direktnega) namestovanja. Hkrati pa domneva pravo v njem zrelega moža, čigar beseda je vedno premišljena. Tako ustvarja že sama besedna obljuba »*spondeo*« strogo civilno pravno obligacijo. Kot pogodbenik je sokontrahentom osebno zavezan in zato se najstarejša izvršba (*per manus iniunctionem*) obrača proti njegovi osebi, ne pa proti imovini.<sup>46</sup> Z besedo rodbinskega očeta je zastavljena njegova *fides*,<sup>47</sup> kateri je sopogodbenik smel zaupati. Zato je neizpolnitev pogodbe v tem času nekaj deliktne-ga,<sup>48</sup> varanje upravičenega zaupanja. Nič čudnega, da zakon XII plošč dovoljuje razočaranim upnikom celo »*in partes secare*« (tab. III, 6) nezvestega dolžnika. Vse to pa zadene le njega osebno, nikakor pa ne oseb podrejenih njegovi oblasti.<sup>49</sup> Tako se nam kaže že v tej dobi strogo osebni značaj rimske obligacije. Te so v tej dobi še zelo redke, kar je razumljivo z ozirom na tedanje gospodarske razmere. Mnogo večji pomen imajo stvarnopравни posli. Pri njih imajo obličnosti večjo veljavo. Toda predpisane oblike so tedaj še žive, »realne oblike«, ki izražajo, »bistvene elemente vršече se pravne izpremembe

§§ 168, 169 le, če se je sin hudo pregrešil napram očetu. Potrebno je, da stvar prej še sodnik preišče. Oče pa naj prvi pregrešek odpusti in šele, ako se sin ponovno pregreši, naj ga razdedini.

<sup>46</sup> *Pignoris capio* ima predvsem sakralni in javno-pravni pomen.

<sup>47</sup> Prim. Fraenkel, Zur Geschichte des Wortes fides v Rheinisches Museum für Philologie, N. F. 71. B., Frankfurt 1916, str. 187 ss.

<sup>48</sup> Wenger, Das Recht der Griechen und Römer, str. 236, (v Kultur der Gegenwart II, VII, 1), Leipzig-Berlin 1914.

<sup>49</sup> Nasprotno naziranje kažejo grška prava, kjer pravne posledice deliktnih dejanj zadenejo tudi potomce; prim. Weiß, Griechisches Privatrecht, I, 194 ss., 497 ss. — Zanimivo je, da je hetitsko pravo večkrat uveljavilo načelo, da kazenskopravne posledice zadenejo le krivca, ne pa njegove rodbine in imovine. Prim. edikt — Götze, (Ausgew. heth. Texte, 22), ga označuje kot ustavo — kralja Telipinuša (okoli 1650 pr. Kr.): »Če se princ pregreši, plača (*šarnikdu*) s svojo glavo, proti njegovi hiši in proti njegovim sinovom se ne sme ničesar zlega storiti...« (K Bo III 3, III, 55 s.).



in ničesar drugega« (M i t t e i s).<sup>50</sup> Mancipacija je kup v gotovini, kupnino stehta nepristranski *libripens*, s peterimi pričami pa je poskrbljeno za publiciteto izvršenega prenosa lastnine.

Kolik napredek znači rimsko pravo s svojo zmerno obličnostjo, presojava najbolje, ako z njim vzporedimo pravno ureditev v orientu. Dočim zakon XII plošč pismene oblike nikjer ne omenja, nam ogromno število ostrakov in papirov iz Egipta, preko 12.000 doslej objavljenih pogodb iz asirsko-babilonskega pravnega ozemlja priča, da tu v samo dano besedo ni bilo zaupanja, gotovo ne brez razloga. Ako omenimo, da zahteva Hammurabi v § 7 svojega zakonika<sup>51</sup> pod smrtno kaznijo celo za pridobitev premičnin priče in pismeno obliko, tedaj nam je razlika napram rimskemu civilnemu pojmovanju pač očitna.

Najvažnejša naloga decemvirov je bila, določiti predpise za reševanje pravnih sporov med Kviriti. Zato je pričel zakon XII plošč z ureditvijo civilnega pravnega postopanja s pregnantnimi stavki: *Si in ius vocat, ito. Ni it, antestamino: igitur em capito...*<sup>52</sup> S procesom so se najbrže bavile določbe prvih treh plošč<sup>53</sup> nekako četrtnina kodifikacije.

Dasi je bila ureditev civilnega pravnega postopanja najbolj pereča stvar, je vendar tudi tu ostal zakon XII plošč na svojem rezerviranem stališču, da posega v zasebno življenje le toliko, kolikor je neobhodno potrebno. Pravda med dvema državljanoma ostane načeloma stvar strank; država tožiteljevo postopanje napram tožencu samo nadzira. Zato mora tožitelj sam

<sup>50</sup> RPR, str. 256.

<sup>51</sup> Prim. K o s c h a k e r, Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung Hammurapis, str. 73 ss.

<sup>52</sup> Bruns Fontes, I, str. 17. — Da je zakon XIII plošč pričel s to določbo, sklepamo iz Ciceronovega citata (de legibus 2, 4, 9): *a parvis enim, Quinte, didicimus, si in ius vocat' atque eius modi leges alias nominare.* — Tudi Hammurabi je hotel v svojem zakoniku najprej urediti pravno postopanje. Toda on ne podaja abstraktnih civilnopravnih predpisov, določa marveč kazni za krivično obdolžitev (§§ 1—2), krivo pričanje (§§ 3—4) ter za sodnika, ki naknadno izpremeni svojo sodbo (§ 5). — Slično pričanja tudi gortinsko pravo s predpisi o vindiciranju sužnja, oz. svobodnega dolžnika (I) in prepoveduje samopomoč.

<sup>53</sup> Prim. Bruns, Fontes I, str. 17 ss.; Kübler, str. 22 s.

privesti toženca pred pretorja (prvotno konzula) in tu napram njemu v zakoniti civilni obliki uveljaviti svoje zahteve (*lege agere*). Da pa more prisiliti svobodnega državljana, da sledi njegovem pozivu (*vocatio in ius*),<sup>54</sup> ga ovlašča zakon XII plošč s pravkar navedenimi določbami. Ako je tožiteljevo postopanje zakonito in civilno pravo dovoljuje za uveljavljano zahtevo pravdno postopanje, tedaj pretor postopanje odobri, avtorizira.<sup>55</sup> Spora samega pa ne reši magistrat, temveč *iudex*, od strank svobodno izbrani državljan. Zaupanje v njegovo nepristranost je tako veliko, da njegova rzsodba (*sententia*) reši spor definitivno in proti njej ni pravnih lekov.

Omenimo naj kočno še nekatera velika kulturna načela, ki jih je uveljavila decemviralna zakonodaja. V kazensko-pravnem pogledu so vsi državljeni enaki, ni razlike med plebejci in patriciji. Pravni položaj svojepravne žene je zaščiten; v dednem pravu ima iste pravice kakor moški, le pri najvažnejših civilnih pravnih poslih potrebuje varuhove odobritve (*auctoritas tutoris*). Skrbno se zavzema zakon XII plošč za svojepravne nedorasle osebe (*impuberes*) ter jih ščiti pred nepoštenimi varuhi.<sup>56</sup> Tudi načeli neomejene oporočne svobode<sup>57</sup> in svobode združevanja<sup>58</sup> pričata o velikem zaupanju, ki so ga decemviri imeli v osebnost svojepravnega državljana.

Primerjajmo v par potezali decemviralno delo z drugimi antičnimi zakonodajami v vsebinskem oziru. Kot časovni vrstnik prihaja v poštev gortinsko mestno pravo iz sredine

<sup>54</sup> *Manus iniectio* odn. *in ius vocatio* ima mnogo sličnosti s starobabilonskim *sabatu* (= zgrabiti). — Prim. K o s c h a k e r, v *Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart*, 35 B., str. 393; W a l t h e r, *Das altbabylonische Gerichtswesen*, Leipzig 1917, str. 213; L a u t n e r, *Die richterliche Entscheidung und die Streitbefestigung im altbabylonischen Prozessrechte* (v *Leipziger rechtswissenschaftliche Studien*, H. 3), Leipzig 1922, str. 12 ss.

<sup>55</sup> Prim. v naslednjem poglavju op. 12 s.

<sup>56</sup> *actio de rationibus distrahendis; crimen suspecti tutoris* (tab. VIII, 20 a, b).

<sup>57</sup> tab. V. 3: *Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto* (B r u n s, *Fontes*, I, str. 23).

<sup>58</sup> tab. VIII, 27.

petega stoletja pr. Kr.<sup>59</sup> Ono ni zakonik, temveč vsebuje le novele k starejšim zakonikom, ki niso ohranjeni.<sup>60</sup> Radi naprednejšega gospodarstva je razumljivo, da je v Gortinu obligacijsko pravo mnogo bolj razvito kakor v Rimu. Povsem drugačna pa je splošna pravna struktura. Rodbina nima tu zdaleka ne tolikega pomena kakor v Rimu. Otrok postane z 18. letom polnoleten (*δρωμεύς*) in imovinsko sposoben. Pravna sposobnost sužnjev je v znatni meri pripoznana, pravtako je tudi njihov zakon pravno upošteven. O močni osebnosti, ustrezni rimskemu rodbinskemu očetu, tu ni govora. Dikcija gortinskega prava je mnogo bolj kazuistična in manj pregnantna kakor pa v zakonu XII plošč.

Tudi ohranjeni drobci drugih grških kodifikacij nam pričajo, da je njihova struktura povsem različna od decemviralne, da jim predvsem manjka temeljnega kamna — močne osebnosti, ki jo civilno pravo predpostavlja in uveljavlja na celi črti.

Obrnimo se na vzhod. Hammurabijev zakonik je nastal v gospodarskih razmerah, ki so bile daleko naprednejše od gospodarskega stanja decemviralne dobe. Zato je obligacijsko pravo v njem zelo razvito in mu zakonik tudi posveča veliko pažnjo.<sup>61</sup> Priznati je dalje treba, da je dikcija Hammurabijevega zakonika zelo izglajena, brez dvoma mnogo bolj kakor v XII ploščah. Njegova redakcijska komisija, ki je imela na razpolago že sumerijske pravne zbirke,<sup>62</sup> v slogu pač prekaša decemvire, kojih težko kmetsko roko čutimo v vseh določilih. Ako pa primerjamo juristično pregnantnost obeh kodifikacij, abstraktnost v izražanju, tedaj gre zakonu XII plošč nedvomno prednost pred Hammurabijevim delom. Tudi glede

<sup>59</sup> Kohler-Ziebarth, *Das Stadtrecht von Gortyn*, Göttingen 1912, str. VII.

<sup>60</sup> Kohler-Ziebarth, o. c., str. 43.

<sup>61</sup> Prim. Bonfante, *Il codice di Hammurabi e le XII tavole*, v *Mélanges Cornil*, I, Gand-Paris 1926, str. 119 ss., odn. *Scritti giuridici varri*, IV, Roma 1925, str. 151 ss.: Si potrebbe dire che il codice di Hammurabi è un codice di mercanti, il codice decemvirale è invece un codice di proprietari fondiari. (*Mélanges Cornil*, I, str. 122; *Scritti giur. var.*, IV, str. 158).

<sup>62</sup> Prim. zgoraj op. 14 in 14 a.

duha, ki preveva obe zakonodaji, moramo ugotoviti, da je rimska naprednejša in bolj ljudomila. Kazensko pravo zavzema pri Hammurabiju prvo mesto, vsepovsod je izveden strogi talionski princip in izredno pogosto odreja Hammurabi smrtno kazen. Povsem drugače je v rimskem civilnem pravu. Talionsko načelo pozna zakon XII plošč le še, ko gre za *membrum ruptum* in sicer samo subsidiarno. Smrtno kazen uporablja civilno pravo le v redkih primerih (*perduellio*, *parricidium* i. sl.); pa tudi tu ima v mirni dobi obsojeni pravico vzklica (*provocatio*) na ljudsko skupščino. Da v absolutni Hammurabijevi monarhiji, ki s svojim sodstvom posega tudi v rodbinski krog, ne najdemo potrebe po močnih osebnostih, da ni govora o rodbini v smislu rimske, je razumljivo.

Ako smo morali priznati, da gre zakonu XII plošč prednost pred najodličnejšo pravno zbirko starega orienta, bo to veljalo tembolj za ostali, ki prihajata za nas v poštev. Kot semitska pravna zbirka je Hammurabijevemu zakoniku najbližja asirska pravna knjiga iz XIV. stoletja pr. Kr.<sup>63</sup> Ona ni kodifikacijska, temveč zasebna zbirka, kakor je to dokazal Koschaker.<sup>64</sup> Kot kompilacija prava mesta Assur je naš najvažnejši vir za spoznavanje asirskega prava srednje dobe. Po svoji kazuistiki in nejasnosti ta zbirka seveda daleč zaostaja za decemviralnim delom. Prav tako pa se vsled svoje krutosti in strogosti ne more niti primerjati z XII ploščami.

Kot tretja sledi hetitska pravna zbirka, ki je tem zanimivejša, ker je ona najstarejša doslej nam znana indogermanska pravna zbirka.<sup>65</sup> Vzpričo dejstva, da se je hetitologija razvila

<sup>63</sup> Koschaker, Quellenkritische Untersuchungen zu den »altassyrischen Gesetzen« (v Mitteilungen der Vorderas.-Aegyptischen Gesellschaft, 26. Jahrg.), Leipzig 1921, str. 11.

<sup>64</sup> Ehelolf-Koschaker, Ein altassyrisches Rechtsbuch, Berlin 1922, str. 14; Koschaker, Quellenkritische Untersuchungen zu den »altassyrischen Gesetzen«, zlasti str. 83 s.; Koschaker, Neue keilschriftlichen Rechtsurkunden aus der El-Amarna-Zeit, str. 2, op. 1.

<sup>65</sup> V letih 1906/07 je ekspedicija Hugona Wincklerja odkrila pri vasi Boghazköi, 145 km vzhodno od Angore, razvaline nekdanje hetitske prestolnice Hattušaša. Pri izkopavanju so našli tudi državni arhiv s preko 10.000 ploščicami, od katerih je pretežna večina pisana v hetitskem jeziku. Poleg religioznih so lepo zastopani tudi juristični teksti. Med slednjimi so

še le v zadnjem desetletju<sup>66</sup> v samostojno vedo, ni presenetljivo, da je hetitska pravna zbirka,<sup>67</sup> ki tudi v filološkem oziru nudi še mnogo nerešenih problemov, ostala doslej juristično takorekoč še neobdelana.<sup>68</sup> Kakor ni znan čas njenega nastanka, tako tudi ni dognano, ali je zakonik ali pa pravna knjiga.<sup>69</sup>

Zbirka, ki vsebuje zelo malo imovinskopravnih določb, stoji pod vplivom Hammurabijevega zakonika,<sup>70</sup> dasi njenam ohranjeni: meddržavna pogodba z Egiptom (pisana babilonsko), vazalne pogodbe, statuti (?) mest, templjev, predpisi za najvišje uradnike in stanove ter pravna zbirka, ki združuje v sebi dvoje različnih sestavnih delov. Podrobneje o pravni zbirki v posebni knjigi, ki jo pripravljava skupno s prof. J. Friedrichom.

<sup>66</sup> Fundamentalna je bila razprava Hrozný, *Die Sprache der Hethiter*, *Boghazköi-Studien*, 1.—2. H., Leipzig 1916, 1917. — O Hetitih prim. članek J. Friedricha v Ebert, *Reallexikon*, s. v. *Altkleinasiatische Sprachen*; zelo lepo sliko dosedanjih rezultatov nudi A. Götze, *Die Hethiter, ihr Reich und ihre Kultur*, *Neue Heidelberger Jahrbücher*, 1925, str. 11—27; zgodovino podaja Götze, *Das Hethiter-Reich*, v *AO* 27, 2, Leipzig 1928.

<sup>67</sup> Avtografično izdajo je priredil Hrozný v *Keilschrifttexte aus Boghazköi* (= KBo) VI, Leipzig 1921. — Paralelno sta izšla prevoda Zimmermann-Friedrich, *Hethitische Gesetze*, v *AO* 23, 2 (z dodatki v *AO* 24, 3) in Hrozný, *Code Hittite*, I, Paris 1922.

<sup>68</sup> Kolikor je bilo na podlagi dosedanjih prevodov mogoče, je podal Cuq, *Les lois Hittites*, (v *Revue historique de droit*, Paris 1924, str. 373 ss.) v glavnih obrisih določbe zbirke. — Predvsem primerjalni pomen ima članek Puukko, *Die altassyrischen und hethitischen Gesetze und das Alte Testament* (v *Studia Orientalia* I, Helsingforsiae 1925, str. 125 ss.).

<sup>69</sup> San Nicolò (SZ 48, str. 37) smatra zbirko za pravno knjigo, dočim jo Götze (*Hethiterreich* str. 21) smatra za zakonik kralja Telipinuša (ca. 1650 pr. Kr.). — Za uradni značaj zbirke govori po mojem mnenju imperativna dikcija. Zelo pogosto se določa, da veljaj sedaj (*kinun*) milejša kazen, dočim se je prej (*karu*) isti zločin strožje kaznoval. Upoštevati je tudi okolnost, da so hetitski vladarji zbirali svoje odločbe (prim. n. pr. Telipinušovo ustavo v KBo III, 1, II, 34 ss., prevedel Friedrich v *AO* 24, 3, 21 s.; dalje KBo III, 3, IV, 2 in 12, kjer se hetitski kralj Muršiliš sklicuje na *DUP. PU ŠA DI. HI. A* = plošča razsodb) in da se vsepovsod pri Hetitih kaže težnja po pisanih pravnih zbirkah (prim. op. 65).

<sup>70</sup> Slično kakor uvaja Hammurabijev zakonik posamezna pravna pravila s tipičnim *šumma [avelum]* (prim. sumerijski *tukumbi [lu]*) = »ako (svoboden) človek«, pričenjajo tudi hetitski zakoni s *takku [kuš]* ali slično] = »ako [kdo]«. — Da je Hammurabijev zakonik tudi vsebinsko

gove formalne elegance ne dosega. Vendar pa gre v bistvu za samostojno pravno zbirko, ki se v svojih kazenskopравnih določbah prijetno razlikuje od mnogo krutejših babilonskih in asirskih; po P u u k k o v e m<sup>71</sup> mnenju prehaja humanost često v npravno laksnost.

Hetitska pravna zbirka je namenjena predvsem poljedelškemu - pastirskemu narodu. Določbe o varstvu trgovca navajajo k domnevi, da trgovina ni bila še zelo razvita. Vsaj po svojem perhoresciranju smrtno kazni, morda tudi po gospodarskih razmerah, v katerih je zbirka nastala, je hetitska pravna zbirka izmed vseh orientalskih najbližja zakonu XII plošč.

V zvezi s hetitskim pravom se najprimerneje dotaknemo vprašanja, kak pomen ima študij orientalskih prav za romanista. Poleg splošnega znanstvenega interesa se nadeja romanist najti odgovor na vprašanje, ali in v koliki meri so vplivala orientalska prava na rimsko.

Predvsem važno je vedeti, pod katerimi vplivi je nastalo decemviralno pravo. Tradicija poroča o tročlanski komisiji, ki je odšla l. 454 v Atene proučevat Solonovo zakonodajo in druga grška prava; velike zasluge za dovršitev zakona XII plošč se pripisujejo Efežanu Hermodoru. Dasi se vobče smatrata obe sporočili za nezgodovinski,<sup>72</sup> je vendar nesporno, da so v nekaterih pravnih institutih in religijoznih predpisih grški vplivi obstojali.<sup>73</sup> V svojem bistvu pa je — kakor smo že omenili — ubralo rimsko pravo v zakonu XII plošč samostojno, od grških prav popolnoma različno pot.

Ali smemo domnevati vplive orientalskih prav na decemviralno?<sup>74</sup> Sumerijsko pravo je vplivalo na Hammurabijev zakonik, le-ta na hetitsko pravo — ali je doumevati, da se vzpostavi stik med Hetiti in Rimljani decemviralne dobe? Da na

vplival na hetitsko pravno zbirko, se mi zdi gotovo, vendar bo podrobnejše raziskovanje treba odložiti za posebno razpravo.

<sup>71</sup> P u u k k o, Die altassyrischen und hethitischen Gesetze und das Alte Testament, str. 159.

<sup>72</sup> Literaturo navaja Kübler, str. 24.

<sup>73</sup> Mitteis, RPR, str. 15 s.

<sup>74</sup> Prim. W e n g e r, Der heutige Stand der römischen Rechtswissenschaft, str. 55 s.

direktno recepcijo ni misliti, je samoumevno; za indirektni vpliv bi kot posredovalci prišli v poštev Etruščani. Oni so najbrže pričetkom zadnjega tisočletja pr. Kr., torej ne dolgo po razpadu hetitske velesile, po morju prišli v Italijo iz Male Azije.<sup>75</sup> Zanimiva je okolnost, da so po sakralnih institucijah Etruščani bližji Hetitom kakor pa Grki (Hrozny);<sup>76</sup> prav tako pa ustreza — kakor je to pokazal v svoji fenomenalni razpravi Wenger<sup>76a</sup> — imperij rimskega magistrata mnogo bolj orientalski kakor pa rimski miselnosti. Zdi se pa, da tega vprašanja ne bo mogoče prej rešiti, dokler se etruskologom ne posreči najti ključ za razumevanje etruščanskih napisov.<sup>77</sup>

Vpliv orientalskih prav na rimsko pa se pojavlja tudi kesneje, v postklasični dobi. Tudi tu gre le za posredne vplive (sirsko-rimska pravna knjiga!), ki pa so končno v posameznih vprašanjih pri Tribonijanu prodrli. Zatorej več kot dovolj specialnih razlogov, da se romanistika z vnemo bavi tudi s proučevanjem grških in starih orientalskih prav.<sup>77a</sup> Pri tem bi bila pa misel, da je treba na univerzah nadomestiti študij

<sup>75</sup> Prim. članke v. Duhna, Herbiga in Recheja v Ebert, Reallexikon, s. v. Etrusker; De Francisci, Storia, I, str. 77 ss.

<sup>76</sup> Prim. predavanje: Etruskisch und die »hethitischen« Sprachen (sedaj ZA, N. F. 3, str. 171 ss.), ki ga je imel Hrozny l. 1928 na etrusko-loškem kongresu v Florenci in Bologni. Po jezikovnih in mitoloških opazovanjih prihaja Hrozny do sklepa, da so Hetiti direktno vplivali na Etruščane. — Gospodu univ. profesorju dr. H. Zimmernu v Leipzigu, ki mi je kot urednik revije »Zeitschrift für Assyriologie« pred objavo omogočil uporabo rokopisa, se tudi tu najiskrenejše zahvaljujem. — Prim. dalje Wenger, Der heutige Stand der röm. Rechtswissenschaft, str. 55.

<sup>76a</sup> Hausgewalt und Staatsgewalt im römischen Altertum, v Miscellanea Ehrle II, Rim 1924, str. 1—55; zlasti str. 53 s.

<sup>77</sup> Ohranjenih je približno 8500 napisov, izmed katerih obeta le okoli 1500 uspešnejše rezultate. Kolikor je doslej mogoče ugotoviti, med navedenimi napisi ni pravnih zbirk. — Prim. Herbig v Ebert, Reallexikon, s. v. Etrusker, III B, str. 137.

<sup>77a</sup> Jako lep in izčrpen pregled dosedanjih raziskavanj o orientalskih pravih podaja San Nicolò, Die Stellung der Keilschrifturkunden in der vorderasiatischen Rechtsentwicklung, v SZ 48, str. 21 ss. — Koliko se je že pred desetimi leti lahko rimska dogmatika okoristila z orientalskopравnimi pridobitvami, kaže C u q, Manuel des institutions jurid. Romains, Paris 1917.

rimskega prava s študijem antične pravne zgodovine, zmotna.<sup>78</sup> Temelj za solidno pravniško vzgojo in izobrazbo more nuditi le rimsko pravo, ki že v svoji najbolj rudimentarni obliki po juristični vrednosti prekaša vse ostale antične pravne zbirke. Toda prav ljubezen do rimskega prava nam mora biti neumorno bodrilo k čim intenzivnejšemu proučevanju sumerijskega, babilonskega, asirskega in hetitskega prava.

Zakon XII plošč je ostal temelj vsemu nadaljnjemu pravnemu razvoju. Da je narod videl v njem svoje pravo, kaže že okolnost, da so se prav do Ciceronovega<sup>79</sup> časa otroci v šolah učili besedilo na pamet — med tem ko so njihovi atenski vrstniki memorirali Homerjeve speve.

Primeroma živahna ljudska zakonodaja, ki je bila v civilni dobi edini pravotvorni činitelj, je le malo posegala na zasebno-pravno polje. S specialnimi zakoni je izpopolnila posamezne pravne institute, n. pr. poroštvo (*lex Publilia, Apuleia, Furia, Cicereia*), ali pa je uvedla pravno zaščito (*actio*) za doslej pravno neupoštevane dejanske stane, n. pr. za hudobno poškodbo tuje lastnine (*lex Aquilia*), odpravila je *nexum* (*lex Poetelia*) i. dr. Paralelno s tem pa se je razvijalo običajno pravo in ustvarilo n. pr. nove oblike oporoke (mancipacijsko in libralno). *In iure cessio*, ki pri prenosu nadomešča mancipacijo, nam kaže, da gre razvoj polagoma v smeri ojačenja osrednje državne oblasti. Isti pravni učinek, ki je nastal pri mancipaciji le, če je sodelovalo šest solenitetnih oseb, dosežeta odslej pred pretorjem lahko stranki sami.

Preden pa zapustimo civilnopravno dobo, se ozrimo še

<sup>78</sup> Glede razvoja romanistike v antično pravno zgodovino W e n g e r, Der heutige Stand der römischen Rechtswissenschaft, str. 1 ss.; W e n g e r, Die rechtshistorische Papyrusforschung, Ergebnisse und Aufgaben, v Archiv für Kulturgeschichte, XIX, 1; W e i ß, Vom Pandektenrecht zur antiken Rechtsgeschichte, v Forschungen und Fortschritte, 3. Jahrgang, No. 8. — Odklonilno glede predavanj, morda vendar nekoliko preostro, se izjavlja K ü b l e r v SZ 48, str. 659 ss.

<sup>79</sup> Cicero de legibus, 2, 23, 59: *discebamur enim pueri XII ut carmen necessarium; quas iam nemo discit.* — Slično, poročata Aelianus, Varia Hist. II, 39, in Strabo X, p. 482 (citata pri K o h l e r - Z i e b a r t u, Das Stadtrecht von Gortyn, str. 42), so Gortinci formulirali svoje zakone v vezani besedi, da so se jih otroci bolje in lažje naučili.



kratko na temelje rimske ustave, ki stoje v tem času najjasneje pred nami in ki hranijo, kakor kažejo zlasti najnovejša raziskavanja L. W e n g e r j a<sup>80</sup> in filologa R. H e i n z e j a,<sup>81</sup> tudi za modernega jurista in izobraženca sploh, marsikatero zlato zrno.

Rimska ustava, prav tako nenapisana kakor moderna angleška,<sup>82</sup> čudovito lepo združuje v ravnovesju vsa tri načela: monarhično, demokratično in aristokratično. Magistrat<sup>83</sup> ima vsled svojega imperija vprav monarhično stališče, kar se kaže zlasti tam, kjer sta potrebna odločno ravnanje in enotna volja: v provinci in v vojni. V Rimu pa so omejevali njegovo moč anuiteta in kolegialiteta, provokacija, zlasti pa — senat.

Formalno je v Rimu uveljavljena demokracija in zato je p r a v n o vsa oblast v rokah naroda, organiziranega v ljudskih zborih; zlasti spada semkaj zakonodaja in volitev magistratov, izmed sodnih funkcij pa k sreči samo odločanje o provokacijah proti izrečenim smrtnim in visokim denarnim obsodbam. D e j a n s k o pa je vsa demokracija jako omejena. V zakonodajnem oziru je važno, da smejo ljudski zbori le sprejeti ali pa odkloniti predloženi in po senatu odobreni (!) zakonski predlog, dočim ne morejo izpreminjati njegove vsebine. Tudi volitev magistratov je le formalno v rokah ljudstva, ker ima

<sup>80</sup> Von der Staatskunst der Römer, München 1925; Hausgewalt und Staatsgewalt im römischen Altertum, v Miscellanea Ehrle, II, zlasti od str. 40 dalje; Der heutige Stand der römischen Rechtswissenschaft, str. 69 ss.

<sup>81</sup> Von den Ursachen der Größe Roms, 2. izd., Leipzig 1923; Auctoritas, Hermes 60.

<sup>82</sup> V pravnem razvoju Angležev in Rimljanov, edinih narodov, ki sta za dolga stoletja ustanovila in ohranila svetovno gospodstvo, najdemo mnogo paralel. Dočim je javnopravne že H a t s c h e k (Britisches und römische Weltreich, München-Berlin 1921) obdelal, bi bila hvaljezna naloga ugotoviti jih tudi v zasebnopravnem oziru. Naj navedemo le dve, tri: averzija proti kodifikaciji prava (tudi v Rimu ne slišimo ničesar o zahtevah po novi kodifikaciji, potem ko zakonik XII plošč že davno več ni zadoščal); delitev prava v statute law in common law; važnost, ki jo ima *aequitas* (equity-rules); pomen sodnika poedinca; upoštevanje starejših odločb.

<sup>83</sup> Prim. K ü b l e r, Magistratus, s. v. v Pauly-Wissowa, R. D.

magistrat, ki volitve vodi, pri sestavi kandidatne liste odločilno besedo in tako posredno lahko zelo vpliva na izid volitev.<sup>84</sup> Najzanimivejše je uveljavljanje aristokratskega elementa, ki ga predstavlja senat. Pravno mu ni poverjena nobena odločujoča funkcija. Prvotno je on kraljev sosvet (*consilium*) in posvetovalno funkcijo obdrži tudi v republikanski dobi. Njegova *auctoritas*<sup>85</sup> je tem večja, ker vstopajo vanj vsi bivši vrhovni državni funkcionarji. Zato ni čudno, da si kmalu pridobi odločilen vpliv na rimsko zunanjo, pa tudi na notranjo politiko. Senat sme razveljaviti že sprejeti zakon — pravica, ki se kesneje izpremeni v pravico predhodne sankcije.<sup>86</sup>

Pri civilni dobi smo se dalje pomudili, ker najdemo tu elemente rimske pravne miselnosti najčisteje ohranjene, kar nam zelo olajša umevanje nadaljnjega razvoja. Vera v močno osebnost je temelj civilne strukture. Cel mož pa mora biti ne le državnik, temveč vsak polnopravni državljan. Osebnostim gre zaupanje; v polni meri ga jim poveri pravni red v obeh za rimsko pravo tipičnih institutih: v očetovski oblasti in v magistratnem imperiju. Dokler je Rim imel v svoji sredi dovolj močnih osebnosti, sta tvorili *patria potestas* in magistratov *imperium* temelj za razvoj rimske moči.<sup>87</sup> Čim bolj pa se je število krčilo, tem bolj se je rušil stari civilni sistem: najprej v javnem življenju (principat, dominat), nekoliko počasneje pa tudi v rodbinski organizaciji.

### III. Pretorska doba.

Ko je Rim v drugi punski vojni premagal svojega najnevarnejšega sovražnika Hanibala, je postala ustanovitev sve-

<sup>84</sup> Kandidat se mora prijaviti magistratu in le, če ga ta ne odkloni (*nomen accipere*), more biti izvoljen. Mommsen, Römisches Staatsrecht, I, str. 471 s.

<sup>85</sup> Heinze, Auctoritas, Hermes 60 B., str. 357; Leist s. v. auctoritas v Pauly-Wissowa, RE.

<sup>86</sup> Mommsen, Römisches Staatsrecht, III, str. 1037 ss.

<sup>87</sup> Prim. Wenger, Hausgewalt und Staatsgewalt im römischen Altertum, v Miscellanea Ehrle, II, str. 3: Ich nehme... vorweg, wenn ich die Größe Roms auf zwei Einrichtungen vor allem anderen zurückführe: auf die Hausgewalt des pater familias und auf die Staatsgewalt des Imperienträgers. — Slično v Byzantinische Zeitschrift, 1927, str. 418.

tovne države samoumevna naloga rimske zunanje politike. Z neizprosno doslednostjo je senat zasledoval ta cilj. Po neprestanih vojnah so na vzhodu in zapadu nastajale nove province ter pošiljale dotlej nepoznane množine dragocenih kovin v Rim; hkrati pa so cele armade zaslužjenih premagancev preplavile Italijo.

Rim, sedaj vedno bolj središče sveta, se je pričel modernizirati že po svoji zunanosti. V tem času se zgrade prvi kamniti mostovi, bazilike, novi vodovodi, ceste se tlakujejo itd.<sup>1</sup>

Mnogo važnejše pa so bile izpremembe, ki so se izvršile v rimskem narodu samem. Na prvem mestu je treba omeniti propadanje kmeškega stanu. V neprestanih vojnah je rimski kmet izkervavel. Druga punska vojna je vrhtega opustošila velik del srednje Italije. Kdor se je končno vrnil domov in ni izgubil veselja do kmeškega dela, redno ni imel za obnovo gospodarstva potrebne glavnice. Položaj je bil tem bolj kritičen, ker je cena kmeških pridelkov stalno padala. Izmozgavane rodovitnejše province so pošiljale v Rim žito, da se je tu po slepi ceni razdeljevalo med rimske državljane. Navzlic gospodarski zaključenosti malih avtarkičnih kmetij se je nerentabilnost pridelovanja žita vedno bolj občutila. Za prehod k intenzivnejšim kulturam (pridobivanje olja, vina, vrtnarstvo) pa mali kmet ni imel potrebne glavnice. Pač pa je to lahko izvršil bogati zemljiški lastnik, ki je vrhtega uporabljal tudi ceneno delavno silo sužnjev. Kaj čuda, če je mali in srednji kmet v vedno večjem številu zapuščal rodno grudo in si iskal v kolonijah in provincah boljših življenjskih pogojev ali pa je odšel v Rim med mestni proletarijat, kjer je vsaj glasovalna pravica imela svojo ceno.<sup>2</sup> Mala in srednja posestva so se vedno bolj utapljala v

<sup>1</sup> Literatura glede gospodarskega stanja te dobe je v glavnem navedena v Erbenhaftung, str. 29 op. 3, prim. tudi str. 8 ss. — Prim. op. 17 v prejšnjem poglavju.

<sup>2</sup> V ilustracijo naj navedemo, da je v Cezarjevi dobi prejemale v Rimu od države žito zastonj 320.000 oseb, Cezar je znižal število na 150.000, dočim se je pod Avgustovim vladanjem zopet povečalo na 250.000; prim. Mommsen, Römische Geschichte, III, str. 506; Schönbauer, Untersuchungen zum römischen Staats- und Wirtschaftsrecht, v SZ 47, str. 300.

naraščajočem veleposestvu. Tragičen je pač pojav, da je bil Rimljan istočasno, ko je osvajal svet, tudi sam preganjan z rodne grude in je prej ponosni, sedaj razlaščen kmet prestopal v vrste mestnega proletarijata, ki je bil vsakomur na prodaj.

Vzporedno z navedenim razvojem se je izvršil v Rimu prehod k denarnemu in vedno bolj tudi kreditnemu gospodarstvu. Ker pridelovanje žita ni več donosno, se pridobiva predvsem vino in olje.<sup>3</sup> Ta oblika gospodarstva je že po svojem bistvu navezana na trg, kakor postanejo producenti živil, obleke i. dr. tudi odvisni od trga. Zato se v tem času lepo razvija trgovina, obrti se diferencirajo, bankirstvo (*argentarii*<sup>4</sup>) vzcvete. Duh mamonizma se povsod uveljavlja.

V zvezi s tem nam je omeniti tudi popolno pregrupacijo rimske družbe. Srednjega kmeta ni več, »on je bil mrtev za vedno« (R o s t o v t z e f f).<sup>5</sup> Rimska družba je v tem razdobju sestavljena v glavnem iz treh plasti: nobiliteta ima v svojih rokah vodstvo državnih poslov, iz njenih vrst se volijo magistrati, v njeni vplivni sferi se nahaja senat.<sup>6</sup> Toda po izrečni določbi zakona *lex Claudia* (okoli 218. pr. Kr.)<sup>7</sup> je izključena od finančnih in trgovskih špekulacijskih poslov (*omnis quaestus patribus indecorus visus*, Liv. 21, 63, 4). Zato nalaga nobiliteta svoj kapital predvsem v zemljiško posest in postane tako razred veleposestnikov. Obratno pa ne smejo vitezi (*equites*<sup>8</sup>), ki predstavljajo rimsko plutokracijo, sodelovati pri državni upravi in tudi (do Grakhovih reform) ne poslovati kot sodniki (*iudex*) v zasebnih pravnih zadevah.

Vsled označenih gospodarskih izprememb so postale potrebne tudi velike pravne reforme. Da se Rimljani često sami

<sup>3</sup> Blümner, Die römischen Privataltertümer, str. 572 s., 575 s.

<sup>4</sup> Prim. Oehler, Argentarii v Pauly-Wissowa, RE s. v.

<sup>5</sup> The social and economic history of the Roman empire, str. 24: The Roman peasant-state could not be restored: it was dead for ever.

<sup>6</sup> Prim. Münzer, Die römischen Adelsparteien und Adelsfamilien, Stuttgart 1920; Gelzer, Die Nobilität der römischen Republik, Leipzig-Berlin, 1912.

<sup>7</sup> Rotondi, Leges publicae populi Romani, Milano 1912, str. 249.

<sup>8</sup> Prim. Kübler, Equites Romani, v Pauly-Wissowa, RE s. v.; A. Stein, Der römische Ritterstand, München 1927.

niso mogli takoj uživeti v nove gospodarske razmere, o tem nam pričajo poskusi urediti vprašanje obresti. L. 342 pr. Kr. je *lex Genucia* obrestovanje sploh prepovedala, *lex Marcia* in *lex Sempronia* sta v drugem stoletju pr. Kr. prepoved ponovili. Gospodarsko življenje pa je bilo jačje od pišanega pravnega pravila in tako je plačal l. 89 pr. Kr. pretor A. Sempronius Asellio poskus, da bi normo zopet uvedel, s svojim življenjem.<sup>9</sup>

Ljudske skupščine že po svojem neokretnem ustroju, zlasti pa še glede na vedno nižji niveau, zdaleka niso bile sposobne, da bi ustvarjale pravne norme, ki bi v zadostni meri ustrezale naglemu gospodarskemu in kulturnemu razvoju. Upoštevati je treba tudi rimsko konservativnost, ki se je skrbno varovala formalne derogacije prava XII plošč, četudi le v posameznih določbah.

Ako upoštevamo navedene okolnosti, moramo nazvati rešitev, ki jo je zdravi praktični rimski čut našel s pretorjem,<sup>9a</sup> naravnost genialno. Staro civilno pravo velja neizpremenjeno dalje, poleg njega pa nastaja nova plast — honorarno pravo, ki ustreza modernim potrebam, hkrati pa se bistveno razlikuje od civilnega prava.<sup>10</sup> Honorarno pravo poteka od ene osebe, ki je za svoje poslovanje po končani magistraturi odgovorna; smotrenost in uporabnost novega pravnega pravila pa se popreizkusi ob vsakoletni izpremambi magistrata. Za razmerje med civilnim in pretorskim pravom se mi zdi zelo

<sup>9</sup> Kübler, 166 s.

<sup>9a</sup> Za razvoj honorarnega prava prihajajo v manjši meri v poštev tudi kurulski edili. Radi enostavnosti govorimo le o pretorju.

<sup>10</sup> Lepo paralelo nam — seveda *mutatis mutandis* — nudi razvoj angleškega prava v dobi po Edvardu I. (1272—1307). Prim. Har. Potter, *Introduction to the history of English law*, London 1926, str. 13: Being based upon precedent, the law must likewise have been conservative. Yet the Judges were men and, though slowly, were compelled in some sort to move with the times in which they lived. New needs cried out for new remedies and, since they could act only under the cloak of existing law, they did indeed bring change, but in the guise of fiction based upon legal subtleties. It was by virtue of fictions that a theory of contract began during this period to get a footing in the common law... — Ako smo si v svesti, da pretor ni bil sodnik, je siceršna sličnost razvoja, zlasti glede pogodbenega prava, naravnost presenetljiva.

značilna nastopna anekdota iz iste dobe, ki lepo kaže mišljenje in ravnanje Rimljanov pri novotarijah. Ko stari leseni *pons Sublicius* ni več zadoščal za povečani gospodarski promet, so Rimljani poleg njega zgradili l. 179 pr. Kr. prvi kameniti most (*pons Aemilius*), in so iz sakralnih ozirov vso nadaljnjo dobo ohranili starega.<sup>11</sup> Slično razmerje obstoji tudi med častitljivim starim civilnim pravom in novimi, modernimi, toda le pretorskimi reformami. Poleg civilne lastnine nastane vsled pretorjeve zaščite bonitarna, za katero ne veljajo strogi civilni formalni predpisi, pa tudi ne civilna pravdna zaščita. Civilna *hereditas* dobi svojo vrstnico v honorarnopravni *bonorum possessio*, pri kateri pretor ni več striktno vezan na agnatsko načelo. Poleg stare osebne izvršbe se uveljavlja vedno bolj imovinska (*bonorum venditio*). Vse te daljnosežne reforme se uveljavijo, ne da bi bila najmanjša določba civilnega prava formalno derogirana.

Postanek honorarnega prava je moči razumeti le v zvezi z že naglašenim načelom o organičnem razvoju rimskega prava. Ko je postal l. 367 pr. Kr. konzulat plebejem dostopen, je obdržal rimski patricijat v svojih rokah pravosodje za nadaljnjih 30 let s tem, da je dosegel ustanovitev nove magistrature: (mestne) preture. Že ta politična poteza kaže, kako važno je bilo v starem Rimu pravosodje. To nam bo tem razumljiveje, ako si predočimo, da rimsko pravo ni sistem različnih pravic, ki jih je samoumevno mogoče s tožbo uveljavljati, temveč ono je sistem normativno določenega števila akcij. Stranka more napram svojemu nasprotniku uveljavljati svojo zahtevo le, ako je pravni red za dotični dejanski stan določil posebno akcijo, ki jo je bilo treba zopet uveljaviti v točno določenih oblikah, — spominjajočih na samopomoč (*legis actio*).<sup>12</sup> Pretor kot jurisdikcijski magistrat nadzira postopanje. Po civilnem pravu presoja, ali je zakonito ali ne. V prvem primeru ga odobri, avtorizira, v drugem pa odreče

<sup>11</sup> Richter, Topographie der Stadt Rom (v Müller, Handbuch der klass. Altertumswissenschaft), 2. izd., München 1901, str. 51, 69.

<sup>12</sup> Prim. Weiß, *Legis actio*, s. v. v Pauly-Wissowa, RE. Izraz sam je literarnega izvora (Weiß, l. c.).

svojo odobritev in tako prepreči legisakcijsko postopanje<sup>13</sup> (*actionem dare — denegare*).

Gospodarski napredek pa je že koncem civilne dobe stavil pretorju povsem nove naloge. V primitivnih gospodarskih razmerah določene legisakcije novim potrebam niso več zadoščale. Novih (civilnih) akcij pretor sam ni mogel uvajati, toda vsled svojega imperija pa je lahko dovoljeval pravdno zaščito v posameznih primerih. Tako so, kakor domneva *Mitteis*,<sup>14</sup> bile *locatio conductio*, *societas* in *mandatum* že v civilni dobi zaščitene potom *iudicia imperio continentia*. Ta razvoj je zelo pospešila okolnost, da je bila radi živahnejših stikov s tujci okoli l. 242 pr. Kr. uvedena nova, peregrinska pretura. Ker je veljal *ius civile* le za rimske državljane, ga peregrinski pretor za reševanje sporov med tujci ni mogel uporabljati. Zato je moral sam določiti pravna pravila, ki naj bodo za reševanje takih sporov merodajna; te norme je pričetkom svoje funkcijske dobe v svojem ediktu objavil. Ako upoštevamo rimsko konservativnost, smemo domnevati, da je v svoj edikt prevzel večinoma rimske civilne predpise — toda oni sedaj niso več *ius civile* temveč le honorarnopravne norme, ki temelje na pretorjevem imperiju. Kadar pa peregrinskemu pretorju civilno pravo ni nudilo primerne norme, tedaj si je lahko sam pomagal z lastno ediktno določbo in tako ustregel novim gospodarskim potrebam. Reforme, uveljavljene v ediktu peregrinskega pretorja, so nujno vplivale tudi na mestnega pretorja in na njegov sosvet. Najbrže ni naključno, da istočasno, ko najdemo v Plavtovih dramah, (pisanih okoli l. 200 pr. Kr.) prve sledove pretorskega edikta,<sup>15</sup> srečamo — kakor kažejo najnovejša *Wlassakova* raziskovanja<sup>16</sup> — tudi prvi poskus znanstvene jurisprudence (*ius Aelianum*), da se tesni okvir legisakcij razširi. *Lex Aebutia*, ki tvori eno izmed naj-

<sup>13</sup> *Wenger*, Institutionen des römischen Zivilprozessrechts, str. 23; *Wlassak*, Die klassische Prozessformel, I, str. 136 ss., 143 in drugod.

<sup>14</sup> *Mitteis*, RPR, str. 45.

<sup>15</sup> *Kübler*, str. 133 s.

<sup>16</sup> Predavanje na seji filozofsko-historične skupine Dunajske akademije znanosti dne 15. decembra 1925, Berichte Nr. XXV—XXVII, letnika 1926, str. 159—162.

prepornejših vprašanj rimske pravne zgodovine, je v drugi polovici drugega stoletja pr. Kr.<sup>17</sup> legalizirala dejansko stanje, ko je po pretorju uvedenemu novemu — doslej le na imperiju temelječemu — formularnemu postopanju priznala isto civilno vrednost kakor staremu legisakcijskemu. Zadnje ovire so v tem padle, pretorjev edikt odslej neprestano narašča in uvaja nove tožbene obrazce, tako da je v Ciceronovi dobi že praktično najvažnejši pravni vir,<sup>18</sup> kar bo morda tudi v zvezi z dejstvom, da takrat preneha v šolskem pouku memoriranje besedila XII plošč. Ni moči navesti boljšega dokaza za modernost pretorskih reform, kakor dejstvo, da je komaj sto let po Ebucijskem zakonu Avgustova *lex Julia iudiciaria* staro civilno legisakcijsko postopanje, izvzemši redke izjeme, mogla odpraviti, kar pač predpostavlja, da je bilo napram pretorskemu formularnemu postalo povsem obsoletno in nepraktično.

Za rimsko pojmovanje pa je značilno, da se je honorarno pravo vedno občutilo kot posebna, od civilnega prava povsem različna plast. To razliko opazimo v dikciji edikta, kjer ni mogočnih imperativov, ki so značilni za zakon XII plošč in za ljudsko zakonodajo sploh; magistrat se poslužuje znatno skromnejšega futura (*iudicium dabo, ratum non habebō, servabo, animadvertam, iudicium accipere cogam*, itd). Razlikovanje med civilnim in honorarnim pravom je bilo tako strogo, da se je ohranilo še v Justinijanovi kodifikaciji. Vendar pa je v nekaterih primerih bilo gospodarsko življenje jačje od mrtve forme. Ediktna reforma se je včasih izkazala kot tako smotrena in primerna, da je kot edino možna prešla v običajno in s tem v civilno pravo (receptija honorarnega prava v civilno).<sup>18a</sup>

<sup>17</sup> Girard (La date de la loi Aebutia, v SZ 14, str. 1 ss.; in v Nouvelle Revue histor. de droit, 21 [1897], str. 249 ss.; Nouvelles observations sur la date de la loi Aebutia, v SZ 29, str. 113 ss. = Mélanges de droit Romain, I, str. 67 ss. odn. 114 ss.) jo datira med leti 149 in 126 pr. Kr. Prim. Rotondi, Leges publicae, str. 304, kjer je navedena zadevna literatura.

<sup>18</sup> Krüger, Geschichte der Quellen und Litteratur des römischen Rechts, 2. izd., München-Leipzig 1912, str. 36, op. 12.

<sup>18a</sup> Prim. Mittels, RPR, str. 54 ss.



Pretorjeve reforme obsegajo vse zasebno pravo; v skladu z novim gospodarskim razvojem je na prvem mestu obligacijsko in dedno pravo. V podrobnosti se tu ni moči spuščati.

Raznovrstne so že juridične oblike, ki jih pretor uvaja: *interdictum*, *actio in factum*, *actio utilis*, *actio fictitia*, *restitutio in integrum* — vse te oblike pa se strogo ločijo od civilnega prava.

V veliki meri prevzema pretor tudi načela *ius gentium* in tako utira rimskemu pravu pot, da se razvije v svetovno pravo. Vsepovsod se opaža tudi stremljenje, da se v pravu čim najbolj uveljavi primernost (*aequitas*). Tako potekajo prav iz pretorjevega edikta različne *actiones bonae fidei*.

Odkod je črpal pretor, ki je dosegel svoje mesto v politični karijeri, za katero se ni zahtevala nobena pravniška izobrazba,<sup>19</sup> toliko novih idej? Zopet moramo opozoriti na njegov sovet (*consilium*), ki ga je podpiral pri delu in — kakor kažejo W l a s s a k o v a raziskovanja,<sup>16</sup> — na polagoma nastajajoče pravožnanstvo, ki je s svojimi strokovnimi nasveti strankam hkrati dajalo tudi jurisdikcijskemu magistratu vsestransko pobudo in pospeševalo razvoj edikta odn. honorarnega prava.

Tudi pretorska doba nudi romanistiki še dokaj nerešenih problemov. Določiti obseg pretorjevega dela, ugotoviti tuje vplive, predvsem vplive grške filozofije, predočiti razvoj edikta — to so nekatere izmed nalog, ki čakajo še rešitve. Delo je tu tem težje, ker nam je za to dobo izredno malo virov na razpolago. Kaj pa je mogoče odkriti v njej, nam za formularno pravdno postopanje kažejo poleg monumentalne L e n e l o v e<sup>20</sup> rekonstrukcije edikta zlasti epohalna W l a s s a k o v a<sup>21</sup> raziskovanja. (Konec sledi).

<sup>19</sup> Prim. W l a s s a k, Die klassische Prozeßformel, I, str. 19 s., 108; L é v y - B r u h l, Prudent et préteur, v Revue historique de droit, 50, str. 11, 18; znatno ugodneje sodi o pretorjevi juridični izobrazbenosti W e n g e r, Praetor und Formel, str. 32, op. 1.

<sup>20</sup> Das Edictum perpetuum, ein Versuch zu seiner Wiederherstellung, 3. izd., Leipzig 1927.

<sup>21</sup> Navedemo naj samo najvažnejša dela in razprave, ki se bavijo s civilnopravnim, predvsem formularnim postopanjem: Edict und Klageform, 1882; Römische Prozeßgesetze, 1888, 1891; Litiskontestation im Formularprozeß, 1889; Zur Geschichte der Cognition, 1893; Der Gerichts-

## Književna poročila.

**Lapajne Stanko: Mednarodno in medpokrajinsko zasebno pravo krajevine Srbov, Hrvatov in Slovencev s pravnimi granami — posestrimami.** Ljubljana, 1929. Tiskovna zadruga, str. 398. Cena 200 Din.

Pred nami leži pod gorenjim naslovom obširno delo in moremo biti po pravici ponosni na ta znanstveni slovenski proizvod. V tem predmetu smemo gospoda avtorja šteti kot eno prvih kapacitet v naši državi. Obširno snov o mednarodnem zasebnem pravu je profesor dr. Lapajne obdelaval že tekom mnogih prošlih let v mnogih posebnih člankih, ki so izšli v »Slov. Pravniku«, »Pravnem Vestniku«, »Zborniku znanstvenih razprav«, v »Arhivu«. Tudi odlični nemški strokovni list »Blätter für internationales Privatrecht« prinaša v letošnji marčni številki na čelu svojih razprav članek izpod peresa dr. Lapajneteta: »Bemerkungen zur Kollisionsnorm des internationalen Kauf-Geschäftes«. Zdi se mi, da je bila živa potreba, da je Lapajne zbral vse te razprave v bistveno popolnjeni obliki in vsebini v sistematično delo.

V poslednjih letih, po prevratu osobito, so napravljale praktikom kolizije pravnih določb istih panog, veljavnih pri nas, v sosednjih pokrajinah naše države in pa v sosednjih, ali tudi v oddaljenih državah (Sev. Ameriki n. pr.) obile težave in končno je prišlo v istih vprašanih mnogokrat do različnih naziranj in celo do različnih rešitev omenjenih vprašanj. Pri tem smo praktični juristi kaj neradi segali po že zastarelem »Blochu«, novejšem »Periću« in dokaj dobrem »Walkerju« — drugih celotnih del že ni bilo več na razpolago. Na tem polju nam je doslej primanjkovalo znanstvene poglobitve. Temu bo odpomoglo to novo sistematično delo dr. Lapajneteta. Šele malo mesecev je preteklo, odkar je izšlo Lapajnetovo delo in vendar je pisec teh vrstic zasledil že v celi vrsti poedinih primerov v sodnih spisih ne le vpliv novega dela na utemeljitev konkretnih pravnih predlogov, temveč tudi direktno sklicevanje na posamezne odstavke knjige. Slednja okolnost je najboljši dokaz, da je bilo s tem znanstvenim delom zadoščeno živi potrebi.

Nova knjiga je mišljena kot učbenik in polaga avtor, kakor pravi uvodoma sam, največjo važnost na kolikor možno strogo in pravilno sistematiko. Ta namera se mu je tudi posrečila, zdi se mi, da v tem oziru prekaša sicer izborno delo avstrijskega avtorja prof. Gustava Walkerja (»Internationales Privatrecht« IV. izdaja 1926). S tem, da se avtor izogiblje preobširnim in prepodrobnim razmotrivanjem v posameznih magistrat im gesetzlichen Spruchverfahren (SZ 25 in 28); Der Ursprung der römischen Einrede, 1910; Praescriptio und bedingter Prozeß (SZ 33); Anklage und Streitbefestigung im Kriminalrecht der Römer, 1917, 1920; Zum römischen Provinzialprozeß, 1919; Der Judikationsbefehl der römischen Prozesse, 1921; Die klassische Prozeßformel, I, 1924.

vprašanih, nudi pazljivemu bravcu prav za prav mnogo več in ga spodbuja k lastnemu razmišljanju. Ni namen tega znanstvenega dela, da bi praktiku dalo kar na mah odgovor na vsak pojavljajoči se dvom. Vsak praktičen pravnik bo s pridom prečital knjigo, da se mu predvsem razbistri pojmovanje cele materije. Zaznal bo tako tudi za vire in pota, ki mu bodo pomogli, da izide v konkretnem primeru iz »gomile težav, ki danes še tlači M. Z. P. k tlom«.

Ne smejo se spregledati navidezno skoro nepremostljive stvarne težave, ki so se sistematičnemu razpravljanju snovi stavile nasproti v razmerah naše države pri pestrosti različnih (šestih) pravnih območij. Avtor je vse te težave srečno premagal in prav razmotrivanje o koliziji norm med posameznimi pokrajinami naše države daje delu posebno vrednost.

Prvi oddelek naše knjige (54 strani) kot splošni del uvaja v snov, razčisti razne pojme, govori o nastanku ter razvoju M. Z. P. Zanimivo je osobito v tem oddelku razpravljanje o kolizijskih normah z ozirom na navezne okoliščine (odstavki XIX. do XXVI.). Walkerjev »Internationales Privatrecht« v svojem prvem delu razpravlja na splošno ne le o slednje navedenih pojmi, temveč že tudi o odmejitvah domačega prava od inozemskega, kolikor se tiče to pravo pozitivnih materialnopravnih zakonov o civilnopravnih institutih, skupnih več pravnim poljem. Pravilneje obravnava dr. Lapajne slednje navedeno snov v drugem oddelku svoje knjige — posebnem delu v primeri z zgoraj omenjenim splošnim delom. To pa kratko in pregledno. V razgovor prihaja nato iz vidika M. Z. P. osebno pravo, kateremu da gre po avtorjevem naziranju prednost pred imovinskim. Na tem polju je avtor očitno najbolj udomačen. Zdi se mi po vsem, da je ta del (str. 79 do 138) knjige v svoji točnosti najboljši.

Obširna snov kolizij v imovinskem pravu v širšem pomenu besede obdelana je pregledno na straneh 139 do 187. Namen in obseg knjige ne dovoljujeta avtorju, da bi postal mestoma tako obširen, kakor je na istem mestu Walker v svoji zgoraj omenjeni knjigi. Sicer se pa tudi ta ne loteva izčrpno podrobnega reševanja najtežjih problemov. Med te spadajo osobito kolizije in o teh deloma izdane norme, ki so nastale po razpadu in razdelitvi bivše avstro-ogrske monarhije glede pogodbenih plačila v denarju (prim. tudi odstavek XCIII. v petem oddelku Lapajnetove knjige).

Ne v splošnem delu, temveč pravilneje v posebnem (tretjem) oddelku se loti pisatelj »prava tujcev« kot »predpostavke nastanku in razvitku M. Z. P.«. Posebno je zanimivo razpravljanje o recipročnosti, retorziji in represalijah.

V četrtem oddelku svoje knjige (stran 202 do 288) se bavi pisatelj obširno z vprašanji, ki se tičejo mednarodne pravne zaščite in pomoči. Govoriti je tu prav za prav o posebnem znanstvenem delu svoje vrste. Avtor sam v predgovoru pojasnjuje, zakaj da je predmetno snov uvrstil kot posebni četrti (in ne kot zadnji) oddelek. Baš ta oddelek bo pridobil

novi knjigi iz umevnih razlogov največ prijateljev. Izčrpnost je pa tu zaradi skoro od meseca do meseca se preminjajočih in dopolnjujočih predpisov, posebno o mednarodni medsebojni pravni pomoči, skoro nemo-goča. Nove konvencije med našo državo in raznimi inozemskimi državami našteva nova knjiga na mnogih mestih (stran 195, 267, 280 i. dr. ter v »Dodatku), a opozarja pravilno, da je gledati (prim. čl. 12. pogodbe med glavnimi zavezniki ter njim pridruženimi silami ter državo SHS 10./9. 1919, št. 301 Ur. l. iz leta 1921) tudi še na starejše konvencije, sklenjene že od bivše kraljevine Srbije. Obilo je tudi v naši državi od strani pravosodne uprave izšlo internih predpisov, na katere se avtor pač ni mogel ozirati, že zato ne, ker bi zašel preko začrtanega si okvira. Opozarja sam mestoma na še druge viře, n. pr. na Krek-Škerljevo delo o izpremembi in uporabi avstrijskih civilnopravnih zakonov v naši državi. Sporočam javnosti, da sta za novo izdajo znanega Neumanovega komentarja k avstrijskemu izvršilnemu redu slično snov k določbam izvršilnega reda predelala gospoda sodnika dr. Eberl in dr. Sajovic.

V petem oddelku preide avtor na specialno mednarodno zasebno pravo, a tu se omejuje na predmete, kjer so kolizijske norme najbolj razvite, kar je z ozirom na obseg in smoter, ki jo avtor daje svoji knjigi, povsem pravilno. Vidimo pa tu, kako ogromno da je polje, ki bi ga bilo še obdelavati. Moderni zakoni v zaščito neposredno ne gmotnih dobrin vsebujejo, ustrezaje živim potrebam meddržavnega gospodarskega in pravnega prometa mnogo obširneje razmejitvenih pravil, nego starejši zakoni iz prejšnjih dob. Opozarjam le na naš načrt zakona o nečedni tekmi v gospodarskem prometu (posnetem sličnima zakonom českoslovaške in avstrijske republike) in českoslovaški načrt zakona o kartelih.

Zadnji oddelek knjige je odkazan za naše razmere toli važnemu medpokrajinskemu zasebnemu pravu. Sistematično je ta oddelek urejen prav slično kakor ostala tvarina cele knjige. Avtor razlaga tudi načela o medpokrajinski pravni zaščiti in pomoči. Izenačba zakonov sicer hitro napreduje, vendar bodo še marsikaka načela, katera razmotriva nova knjiga, ostala še dolgo časa aktualna. V celoti sem naziranja, da je ustvaril profesor dr. Lapajne delo velike znanstvene in tudi praktične vrednosti. Čitaje knjigo sem spoznal na sebi, kako potrebno je tudi staremu praktiku, da se поблиžje seznanj s tem predmetom.

Avtor je tudi slogovno in jezikovno srečno rešil svojo nalogo; knjiga ni suhoparna, lahko jo je čitati in umeti. Po nujni potrebi je seveda moral avtor ustvarjati za razne pojme tudi nove izraze. Jaz sam ne najdem boljših, zato se vzdržim v tem pogledu vsakih pripomb.

Dr. Edvard Pajnič.

**Jasinski Mihail:** *Iz istorije Kastavskog statuta.* Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav I. VI. (1927—1928). Str. 21.

Pisatelj, naš specialist za istrske mestne statute, se je v tej študiji povrnil h Kastavskemu statutu, o čigar nastanku je bil v III. letniku

istega zbornika razpravljaj. Dokazal je bil tam, da prvotni statut (57 poglavij) ni nastal naenkrat, nego v treh kratih, in sicer l. 1400. (prvih 25 poglavij), leta 1465. in pa v začetku XVI. stoletja, ne da bi se dalo točno reči, katera poglavja so bila drugič, katera pa tretjič pridejana. Sedaj se bavi pisatelj s sistematično obdelavo prvotnih 57 poglavij, ki jih po času formuliranja zopet deli v štiri skupine, prvo, najstarejšo, s poglavji 1 do 25, drugo, nesamostojno, s poglavji 26 do 31, tretjo, prav tako važno, kakor je prva, s poglavji 32 do 48, in četrto s poglavji 49 do 57. Sistema tudi tukaj ni, nego tudi v teh 57 poglavjih so določila v tekst uvrščena po kronološkem redu. Odstira se nam pogled v davnino, tja v dobo pred letom 1400! Spoznamo, da je zaradi častitljivosti, nikakor ne po naključju, mnogo kastavskih norm ravnih vinodolskim določilom, in da je imel Vladimirski-Budanov prav, ko je izrekel sodbo, da je kastavski statut v primeri z ruskimi spomeniki mlajši zgolj od Ruske pravde. »Zakon grada Kastva« je eden izmed najstarejših pravnih spomenikov ne le na slovanskem jugu, marveč na Slovanskem sploh. Kastavski statut pa je tudi po obsegu velik. Kos mu je le krški, prekaša ga zgolj poljički. Diči ga to, da mu je vsebina slovansko pravo v dosti čisti obliki, zakaj italijanski vpliv je malenkosten. Neki sistem ali vsaj dosleden red je zasledil pisatelj le v 1. in 3. delu prvotnega statuta. Prvi, najstarejši del, je jedro in zares kodeks s finančnim (1 do 3), sodnim (4 do 5), kazenskim (6 do 19) in grajanskim in sodnim pravom (20 do 24) ter s policijskimi predpisi (25). Kakor sploh stare slovanske spomenike, tako odlikuje tudi ta prastatut pretežnost kazenskih norm (14 izmed 25). Kaznuje se psovanje, tepež, telesna poškodba, goljufija, tatvina in razboj. Tatu, ki je »sam pred sobom kral« (čl. 18), je imel Mažuranić za žeparja, a po krivem, kajti ta samokrad je bil simulant ali pritvarjavec tatvine, kakor je pisatelj dokazal že v svoji obdelavi veprinskega statuta. Tretja skupina poglavij se nanaša na upravno in sodno avtonomijo kastavskega mesta. Sistematično obdelujoč gori rečene štiri skupine, opozarja pisatelj na podrobno obdelano vsebino kastavskega statuta v razpravi C. Mikuža »Notranji ustroj avtonomnih mestnih občin vzhodne Istre po kastavskem, veprinskem in moščeniškem statutu«, obelodanjeni v Pravnem Vestniku, 1927., str. 137—163. »Zakoni grada Kastva« niso zakonodajno delo, nego so zgolj pismeno formuliranje starih pravnih običajev, »zakonov«. Z isto dokazno tehtnostjo, ki jo vsebuje zgodovina postanka kastavskega statuta, dokazuje to analogija z ostalima dvema statutoma, na Kastavščini nastalima, z veprinskim in moščeniškim statutom. Toda pomniti je treba, da je poleg običajnega prava, ki je prvi in glavni vir, tudi dosti določil, ki so novonarejena v namenu, da bi se odpravile vrzeli, ki so se v praksi pokazale. »Zakone« je izdajal kapetan (vicekapetan, namestnik) ali samo s kolegijem 12 starejšin ali pa tudi ob sodelovanju tako zvanega malega

sveta (12 predstavnikov »od puka«) ali tako zvanega veljega sveta (24 predstavnikov »od puka« ali »deputanov grada Kastva«). Kdaj je nastopil zgolj starejšinski svet, kdaj tudi mali ali pa veliki svet, je težko reči, prej ko ne je bila to stvar naključja, t. j. časa, kraja in drugih vnanjih okoliščin. Čeprav so bili »stari zakoni« Kastva v marcu 1635. l. ukinjeni, novi gospodar (jezuitski samostan na Reki) z novosestavljenim, po zgledu urbarjev urejenim statutom svojim interesom ni dosti poslužil, zakaj stari statut je obdržal svojo veljavnost kar v držema tja do konca XVIII. stoletja. Tako so se znali Kastavci zoperstaviti! Zgodovina poroča, do so nad vse krepko branili svojo upravno in sodno avtonomijo. Ta močna konservativnost pa dviga tudi zgodovinsko pravni pomen, ki ga je imel kastavski statut doslej med jugoslovanskimi spomeniki, na prvo mesto med hrvatskimi statuti občin in mest. Na tem spoznatku ima pisatelj zaslugo, ki jo je treba brez pridržka priznati.

Dr. Francé Goršič.

**Mell Anton: Das Steirische Weinbergrecht und dessen Kodifikation im Jahre 1543.** (Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. kl. Sitzungsberichte: 207. B., 4. Abt.) Holder-Pichler-Tempsky, Wien und Leipzig 1928. Str. 155.

Dasi se avtor oznanjene publikacije na nas Slovence skoraj nič ne ozira, jo vendar radostno pozdravljamo. Gre za pojasnitev, kako so gorske bukke nastale, to je tisti zakon, ki je služil izza kmečkih uporov še tri stoletja za podlago slovenskega običajnega prava med prostim ljudstvom v vinogradniških okoliših neposredno, drugod pa posredno, to pa ne samo na Štajerskem, ampak po vsej Sloveniji. Mell je uporabil najstarejše vire, ki pričajo o vinogorskih pravnih razmerah, med njimi listino iz l. 1236 o vinogradniških razmerah na posestvih nemškega viteškega reda, takisto pa tudi vse druge predhodnike gorskih bukev. Med temi je obdelal tudi rokopis ljubljanske študijske biblioteke iz početka 16. stoletja. Če pravi (n. str. 60), da se ne dajo dokazati nikakšni odnosi med tem rokopisom in štajerskim vinogorskim pravom, velja to pač samo glede neposredne souporabe tega rokopisa pri kodifikaciji osnutka za gorske bukke. Inače pa je bilo pravo po ljubljanskem rokopisu čisto gotovo znano vsaj tistim članom štajerskih stanov, ki so imeli svoje vinograde tudi po Dolenjskem (n. pr. nemški viteški red). Zanimiv del monografije je opis kodifikacijskih naporov, ki so trajali od l. 1526 do l. 1543, a najvažnejši pa dodatek, ki prinaša točno besedilo gorskih bukev od 9. februarja 1543 in prikazuje sinoptično starejše tekste ter pojasnjuje nekatere pravne določbe. Vendar komentarja avtor ni hotel napisati.

Iz prvega poglavja vidimo, da razločuje Mell med »Bergholden im engeren Sinne«, ki so bili osebno in z zemljo podložniki gorskega gospoda, in med drugimi »Bergholden«, ki so bili samo glede vinograda njegovi podložniki. Škoda, da se ni oziral pri tem na nemški pisane protokole o vinogorskih zborih iz slovenskih pokrajin, ki vsaj sprva razlikujejo točno med »Measchen« (mejaši) in »Bergholden« (sogorniki). Da bi poznal

Mell še slovenske spise o vinogorskem pravu (Grudna, Vrhovca, pisca teh vrstic), bi se mogel poslužiti še drugih nemških virov, osobito osnutka za poboljšane gorske bukve deželnih kranjskih stanov iz l. 1595 in protokolov o vinogorskih pravnih, ki bi mu nudili marsikatero pojasnilo giede določb gorskih bukev iz l. 1543, čeprav ex post. Bržčas bi potem ne trdil, da so v čl. 20 navedene osebe, »die mit aigem rukh im perkrechten gessessen«, vinogradniki, »die im Bergrechte mit eigenem Rücken sitzen (str. 97). Taka razlaga nima smisla, pač pa ona Otona Stowassera (Niederöest. Weistumtexte, 1925, ki ga pa Mell nikjer ne citira) namreč, da pomeni »aigem Rugh« (ali »Ruckhen«) — eigener »rauch«, t. j. dim ali ognjišče.

Monografija je pisana raz stališče čistega zgodovinarja. Kot tak je Mell tako znan, da njegovega slovesa ni treba utemeljevati. Opravil je — skoraj bi rekli, ne da bi to hotel — s svojimi raziskovanji velezaslužno delo tudi za Slovence in za njihovo še tako malo poznano pravno zgodovino.

**Dr. Metod Dolenc.**

**Döring Woldemar Oskar: Psychoanalyse und Individualpsychologie.** Lübeck, 1928. Verlag von Charles Coleman. Str. 105.

V bistvu je označiti to delo za sijajno apologijo Freudovega nauka o nezavestnih rečeh (Lehre vom Unbewussten), ki naj da podlago za razčlenjenje fenomena duševnosti. Po obliki pa gre za reprodukcijo šestere predavanj, ki so bila namenjena izobraženi lajiški publikli. Prvo prinaša kot uvod pregled modernih teorij in psihologije (Ziehenova asociacijska, Wundtova apercepcijska, Sternova teološka psihologija itd.); drugo govori o teoriji napačnih storitev (Fehlleistungen), kakor so zarečenja, lapsus calami, pozabljenje, založitev itd.; tretje o spolnem življenju ljudi, počenši od dojenčkov (!), četrto o teoriji sani, peto o nauku o nevrozah, zadnje pa se peča z »individualno psihologijo« Alfreda Adlerja. Slednje pomenja Döringu korak naprej pri poglobitvi psihološke analize; to pa tako, da naj imata i Freud i Adler prav: Če ne pride ozdravljenje duš od nevroze po eni metodi, naj se poskusi druga.

Kdor hoče dobiti hitro točen pregled o teh zamotanih, pa še malo poznanih problemih, naj si prečita oznanjeno delo; Resnično, ne bo mu žal. Prav posebno pa bi priporočili tak študij našim preiskovalnim sodnikom in vnetim zagovornikom. Poljudnost je tu posebna prednost. Orisani praktični primeri pa ostanejo spricho svoje velike zanimivosti trajno v spominu. Marsikakšen vzporeden primer iz življenja, ki bi ostal zagonetka, dal se bo — če ne drugače, pa vsaj s pomočjo Freudovih lastnih del, na katera Döring opozarja, — na presenetljiv način kot naraven pojav raztolmačiti.

**Dr. Metod Dolenc.**

**Walter Franz M.: Geist der Juristen. Eine Anthologie.** Franz Winkler, Verlag »Im Buchladen«, Linz a. Donau. 1928. Str. 79.

Da si osveži spomin na imenitne izreke pravnikov, poseže marsikdo, četudi ni pravnik po poklicu, rad po zbirki, kakor je oznanjena knjiga.

Pretežna vsebina v njej so pravnomodroslovni izreki, le tu pa tam se pokaže iz goste mreže izrekov kakšen praktični pravni problem. Nehoté se spominjamo pri tem delu na splošne zbirke za intelektualce, kakor n. pr. na Reinerjevo knjigo »Aus der modernen Weltanschauung. Leit-motive für denkende Menschen«. Ali »Geist der Juristen« po praktični izvedbi sicer dobre osnovne misli z daleko po svoji kakovosti ne doseže. Predvsem ni videti rdeče niti ob zasnovi. Priobčevalec je nizal in nizal rimske, nemške, tudi nekoliko francoskih in angleških jurističnih krilatic, ali vse to brez misli vodilje. Dal jim je sicer iz svojega tudi napise kot »marginalne rubrike«, a ti so mnogokrat precej neizraziti, mnogokrat le po sili »apartni«, enotnega kova pa ni. K temu še pride, da v knjigi ni nobenega oddelka ali pododdelka, niti ne kazala. Pisatelj obeta, da bo v eventualni drugi izdaji stvar razširil in izboljšal. Kakor bi si želeli res lepe zbirke dokumentov pravniške modrosti iz ust prominentnih znanstvenikov, ne izključivši seveda slovanskih, vendar bi dvomili, da doseže sedanja vsebina zbirke skorajšnjo razprodajo prve izdaje.

Dr. Metod Dolenc.

**Wolf Erik: Verbrechen aus Überzeugung.** Heidelberger Antrittsvorlesung. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen, 1927. Str. 32.

Povod za to razpravo je dala določba predloga za nov nemški kazenski zakonik, ki predvideva za delikte, storjene iz prepričanja, namesto difamujoče kazni na prostosti — posebno milo kazensko sredstvo — »Einschliessung«, kar bi bilo slovenski menda »zaprétje«. Wolf razlaga najprej pojmovne razlike med navadnimi zločinci in med zločinci iz nade, preiskuje, katere vrste deliktov se dajo »iz prepričanja« storiti, pride pa do zaključka, da se smejo kot »hudodelci iz prepričanja« tipizirati le politični hudodelci. Vsa prepričanja, ki so v nasprotju z obstoječim pravnim redom, praviloma niso, tako pravi Wolf izraz osebne, ampak socialne nravnosti, zato more biti »hudodelec iz prepričanja« le sociološki tip. Do tega spoznanja pride znanost. Ona pa mora, uči Wolf na vse zadnje, prepustiti borbo med zastopniki absolutnosti, ki nočejo izjeme za hudodelce iz prepričanja, in med tolerančniki, ki jih dopuščajo, »človeškim nalogam pravnikov naših dni«. Ta dobresedni prevod teksta je le en primer, kako rabi avtor visokodoneče besede za misli, ki bi se dale mnogo jasnejše povedati. Takih mest pa bi lahko navedli še mnogo več.

Dr. Metod Dolenc.

**Moller, Wolff, Kalisch: Handbuch der Internationalen Rechtsverfolgung.** V. Ausgabe. Carl Heymanns Verlag. Berlin. 1929. Str. 471.

Naznanjena priročna knjiga, ki je izšla v prejšnjih izdajah že pred svetovno vojno, ima namen, kakor je videti že iz naslova in ureditve, podati kratek pregled po civilnem (materialnem in formalnem) pravu velike množine evropskih držav. Gre samo za preglede različnih prav in za orientacijo, saj je obravnavanih na 471 straneh 25 držav. Zato pa je potrebno, da prinašajo ti pregledi samo bistvene, značilne črte prikazanih pravnih sistemov in da so — zanesljivi. Izdajatelji pravijo v pred-



govoru, da je to prva nemška izdaja po svetovni vojni in da so prispevke za posamezne dežele po možnosti revidirali in da so zlasti upoštevane države, ki so nastale po svetovni vojni. Toda tej trditvi moramo oporekati, vsaj kolikor se tiče naše države. Prispevek za Jugoslavijo (tak je naslov dotičnega pregleda) šteje 14 strani. Pod naslovom je omenjeno, da ima država prebivalcev 12,000.000 in glavno mesto Beograd 125.000, potem pa sledi pregled srbskega prava, ne da bi bilo le z besedico omenjeno, da je to samo pravo srbskega pravnega ozemlja. Od novejših zakonov sta v tem pregledu samo omenjeni ustava iz l. 1921. in naredba prav. min. o pospežitvi poslov pri sodiščih iz l. 1921. Kdor se ne spozna, mora po tem poročilu misliti, da je Jugoslavija enotno pravno ozemlje. Naj še navedemo, da je tudi v italijanskem pregledu prikazan še stari odvetniški zakon in niso zabeležene izpremembe po novem zakonu iz l. 1927. To vse kaže, da prireditelji niso nastopali s tisto vestnostjo, ki je pri takšnih delih potrebna.

Dr. R. Sajovic.

**Maklecov Aleksander: Pravovaja obrana mlodeži v Čehoslovackoi Republike.** Posebni odtis iz »Russkaja škola na rubežom« št. 29—30. Praga 1929. Str. 34.

**Šuklje Fran: Ustava in uprava.** Ponatis iz »Časa« l. XXIII. Ljubljana. 1929. Str. 20.

**Za zaščitu i osiguranje radnika.** Beograd. 1929. Memoar centralnog sekretarijata radničkih komora i slobodnih radničkih sindikata podnet predsedniku ministarskog saveta i ministru socialne politike. Str. 79.

**Zakon o advokatima za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.** S predgovorom i opaskama. Zagreb. 1929. Naklada Društva odvjetnika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Str. 66. Cena 16 Din.

**Zakon o zemljiškem katastru.** Ljubljana. 1929. Tiskovna zadruga. Str. 29. Cena s poštnino 13 Din.

**Zakon o advokatih za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.** Ljubljana. 1929. Tiskovna zadruga. Str. 65. Cena s poštnino 19 Din.

**Zakon o ureditvi rednih sodišč. Zakon o sodnikih rednih sodišč. Zakon o državnem tožilstvu.** Ljubljana. 1929. Tiskovna zadruga. Str. 96. Cena s poštnino Din 27.—.

## Razne vesti.

V Ljubljani, meseca julija 1929.

**Proslava štiridesetletnice društva »Pravnika«.** Letos, dne 26. januarja je preteklo štirideset let, odkar društvo »Pravnik« obstoji. Ta, nele zanj samo, marveč sploh za slovensko kulturo važni dogodek sklenilo je društvo sicer skromno, a vendar dostojno proslaviti. Dne 20. marca je izšla slavnostna številka »Slovenskega Pravnika« in prinesla poleg izbrane in bogate strokovne vsebine opis društvenega delovanja v preteklih štiridesetih letih

in osebne spomine nekaterih najstarejših članov na društvo. Dne 23. marca se je vršilo slavnostno zborovanje v slovesno okrašeni mestni posvetovalnici ljubljanski. Na shod so prihiteli številni člani iz vseh krajev, posetili so zborovanje zastopniki oblasti in kulturnih organizacij in mnogi odlični javni delavci in popolnoma napolnili dvorano. Galerijo je zasedlo narodno ženstvo in akademiki - pravniki. Trije častni člani, izvoljeni na zadnji glavni skupščini dne 30. januarja 1929, so zasedli posebne častne sedeže ob desni strani predsedniškega mesta.

Točno ob 18. uri popoldne je otvoril načelnik g. dr. Danilo M a j a r o n slavnostno zborovanje in takole ogovoril zborovalce:

»Čutim se dvakrat srečnega, da morem pozdraviti ta sijajni zbor društvnikov in prijateljev v spomin štiridesetletnice našega društva »Pravnika«.

V isti posvetovalnici, četudi malo skromnejši, je bilo, da se nas je pred štirideset leti zbrala skupina slovenskih pravnikov, mlajših in starejših, da smo udarili zakoniti temelj prepotrebneemu združenju domačih pravnikov z zares narodnimi in kulturnimi cilji. Mnogobrojna ni bila ta družba in ni mogla računati na protekcijo od zgoraj. Zavedala pa se je, da ima nujne dolžnosti napram svojemu poklicu in narodu in da jo čaka mnogo in visokih nalog. Navdušenje je vladalo med nami in s tem smo šli na delo.

Če ta skromni začetni položaj primerjamo s tem, kar smo doživeji z društvom preteklih štrideset let, se moramo od srca veseliti uspeha. Le eno naj poudarjam.

Narod je imel dotlej nedostatno obrambo svojega jezika, ki se je v uradih zapostavljal, češ da niti ni sposoben za višjo uradno rabo. Društvo »Pravnik« ni samo z rednim strokovnim slovstvom dokazalo sposobnost jezika za slovensko uradovanje, marveč še za najvišje znanstvene svrhe. Do kolike popolnosti, to kaže nauk na slovenski univerzi in vsestransko znanstveno delovanje naše juridične fakultete.

Društvo »Pravnik« je bilo obrambeno in borbena društvo v najboljšem pomenu besede. Zaslužiło je simpatije, katere uživa, kakor očituje udeležba na današnjem zboru in že znano javno mnenje.

V imenu odbora čast mi je zahvaliti se za te simpatije, ki bodo spodbuda za nadaljnje uspešno delo.«

Načelnikov namestnik g. dv. sv. Božidar B e ž e k je nato pozdravil še enkrat vse prisotne, osobito pa zastopnika ministra pravde dr. Rogino, zastopnika velikega župana dr. Andreiko, divizijskega generala Nedića, ljubljanskega župana dr. Puca, zastopnika zagrebškega pravniškega društva dr. Politea in rektorja dr. Vidmarja.

Zatem je imel g. dr. Fran N o v a k naslednji slavnostni govor:

»Ob priliki današnjega slavlja štiridesetletnice društva »Pravnika« je izšla slavnostna številka »Slovenski Pravnik«, v katerem je izčrpno podana zgodovina in razvoj društva v njegovi štiridesetletni dobi. Ob listanju zanimivega gradiva, nabranega v tej slavnostni številki, me kot pravnika

Slovenca navdaja ponos na sijajne uspehe, ki jih je društvo »Pravnik« z neumornim in trudapolnim delom doseglo. Navdaja nas pa tudi opravičen ponos na idealne borce, tako zaslužne za razvoj, za narodne in kulturne pravice slovenskega naroda.

Zemlja je bila skoro pusta in prazna, ko so idejni predniki in za njimi ustanovitelji društva »Pravnika« začeli orati ledino na slovenskem jezikoslovnem pravniškem polju. Bili so to možje, prožeti globoke ljubezni do svojega naroda, nesebični delavci za splošen narodov blagor. Bili so, danes lahko to rečemo, predhodniki in znanilci nove svetle dobe današnje ujedinjene naše države, v kateri imamo svoje lastno vseučilišče. Kakor obsveti solnce ob zori najprvo vrhove in obsije s svojimi žarki še kasneje doline in ravnine, tako vidimo tudi v preteklosti v onih najkritičnejših časih pred postankom in ob ustanovitvi in razvoju društva »Pravnika« v ospredju sicer morda maloštevilne, a tem jačje in izrazitejše osebnosti, ki so čutile v sebi nujno potrebo in moralno dolžnost, zastaviti svoje sile za cilje in smernice »Pravnika«, za kulturno in narodno osamosvojitve slovenskega naroda. Pičle so bile svoj čas naše narodne pravice. Ko je zavela milejša sapa leta 1848, je zdramila naš narod iz težkega spanja. Kasneje nastopivša absolutistična doba je sicer za trenutek razpihala plahe sadove narodne samozavesti, a zavesti same ni mogla več uničiti. Obistinile so se pesnikove preroške besede: Nas niste spečih, ne boste nas bedečih. Med onimi, ki so bedeli, so idejni predniki, ustanovitelji, takratni in kasnejši sodelovalci društva »Pravnika«.

Neprecenljiva zasluga »Pravnika« je bila ustvarjenje slovenske pravne terminologije. Zamislimo se trenutno v prošle čase. Leta 1881 je izšla sodba kamniškega sodišča v slovenskem jeziku, ki pa je bila od najvišje inštanice razveljavljena kot nična, češ da je izdana v slovenskem jeziku, ki ni v deželi navaden sodni jezik. Seveda ni bil v deželi navaden sodni jezik, ker ga sodišča in oblastva sploh niso hotela priznavati. Nasprotniki so imeli izgovor, da slovenski jezik ni sposoben za uradovanje. Društvo »Pravnik« je, zavedajoč se resnosti položaja, začelo ustvarjati slovenski sodni jezik oziroma izglajati dotedanje izrazoslovje. — Urednik lista ni bil samo jurist, marveč v glavnem lingvist. Roko v roki z izobrazovanjem jezika pa so naši predniki z vso energijo zahtevali od sodišč in drugih oblastev, da uporabljajo v svojem uradovanju slovenski jezik. Seveda ni šlo to brez žrtev. Sodniki Slovenci, ki jim je bila zemlja slovenska sveta in ki so se borili za pravice jezika, so bili preganjani, prišli so v disciplinarne preiskave, trpeli so osebne in materialne žrtve. Stranke in njih zastopniki odvetniki in notarji, ki so vztrajali na svoji pravični zahtevi do rabe slovenskega jezika, so trpeli direktno in indirektno škodo. Bili so deležni mesta pravice, ki so jo iskali, krivice. Pa zaman so bili napori oholih naših narodnih nasprotnikov. Niso pa bile zaman žrtve, ki so jih borci za nacionalne pravice doprinašali. Ti borci so se zbirali okrog društva »Pravnika« in njegovega glasila; »Slovenski Pravnik« nam je bil zaščitni paladij, učitelj in prapor. Ugled lista je bil od dne do dne večji

ne samo v naših ožjih slovenskih mejah. Zgodilo se je celo, da je predsednik višjega deželnega sodišča v Zadru podrejenim inštancam priporočal, da naročajo in proučujejo »Slovenski Pravniki«. Končno so morala priznati tudi sodna in druga oblastva pravice slovenskega jezika, seveda šele po dolgotrajnem a vztrajnem boju celokupne slovenske javnosti. Bil je to boj v pravem pomenu besede Iheringove, boj za pravo in pravico, boj, ki je bil končno venčan s popolnimi uspehi. Gospoda, takrat in tudi še kasneje se je čul rahel občutek, da polagamo Slovenci preveliko važnost na jezikovne pravice, dočim zanemarjamo gospodarske interese naroda. Oblastva niso čutila potrebe, naš narod gospodarsko krepiti. Toda krušna vaba z gospodarskimi interesi ni zapeljala naših prednikov. Jezik je živ pojav narodne samozavesti in da nismo gojili slovenskega jezika in mu skušali priboriti veljave v javnosti, bi izginila tudi narodna zavest. Bili sta pač na tehtnici dve vrednosti, moralna in materialna, gojiti je bilo treba oboji. Pomislite samo, kakšne bi bile naše granice, kako bi se zemlja slovenska krčila, ako ne bi gojili svoje samozavesti, gojili svojega jezika in mu pridobivali veljave v javnosti. Gospoda moja, napori in z njimi združeni uspehi, ki so jih pridobili pravniki v preteklosti, so bili granitne postavke v razvoju slovenskega naroda. Bili so to lepi časi bojev in naporov, polni idealnega zanosa, strahu in trepeta. Na um bi nam skoro prišle pesnikove besede: Srce je prazno, srečno ni, nazaj si up in strah želi. Toda gospoda moja, boji v življenju ne prenehajo nikdar. Potnik na brezkončni cesti doseže začasno ob horizontu viden cilj, a že se mu odpre nova daljava trudapolnega pota, novi cilji, ki jih mora zopet doseči.

Svojo državo imamo sedaj in svoje vseučilišče. Stavijo se nam s tem novi cilji, za katere se moramo boriti. Pred seboj vidimo težko a hvaležno nalogo, vredno naših naporov: notranjo ureditev in izpopolnitev naše mlade države, ki ji je zgodovina odločila tako važno mesto v družini narodov, razvoj in izpopolnitev našega vseučilišča in drugih kulturnih institucij. To so in to morajo biti sedaj naši cilji.

Dosti onih idealnih borcev v preteklosti za cilje »Pravnikove« pokriva hladna zemlja, kjer snivajo svoj večni sen. Čast in hvaležen spomin njihovim manom! Nad vse razveseljivo dejstvo pa je, da vidimo v svoji sredi še vedno čilega, trajno aktivnega, dolgoletnega predsednika, neumornega boritelja za cilje »Pravnika«, častitega gospoda dr. Danilo Majarona. Njegove ogromne zasluge za društvo, za »Slovenski Pravniki«, na uspehih, ki smo jih dosegli, poudarjamo tudi ob tej današnji slavnostni priliki. Mož, vaje tihega dela v skromnem zatišju, odklanja sicer naše ovacije in manifestacije, toda srčna potreba nam je izraziti mu tudi pri današnji priliki svojo udanostno zahvalo. Hvala in priznanje pa tudi vsem mnogobrojnim drugim starejšim in mlajšim sodelovalcem, ki jih po zaslugah zahvalno omenja slavnostna številka in vsem drugim tihim in požrtvovalnim delavcem, ki so vodili borbo za pravice slovenskega jezika in za našo narodno osamosvojitve. Častita gospoda, možje, ki so se žrtvovali za

cilje »Slovenskega Pravnika«, zahvale niso nikdar zahtevali, pa tudi ne pričakovali. Hvaležnost, to je kapitel zase v človeškem življenju.

Mi, sodobniki in nasledniki naši ne bi bili vredni današnjih uspehov in sadov, ako ne bi pokazali svoje hvaležnosti zaslužnim bivšim in sedanjim borcem, zbranim okoli društva »Pravnika«. Hvaležnost svojo pa pokažemo s tem, da sledimo njihovi poti. In tu izzveni moj apel v prvi vrsti na novo generacijo, na mladino.

Pohlepna sebičnost, brezsrčen egoizem ne koristi celoti, pa tudi ne pomiri posameznika. Smisel za skupnost zahteva od posameznika žrtev, plemenito omejevanje svoje svobode. Posameznik se mora zavedati, da ni sam v življenju, marveč da je treba imeti obzir na sočloveka, sotrpina. Že v zgodnji mladosti treba je vcepljati mladini obzirnost na okolico, smisel za skupnost, požrtvovalnost za splošen procvit in blagor. Vsakdo mora čutiti v sebi moralno dolžnost, posvetiti pozornost tudi splošnim interesom, žrtvovati del svojih duševnih sil ali svojih materialnih sredstev, s čimer je pač narava in usoda posameznika obdarovala v blagor skupnosti, društva, države in človeštva. Le tedaj bo narod jak in le tedaj bo država jaka, kadar bo doprinala vsakdo iz lastne iniciative in iz lastnega razumevanja primerne žrtve za skupnost.

To naj bo confiteor, tudi to naj bo religija naše mladine.

Visoki in težki cilji ne smejo nikogar plašiti, človek raste s svojimi cilji. Svojim prednikom izkažemo se hvaležne samo tedaj, ako sledimo njihovim idealom in njihovi požrtvovalnosti za splošno dobro. Le na ta način bomo ohranili pridobljene dobrine in čuvali svetinje, ki so nam jih priborili naši predniki. Le na ta način dovršimo svojo moralno dolžnost napram sebi in državi in le na ta način dosežemo nove plemenite cilje splošnega kulturnega in socialnega napredka.

V tem smislu, častita gospoda, ostanimo fanatični in požrtvovalni borci za skupno lepo in blago, pravo in pravico, državo in človeštvo.

Za tem govorom, ki je izzval, že ko je bil omenjen načelnik dr. Majaron, navdušene ovacije, enake pa tudi pozneje, je g. dr. sv. Bežek sporočil, da je zadnja glavna skupščina izbrala za častne člane zbog njih velikih zaslug Ivana Okretiča, podpredsednika stola sedmorice odd. B, dr. Jura Hrašovca, odvetnika v Celju, in Aleksandra Hudovernika, predsednika notarske zbornice. Čestitajoč jim jih je prosil, naj sprejmejo častne diplome. Zborovalci so izročitev diplom spremljali s splošnim in velikim odobravanjem.

K besedi se je oglasil ljubljanski župan g. dr. Dinko Puc in čestital v imenu mesta društvu, naglašajoč, koliko koristi ima Ljubljana zaradi plodonosnega društvenega delovanja. G. predsednik višjega deželnega sodišča dr. Anton Rogina je čestital v imenu zadržanega ministra pravde dr. Srskića in orisal v daljšem govoru zasluge »Pravnika« za pravosodno upravo. Vladni svetnik g. dr. Rudolf Andrejka je čestital v imenu velikega župana ljubljanske oblasti in naglašal »Pravnikove« uspehe v je-

zikovnem oziru tudi pri upravnih oblastvih, kjer je pa šele s prevratom dobil slovenski jezik vse svoje pravice. Kot pravnik in član zagrebškega pravniškega društva je govoril odvetnik g. dr. Ivo Politeo. Mali narodi da se morejo uveljaviti le z idejnimi in etičnimi dobrinami, z ustvarjanjem teh dobrin pa je društvo mnogo pripomoglo slovenskemu narodu, ki se ponaša z vzornim sodstvom, vzorno administracijo in idealno univerzo. Končno je poudarjal solidarnost med slovenskim in hrvatskim pravniškim društvom, ki se kaže tudi na zunaj, kajti novi »Pravnikov« častni član g. Okretič je zaeno tudi podpredsednik zagrebškega pravniškega društva. G. odvetnik dr. Juro Hrašovec se je zahvalil za počastitev v imenu novih častnih članov. Končno je čestital v imenu »Slovenske Matice« njen predsednik, prosvetni šef g. dr. Drago Lončar, spominjajoč na pretekla leta, ko sta delovali obe društvi za iste cilje, ustanovitev slovenske univerze.

Prečitani so bili nato pismeni in brzojavni pozdravi, ki so jih poslali: ljubljanski škof dr. Anton Jeglič, veliki župan mariborski dr. Schaubach, univ. prof. dr. Teodor Taranovski za Rusko Akademsko Grupo v KSHS, univ. prof. E. Spektorski za Ruski naučni institut v Beogradu, univ. prof. A. Dobroklonski za društvo ruskih učenjakov v KSHS, dr. Fran Kovačič za Zgodovinsko društvo v Mariboru, odvetnik dr. Hugo Werk, univ. prof. Mihajlo Jasinski, dr. Gjorgje Tasić in dr. Ante Verona, konzul Češkoslovaške republike dr. Resl in predsednik oblastnega odbora mariborske oblasti dr. Fran Leskovar.

G. dr. Bežek je prečital nato brzojavko, ki jo je poslal z zborovanja Nj. Vel. kralju in ki se glasi: »Današnja slavnostna skupščina, ki proslavlja štiridesetletnico ustanovitve društva »Pravnika«, izraža z navdušenjem najglobljo udanost in neomajno zvestobo Njegovemu Veličanstvu in celemu Kraljevskemu domu.« Med navdušenim odobravanjem te brzojavke je g. načelnik zaključil slovesno zborovanje. —

Zvečer istega dne ob 20. uri se je vršil v lepo okrašeni veliki kazinski dvorani svečan banket, ki se ga je udeležilo okoli 100 društvenikov. Poleg starih borcev za »Pravnikove« ideale so sedeli mlajši člani, povabljeni so bili na banket tudi zastopniki slušateljev ljubljanske juridične fakultete. Banket je potekel nad vse pristrčno, neomajno vero v visoke društvene cilje pa so podkrepile izrečene napitnice. Dv. sv. Bežek je pozdravil društvenega načelnika. Ginjen se mu je zahvalil načelnik dr. Majaron. Dr. Ravničar je omenjal solidno, skromno delo društvenih najstarejših članov kakor delo polno idealov, a vendarle sloneče vedno na realni podlagi. Dr. Dolenc se je zahvalil za pristrčen pozdrav hrvatskih pravnikov, poudarjal vezi med njimi in slovenskimi pravniki ter izrazil željo, da bi skoro postalo pravilo: Član »Pravnika« je obenem tudi član zagrebškega pravniškega društva. Dr. Kušej je naglašal harmonične vezi, ki družijo teoretike in praktike pri vzajemnem sodelovanju, dr. Grasselli se je spominjal ustanovitve in delovanja tržaške »Pravnikove« podružnice. Dr. Adlešič je apeliral na akademsko mladino, stavljač ji za

vzglede stare člane. Dr. Böh m je poudarjal delovanje nepravnikov v pravniškem društvu. V imenu društva slušateljev juridične fakultete je pozdravil društvo predsednik P o t o k a r. Dr. Egon Stare je kazal na osemletno delo Tržaškega pravniškega društva, ki je nastalo iz bivše tržaške podružnice. A. H u d o v e r n i k se je spominjal zadnjih jezikovnih borb pred ljubljanskim okrajnim sodiščem. Končno se je zahvalil dr. P o l i t e o za navdušeni pozdrav in se dotaknil starih vezi, ki družita »Pravnik« in zagrebško pravniško društvo.

Skoro do polnoči je trajal bankeť. Po bankeťu se je udeležila večina udeležnikov čajanke, ki so jo priredile v prostorih ljubljanskega kluba soproge ljubljanskih pravnikov in ki so se je udeležili tudi številni slušatelji ljubljanske juridične fakultete.

V lepi harmoniji, kakor jo sploh kaže vse društveno delovanje, je poteklo spominsko slavlje. Vsem, ki so pripomogli do lepega uspeha, se zahvaljuje zato društvo »Pravnik«.

**Kronika društva »Pravnik«.** V letošnji pomladi so predavali v »Pravniku«: Dne 20. marca g. univ. prof. Aleksander M a k l e c o v: »Zločini zoper osebno svobodo po novem kazenskem zakoniku«; dne 10. aprila g. univ. prof. dr. Aleksander B i l i m o v i č: »Racionalizacija gospodarstva«; dne 17. aprila g. ravnatelj in docent dr. Ludovik B ö h m: »Karteli in stališče države nasproti njim«. — Njegovemu Veličanstvu kralju Aleksandru je društvo, ko je dovolil, da se ljubljanska univerza imenuje po njegovem imenu, poslalo dne 29. aprila zahvalno brzojavko te-le vsebine: »Vaše Veličanstvo je izkazalo ljubljanski univerzi najvišje odlikovanje, ko je dovolilo, da se sme nazivati z Visokim imenom Vašega Veličanstva. Društvo »Pravnik«, pod čigar praporom so slovenski pravniki v pretekli dobi čvrsto pripravljali pot univerzi v Ljubljani, se za ta čin visoke naklonjenosti Njegovemu Veličanstvu iskreno zahvaljuje in ga zagotavlja resnične udanosti«. — Na dan 9. junija priredil je odbor društveni izlet v Domžale. Številni izletniki, bilo jih je z družinskimi člani okoli 30, so napravil peš pot od Ježice preko Rašice, Dobena v Domžale. Krasno vreme in lepi razgledi so podžigali ves čas židano voljo izletnikov. V Domžalah jih je pričakoval kamniški srezki poglavar dr. Fran O g r i n. Po kosilu v gostilni pri »Novi pošti« je došlo z vlakom še veliko število društvenikov, ki so si nato skupno ogledali radijsko postajo pri Domžalah. Naprave v postaji jim je prijazno razkazal g. univ. prof. Marij O s a n a. Zatem so se podali vsi izletniki v Slokarjevo gostilno, kjer jim je med prijateljskim kramljanjem in popevanjem narodnih pesmi hitro potekeł čas, ko je bilo oditi na vlak. Izleta so se udeležili v precejšnjem številu mlajši člani, kar je mnogo pripomoglo k veselemu razpoloženju izletnikov. — Na odborovi seji dne 6. aprila so bili sprejeti naslednji novi člani: dr. L e i t g e b Avgust, predstojnik okrajnega sodišča na Vrhniki, T o r n a g o Leon, odvetnik v Ljubljani, dr. M o j z e r Anton, odvetniški kandidat v Ljubljani in pravni pripravnik N o v a k Avgust v Ljubljani, K a r l o v š e k Janko v Celju, dr. T o m i n š e k Teodor v Mariboru.

**Žerjav Gregor** †. Dne 27. junija t. l. je umrl v Poljčah na Gorenjskem minister n. r. dr. Gregor Žerjav. Pokojnik je postal koj po končanih vseučiliških študijah (l. 1907.), ko se je naselil v Ljubljani kot odvetniški kandidat, član društva »Pravnika« in priobčil v društvenem glasilu marsikatero zanimivo odločbo. V predvojnih letih 1913. in 1914., ko je prišlo v slovenske pravniške centre izven Ljubljane novo življenje in so se skušale ustanoviti v vseh večjih krajih društvene podružnice, je bil agilni Žerjav duša temu gibanju v Gorici. Društvo ga je imenovalo v letih 1913. in 1914. za svojega goriškega poverjenika in ga pooblastilo, da je vodil s članom Rudolfom Sterletom pripravljala dela za ustanovitev »Pravnikove« podružnice v Gorici. Pripravljala dela so se zavlekla, sredi l. 1914 se je Žerjav preselil v Trst, kmalu nato pa je izbruhnila vojna in zamorila društveno življenje v Gorici. Po prevratu je načeloval Žerjav od 21. avgusta 1920. do 11. decembra 1920. kot poverjenik za pravosodje pravosodni upravi v Sloveniji, bil minister za socialno politiko ter za šume in rudnike. Dolgotrajna zavratna bolezen je napravila prezgodaj konec njegovemu življenju, ki ni poznalo nobenega počitka in odmora, ampak se izčrpavalo povsem v delu. Društvo »Pravnik« ohrani svojemu delavnemu članu časten spomin.

**Proslava desetletnice univerze v Ljubljani.** V slavnostno okrašeni vseučiliški zbornici se je vršila dne 22. junija t. l. proslava desetletnega obstoja ljubljanske univerze. Zbornica z galerijami vred je bila polna slavnostnih gostov: kraljevega zastopnika in zastopnikov vlade, najvišjih uradov, kulturnih društev (med njimi tudi »Pravnika«), slovenskih občin in zastopnikov poklicev, levo galerijo so napolnili akademiki s svojim pevskim zborom. Ob 11. dopoldne je otvoril rektor g. dr. Milan Vidmar slavnostno zborovanje in prečital zakon, s katerim se ljubljanskemu vseučilišču podeljuje naslov: univerza kralja Aleksandra Prvega. Ko je odpel nato akademski zbor himno »Bože pravde«, je izročil ljubljanski župan g. dr. Dinko Puc rektorju umetniško izdelano rektorsko verižico, dar slovenskih občin, naglašujoč, da so prispevali zanjo vsi narodni sloji. V slavnostnem govoru je naglašal rektor g. dr. Vidmar zasluge in doslejšnje delo ljubljanskega vseučilišča, poudarjajoč, da je beležiti za najlepši uspeh zavedni državljanski duh akademske mladine. Pomen kulturnega delovanja univerze je naglašal tudi zastopnik akademikov gospod Zdojšek. Sledila je promocija desetih absolventov za doktorje, in sicer treh filozofov, štirih juristov, enega tehnika in dveh teologov. Akademski pevski zbor je zapel staro »Gaudeamus igitur«, nakar se je izvršila promocija g. dr. Danila Majarona za častnega doktorja tehničnih ved. Promotor g. inž. dr. Zupančič je izvršil promocijski akt s slovenskim nagovorom. Med zvoki fanfar je zaključil nato gospod rektor slavnostno zborovanje.

Ob prvi desetletnici kliče tudi društvo »Pravnik«: Universitas Alexandrina vivat, crescat, floreat!



**Preiskava krvnih skupin — v zakonodaji.** V dobi vsestranskega izkoriščevanja naravoslovnih pridobitev živimo. Tudi zakonodaja si osvaja za pravosodstvo moderne naravoslovne metode. Načrt zakona o nezakonskih otrokih in o posvojitvi, ki je bil predložen 11. januarja t. l. pod št. 733 državnemu zboru v Nemčiji, se že ozira na probleme ugotovitve očetovstva po preiskavi krvnih telesc roditeljev. Načrt razlikuje ugotovitev očeta od ugotovitve konkumbentov, od katerih bi utegnil biti vsak oče. Glede ugotovljenega očeta obstoji naj globlja vez nego samo dolžnost preživljanja: »samo možni očetje« pa naj bodo edino le dolžni, da otroka preživljajo. Oče je tisti, ki je očetovstvo pri varuškem sodišču po rojstvu otroka priznal in sicer sporazumno z otrokom, oziroma njegovim zastopnikom, ali tisti, ki je bil s sodbo spoznan za očeta. To spoznanje je odvisno od ugotovitve, da se je v dobi spočetne možnosti, ki jo ustanavlja zakon, z materjo spolno združil; toda navzlic taki ugotovitvi se očetovstvo ne sme spoznati, ako mati iz te spolne združitve dete ni mogla zanositi. Ni več govora, da bi morala nemožnost spočetja biti — očitna. Če se n. pr. ob raziskavanju krvnih telesc pride do zaključka, da se od treh konkumbentov dva ne dasta proglasiti za naravnega očeta, potem bi na prvi pogled sledilo, da je tretji konkumbent oče. Toda načrt odklanja to. Tudi pri več konkumbentih ni, da bi moral biti vedno eden spoznan za naravnega očeta. Vsi konkumbenti plačujejo preživitev za otroka; vendar je rešitev problema, da se obsodi le eden izmed njih, ostali konkumbenti pa so njemu dolžni vrniti sorazmerni delež, za prakso tako neumestna, da po našem mnenju ne bo sprejeta v parlamentu. Pravilno pa je, da se poleg naravnega očeta otrokovega ne bodo več ustanavljali samo očetje-plačevalci (Zahlväter). Iz vsega tega pa vidimo, da je problem ugotovitve očetovstva po skupinah krvnih telesc roditeljev dobil pač že svoje upoštevanje, vendar po pravici samo na tak način, da mu niti iz daleka ne gre dominantna ali sodločujoča vloga.

**Dr. M. D.**

**Léon Duguít †.** Dne 18. decembra 1928. je umrl v Bordeauxu najboljši zastopnik socialne pravne teorije, Léon Duguít. Opirajoč se na izvajanja g. prof. Tasiča (gl. Arhiv za pravne i društvene nauke, april 1929), bi njegovo doktrino podala na kratko takole:

Vir vsega prava je solidarnost, ta je smoter vsega aktivnega udeleženja državljanov. Pravo je za vse v vsem neka omejitev. Nihče ne sme delati tega, kar sam hoče. Treba je socialne discipline, solidarnosti, vzajemne zavisnosti vseh ljudi. Izvor prava ni individualna volja, niti volja sploh; saj so vse volje enake, zato ne morejo same po sebi tvoriti nobenega pravnega odnošaja. To stori šele društvo, norme ustvarjene po normalni socialni zavesti. Uporabljajoč v pravu, zlasti v javnem, sociološki pozitivizmu, stavlja Duguít na prvo mesto norme, šele na drugo voljo. Priznati mu je veliko zaslugo, da je z jasnimi razlogi ovrigel individualistične nazore. Duguít uči, da slone vse pravice na normi; subjektivnih pravic sploh ni. V pravu so samo funkcije, pravni

položaji, v katere smo postavljeni z normo. Javno in privatno pravo imata isto bazo, socialno solidarnost. V društvu je človek nujno samo relativno svoboden.

Vse pravne akte presoja po njihovem smotru. Uvrstil jih je v prožno celoto, obsegajočo vse moderno življenje. S tem je odpravil fikcije, s katerimi so hoteli stisniti novo življenje v stare kategorije. Mnogo je prispeval k razvoju ideala pravne države.

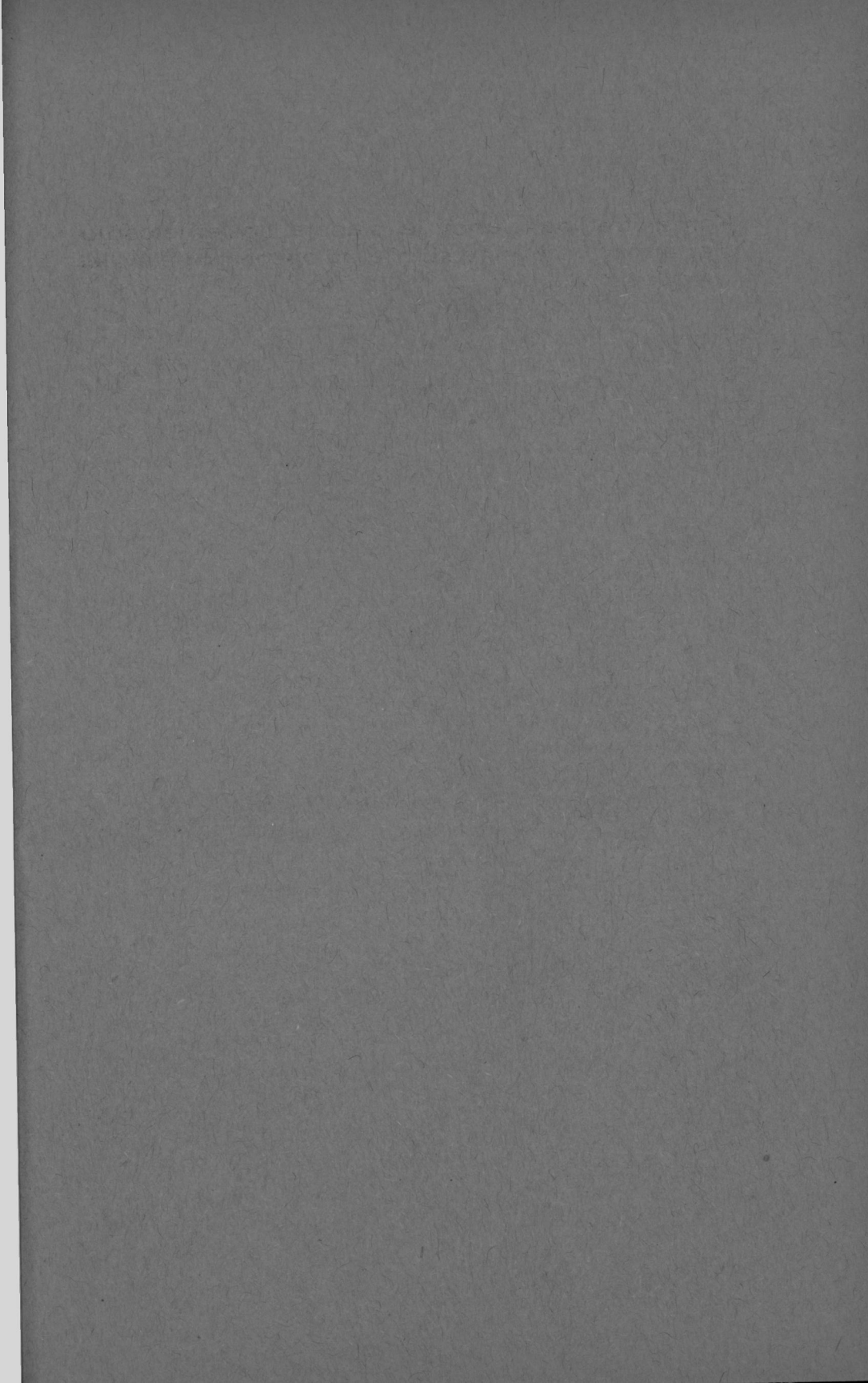
Zahteval je, da se pravo in zakon ohranita. Po njegovem mnenju ima država samo eno nalogo: ustvariti mora pravo, ki ga stavlja Duguít nad državo. Pojem suverene državne osebnosti se mora ukloniti pravu. Socialni disciplini je podvržena volja vsakega posameznika, oziroma v mednarodnem pravu volja vsake nacije, organizirane v državi. Duguít ne priznava suverene osebe, ki izdaja pravne norme, katerim je podvržena, ker sama tako hoče, temveč neko objektivno socialno vrednoto, norme in javne službe, ki jih ustvarja društvo samo. Oblast je obveznost, ne pa sila. Teoretsko dopušča odpor proti državni oblasti, da celo revolucijo. Toda ker se v socialnem življenju ne moreta dovoliti anarhija in nered, je dopusten odpor samo v oni ozki meji, v kateri javni red ni kršen.

Duguít je ovrgel anarhistično tezo o individualni prostosti, despotično tezo o narodni suverenosti in mistično tezo o družabni pogodbi. Glede mnogih vprašanj je prišel do istih zaključkov kot Kelsen, samo izhajajoč iz drugih premis. Njegov vpliv je zelo velik v domovini, pa tudi izven nje. Posebno blizu je nam Slovanom. **Fini Ahazhizh.**

**Taksna zadeva.** V dopolnitev pod gornjim naslovom v Slovenskem Pravniku leta 1928, stran 243., objavljenih vrst je oddala k 1. vprašanju (se li naj že dopuščena oprostitev od taks tekom pravnega postopanja zopet odvzame, če se naknadno izkaže neresničnost potrdila o siromaštvu) v smislu čl. 43 taks. zak. generalna direkcija posrednih poreza v Beogradu 22. novembra 1928, Br. 129.641 mnenje, da je sodišče kot državno oblastvo dolžno ščititi interese države. Zato mora sodišče na morebitne trditve in predloge glede neistinitosti siromašnega stanja takse oproščene stranke vršiti poizvedbe v svrhu ugotovitve njenega pravega imovinskega stanja. Ako se izkaže, da je stranka dobila potrdilo o siromaštvu — neupravičeno, se ji mora odvzeti in od nje zahtevati naknadno plačilo takse.

**J. Sernec.**

**Natečaja.** Na pravniški fakulteti v Zagrebu sta razpisani mesti docenta ali profesorja za meddržavno javno pravo in za trgovsko, menično ter pomorsko pravo. Prošnje je predložiti rektoratu zagrebške univerze in sicer za prvo katedro do vključno 15. oktobra 1929, za drugo tekom enega leta od razpisa v »Službenih Novinah«.



Komaj tretjina članov je plačala doslej letošnjo članarino. Položnice so bile priložene prvi številki.

Naj pošljejo čimprej članarino še ostali, prosi  
blagajnik.

---

**Naročnina za „Slovenski Pravnik“**  
znaša 60 dinarjev. Gg. naročnike prosimo, da zaostalo naročnino čim prej poravnajo; tudi uprava mora poravnati svoj dolg tiskarni. Poslužijo naj se v to priloženih položnic; kdor pošilja naročnino s pošt. ali čekov. nakaznico, naj jo naslovi na „Društvo »Pravnik« v Ljubljani“ (ne osebno na blagajnika), ker se pripisuje vsa naročnina čekovnemu računu pri poštni hranilnici. Tudi reklamacije naj se naslavljaajo tjakaj; upoštevajo se samo prvih 14 dni potem, ko je list izšel. Prav tam se dobe Štefan Lapajne: „Državni osnovni zakoni“, Spomenica na drugi Kongres pravnika, Spomenica za III. glavnu skupštino Kongresa pravnika in letniki „Slov. Pravnika“ od I. 1909 naprej. Cena s poštnino vred za „Državne osnovne zakone“ — 12 Din, za Spomenico o ljubljanskem Kongresu — 25 Din, za Spomenico o sarajevskem Kongresu 30 Din, za „Slovenski Pravnik“ letniki 1928 do 1923 po 70 Din, ostali letniki po 36 Din.